

VENÄJÄÄN KOHDISTUVIEN PAKOTTEIDEN
RIKKOMINEN LAILLISUUSPERIAATTEEN JA
KIELTOEREHDYKSEN KANNALTA

Miikka Viitanen
Pro gradu -tutkielma
Talousrikosoikeus
Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Kevät 2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkominen laillisuusperiaatteen ja kieltoerehdyksen kannalta

Tekijä: Miikka Viitanen

Koulutusohjelma ja oppinaine: Oikeustiede, talousrikosoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: XXI + 89

Vuosi: 2025

Tiivistelmä

Tässä tutkielmassa tarkastellaan, miten laillisuusperiaatetta ja kieltoerehdystä tulee arvioida Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomisen yhteydessä. Tutkimuskysymyksiin vastataan lainopillisen metodin avulla. Tutkimuksessa selvitetään Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomiseen liittyvä oikeudellinen aineisto sekä ominaisuudet, joita arvioidaan suhteessa laillisuusperiaatteeseen ja kieltoerehdykseen.

Suomessa Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkominen on kriminalisoitu säännöstelyrikoksella. Säännöstelyrikos on ns. blankorikossäännös, joka saa Venäjään kohdistuvien pakotteiden osalta tarkemman sisältönsä EU:n pakoteasetuksista. Venäjään kohdistuville pakotteille on ominaista EU:n pakoteasetusten tiheä muuttuminen, useat kieliversiot sekä yksittäisten pakotesäännösten epätäsmällisyys, joka johtuu sekä sääntelyn avoimuudesta että kieliversioiden eroista. Tämän lisäksi erityisominaisuuksia ovat perinteisestä rikosoikeudesta poikkeavat tulkintaa ohjaavat aineistot ja eurooppaoikeudellinen tulkintadoktriini.

Edellä mainitut ominaisuudet voivat olla ongelmallisia laillisuusperiaatteen kannalta. Venäjään kohdistuvien pakotteiden kriminalisointi ei täysin täytä laillisuusperiaatteesta johtuvia blankorangaistustekniikalle asetettuja vaatimuksia. Hallituksen esittämät pakoterikokset vähentävät voimaan tulleessaan jossain määrin tätä problematiikkaa. Myös eurooppaoikeudellinen tulkintadoktriini voi olla vaikeasti yhteensovitettavissa kansalliseen laillisuusperiaatekäsitykseen. Vaikeudet johtuvat pakotesäännösten avoimuudesta ja kieliversioiden eroavaisuuksista, joiden osalta EUT näyttää tulkinnassaan korostavan sääntelyn systematiikkaa ja tavoitteita oikeusvarmuuden yli. Kansallisen tuomioistuimen tulee kuitenkin ottaa oikeusturva- ja oikeusvarmuusnäkökohdat huomioon tulkitessaan pakotesäännöksiä rikosoikeudellisessa yhteydessä. Pakotteiden yhteydessä lievemman lain periaatteen soveltamisen edellytyksiä voidaan arvioida kansallisesta sääntelystä poikkeavalla tavalla. Lievemman lain periaatteen soveltamista arvioitaessa voidaan huomioida erityisesti yhteiskunnalliset arvostukset, jotka ovat johtaneet pakotteiden muuttamiseen.

Oikeuskäytännön valossa kieltoerehdyksen soveltamiskynnys on erittäin korkea. Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomisen yhteydessä olisi kuitenkin perusteita soveltamiskynnyksen tarkemmalle arvioinnille. Kieltoerehdyksen soveltamiskynnys voi vaihdella eri toimijoiden välillä, sillä selonottovelvollisuuden laajuus voi erota tapauskohtaisesti.

Avainsanat: Talousrikosoikeus, pakotteet, säännöstelyrikos, pakoterikos, laillisuusperiaate, kieltoerehdys

X Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

Sisällys

LÄHTEET	v
Kirjallisuus ja artikkelit	v
Virallislähteet	xiv
Oikeuskäytäntö	xvi
Muut lähteet	xix
LYHENTEET	xxi
1 Johdanto	1
1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.2 Tutkimuskysymyksen asettelu ja rajaukset	3
1.3 Tutkimustapa ja aineisto.....	4
1.4 Tutkimuksen rakenne	6
2 Venäjään kohdistuvat pakotteet	7
2.1 Taustaa	7
2.2 Venäjään kohdistuvien pakotteiden sisältö ja rikkomisen kriminalisointi	10
2.2.1 Säännöstelyrikos.....	11
2.2.2 EU-asetukset.....	13
2.2.3 Viranomaiset	14
2.2.4 Soft law.....	17
3 Laillisuusperiaate	19
3.1 Laillisuusperiaate ja rikosoikeudelliset ratkaisuperusteet	19
3.2 Laillisuusperiaatteen tausta-arvot.....	22
3.2.1 Oikeusturva	22
3.2.2 Oikeusvarmuus.....	23
3.3 Laillisuusperiaatteen alaperiaatteet	27
3.3.1 Epätäsmällisyyskielto ja blankorangaistustekniikka.....	28
3.3.2 Retroaktiivisuuskielto ja lievemmän lain periaate	32
3.4 Laillisuusperiaate ja rikosoikeudellisen laintulkinnan rajat	37
3.4.1 Kirjoitetun lain vaatimus.....	40
3.4.2 Analogiakielto	41
3.5 Laillisuusperiaate ja EU-oikeudellinen tulkinta	43
3.5.1 EU-oikeudellinen tulkinta	45
3.5.2 EU-asetusten kieliversiot.....	50
4 Kieltoerehdys	60

4.1 Yleistä	60
4.2 Kieltoerehdyksen suhde laillisuusperiaatteeseen	63
4.3 Selonottovelvollisuuden sisältö	66
4.3.1 Asetusten kieliversiot	68
4.3.2 Viranomaisohjeet	70
4.3.3 Soft law	72
4.3.4 Oikeudellisen asiantuntijan merkitys	73
5 De lege ferenda: pakoterikokset	75
5.1 Aluksi	75
5.2 Ehdotukset	75
5.3 Vaikutukset laillisuusperiaatteen ja kieltorehdyksen kannalta	78
6 Lopuksi	82

LÄHTEET

Kirjallisuus ja artikkelit

Aalto, Pekka – Jääskinen, Niilo: Euroopan unionin tuomioistuin vuonna 2022. Defensor Legis 2/2022, s. 546–566.

Aarnio, Aulis: The Rational as Reasonable, A Treatise on Legal Justification, D.Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1987.

Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Alma Talent 2006.

Almkvist, Gustaf 2013: En oklarhetsregel vid tolkning av strafflag? Vem kan åläggas närings-förbud i juridiska personer? Juridisk Tidskrift 2013.

Backman, Eero: Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, analogia ja Klami. Teoksessa Oikeuden tavoitteet ja menettelyt. Muistokirja Hannu Tapani Klamille. Toim. Anne Kumpula, Ari-Matti Nuutila, Päivi Paasto, Ari Saarnilehto, Hannu Tolonen, Kauko Wikström. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2003.

Begovic, Boris: History of Economic Sanctions: Key Research Questions (with some answers for 2022 sanctions against Russia). Article in Anali Pravnog fakulteta u Beogradu 2024.

Boucht, Johan – Frände, Dan. Suomen rikosoikeus: Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 29/2019.

Freiberg, Arie: Reconceptualizing Sanctions. Criminology: Volume 25, Issue 2 1987.

Frände, Dan: Allman straffrätt. Helsingin yliopisto 2004.

Frände Dan: Seurauksen ennakoitavuus ja ennakoitava rikosoikeudellinen tulkinta. Teoksessa Kimmo Nuotio – Esko Yli-Hemminki (toim.), Kotimaisen rikosoikeustieteen tila ja tulevaisuus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2023.

Frände, Dan: Den straffrättsliga legalitetsprincipen. Helsingfors 1989.

Frände, Dan – Wahlberg, Markus Kullervo: Yleinen rikosoikeus. Edita 2012.

Hakamies, Kaarlo: Maksukyvyttömyys ja taloudellinen hyöty rikosoikeudessa. Helsingin yliopisto 2012.

Hakamies, Kaarlo: Maksukyvytön vai ei? Legaliteettiperiaate ja KKO 2004:46. Oikeustiede – Jurisprudentia XXXVIII:2005, s. 151–260.

Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Alma Media Finland Oy 2005. Päivittyvä teos.

Heinonen, Olavi: Kriminaalipolitiikan päämäärät ja arvot. Teoksessa Rikosoikeus, toim. Heinonen et al. Helsinki 2002.

Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit – I osa. Helsinki 1965.

Huovila, Mika: Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomion perusteluissa. Teoksessa Mika Huovila – Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.): Rikostuomion perusteleminen, s. 13–99. Helsingin hovioikeuden julkaisuja, Helsinki 2006.

Huttunen, Anniina: Tekijänoikeusrikoksen ja -rikkomuksen tunnusmerkistöt ja seuraamukset epätäsmällisyyskiellon näkökulmasta tarkasteltuna. Teollisuusosoikeudellisia kirjoituksia VIII 2007.

Hyttinen, Tatu: Rahanpesu ja rikosvastuu. Alma Talent, Helsinki 2021.

Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden professorilta saatu virheellinen normatiivinen tieto vastuuvapausperusteena. Oikeustieto 6/2016, s. 18–22.

Hyttinen, Tatu: Syytön tai syyllinen: tutkimus syyllisyyskysymyksen ratkaisemisesta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2015.

Jaakkola, Jussi: Rikosoikeudellisen analogiakiellon problematiikasta. Acta Legis Turkuensia 2/2012, s. 87–109.

Jareborg, Nils: Allmän kriminalrätt. Iustus 2001.

Jääskinen, Niilo: Euroopan unioni - Oikeudelliset perusteet. Talentum, Helsinki 2007.

Kallio, Heikki: Kieltoerehdysäännös ja sen soveltaminen korkeimmassa oikeudessa. Edilex-sarja 2016/9.

Kallio, Heikki: Rangaistava menettely ja rikosvastuu kolmannen maan kansalaisen luvattomaan työntekoon liittyvissä rikoksissa. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta 2015.

Kettunen, Merita: Eurooppalainen kriminaalipolitiikka ja kriminalisointiperiaatteet. Lakimies 3–4/2016, s. 460–487.

Klip, A., ‘European Criminal Law: An Integrative Approach’, Intersentia, 2012.

Knuts, Mårten: Kursmanipulation på värdepappersmarknaden. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2010.

Koponen, Pekka: Kriminaalipolitiikka, rikosoikeudenhoito, ennakoitavuus ja yhdenvertaisuus. Oikeus 4/2007, s. 446–454.

Koivisto, Ida: Pitäisikö oikeustieteessä puhua oikeuslähdeopin ohella myös ”tiedelähdeopista”? Oikeus 1/2021.

Korkea-aho, Emilia: Pehmeä sääntely sääntelytutkimuksen ja oikeusjärjestyksen haasteena. Teoksessa Lindfors, Heidi (toim.): Lainsäädäntöä vai muuta oikeudellista ohjailua? Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2005.

Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Edita Publishing Oy 2020.

Koskenniemi, Martti: Mistä oikeustieteessä on kysymys? Lakimies 7–8/2022, s. 1016–1030.

Kotiranta, Kai: Arvopaperimarkkinarikosoikeudellisen tulkintaopin systematistointia. Defensor Legis N:o 4/2015, s. 708–725.

Kotiranta, Kai: Sisäpiiritiedon syntyminen. Kontekstuaalinen tulkinta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 319, Helsinki 2014.

Krokfors, Kirsi: Rikossäännösten teleologisesta tulkinnasta. Teoksessa Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit, toim. Raimo Lahti ja Timo Ojala. Saarijärvi 2004.

Langheld, Georg C.: Multilingual Norms in European Criminal Law. European Criminal Law Review 6(1) 2016, s. 39–59.

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Alma Talent 2022.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus. *Lakimies* 1/2004, s. 3–36.

Leinonen, Mari: Euroopan yhteisö ja kansallinen rikosoikeus. *Lakimies* 3/2001, s. 455–482.

Lindroos-Hovinheimo: Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vaikutus tulkintaan. *Oikeus* 3/2006 s. 364–380.

Lämsineva, Pekka: Valtakunnallisen rantojensuojeluohjelman normatiivisesta merkityksestä. *Oikeustiede–Jurisprudentia* XXVIII:1995, s. 237–301.

MacCormick, D. Neil – Summers, Robert S.; *Interpreting Statutes. A Comparative Study*. Routledge 2016 (Ashgate Publishing 1991).

Matikkala, Jussi: Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 263, Helsinki 2005.

Melander, Sakari: EU-rikosoikeus. Alma Talent 2015. (Melander 2015)

Melander, Sakari. *Kriminalisointiteoria: Rangaistavaksi säättämisen oikeudelliset rajoitukset*. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2008.

Melander, Sakari: Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja rikosoikeudellinen tulkinta. *Defensor Legis* N:o 4/2015, s. 644–661. (Melander DL 2015)

Melander, Sakari: *Rikosvastuun yleiset edellytykset*. Tietosanoma, Helsinki 2016.

Melander, Sakari: Yhdenvertaisuus rikosoikeudessa. *Oikeus* 2/2011, s. 175–198.

Moilanen, Marlon: Kohti uutta sosiaalioikeudellista oikeuslähdeoppia. Oikeus 4/2020, s. 404–424.

Morgan, T. Clifton, Constantinos Syropoulos, and Yoto V. Yotov: "Economic Sanctions: Evolution, Consequences, and Challenges." Journal of Economic Perspectives, 37 (1) 2023 s. 3–30.

Mäenpää, Olli: Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Edita Publishing Oy 2016.

Määttä, Kalle: Oikeuslähdeoppi lakien tulkinnassa – I Lähtokohtia tarkasteluun. Edilex 2024.

Määttä, Tapio: Metodinen pluralismi oikeustieteessä – Ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntaukset ja menetelmät. Teoksessa: Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Toim. Tarmo Miettinen. Edita Publishing Oy 2016.

Määttä, Tapio: Soft law kansallisen oikeuden oikeuslähteenä. Tutkimus oikeudellisen ratkaisun normipremissin muodostamisen perusteista ympäristöoikeudessa. Oikeustiede – Jurisprudentia XXXVIII:2005, s. 337–460.

Niemi, Matti Ilmari: Lainopillisen argumentoinnin kaksi tasoa. Lakimies 5/1998, s. 757–773.

Niemi, Matti Ilmari: Lainopillisen tiedon erityisluonteesta. Lakimies 7–8/2022, s. 1209–1231.

Niemi, Matti Ilmari: Lainopillisen tiedon objektiivisuudesta. Lakimies 7–8/2017, s. 950–969.

Nieminen, Liisa: Eurooppalaistuva valtiosääntöoikeus – valtiosääntöistyvää Eurooppa, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 259, Helsinki 2004.

Nieminen, Liisa: Ristiriitainen soft law – liian paljon vai liian vähän soft law’ta? Lakimies 7–8/2020, s. 1081–1103.

Niiniluoto, Ilkka: Lainoppi vs. oikeustiede: turha riita?. Lakimies 7–8/2022, s. 1012–1015.

Nuotio, Kimmo: Oikeuslähdeoppia suomalaisen tapaan. Lakimies 7–8/2020, s. 1236–1249.

Nuotio, Kimmo: Oikeuslähteet ja yleiset opit. Lakimies 7–8/2004, s. 1267–1291.

Nuotio, Kimmo: Rikosoikeuden koherenssi ja fragmentaatio: esimerkkinä järjestäytyneen rikollisuuden määrittely. Lakimies 7–8/2009, s. 1154–1174.

Ojanen, Tuomas: EU-oikeuden perusteita. Edita Publishing Oy 2016.

Paso, Mirjami: Perusteleminen yhteisöoikeudessa. Oikeustiede – Jurisprudentia XXXIV:2001, s. 419–474.

Paunio, Elina: Legal Certainty in Multilingual EU Law: Language, Discourse and Reasoning at the European Court of Justice. Ashgate 2013.

Paunio, Elina: Beyond Words : The European Court of Justice and Legal Certainty in Multilingual EU Law. Unigrafia 2011.

Paukku, Eelis: Elinkeinotoiminnan käsite rikoslaissa ja rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamat rajat tulkinnalle. Edilex 2020/47.

Paukku, Eelis: Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate kriminaalipolitiikan tavoitteiden näkökulmasta. Edilex 2021/20.

Peczenik, Aleksander: On Law and Reason, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1989.

Peristeridou, C: The principle of legality in European criminal law. Intersentia 2015.

Pursiainen, Aleksi: Euroopan unionin pakotteet ja Venäjä. Defensor Legis 1,5/2022, s. 356–364.

Pursiainen, Aleksi: Kansainväliset pakotteet ja vientivalvonta. Alma Talent 2021.

Päivärinne, Jussi: Blankorangaistussäntely ja valtuutusketjun täsmällisyys – valtuutusketjun ulottuminen ylikansalliseen tekijänoikeusnormistoon. Lakimies 6/2016, s. 954–983.

Rainne, Juha: Kohti tehokkaampia Venäjä-pakotteita - pakotesäätelyn mahdollisuudet ja rajat. Defensor Legis 4,5/2023, s. 648–661.

Raitio, Juha: KHO:2010:37 – Oikeusvarmuus ja ensisijaisuus. Defensor Legis 5/2010, s. 686–694.

Raitio, Juha: Oikeusvaltion ääriviivat. Alma Talent 2017. Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus.

Raitio, Juha: Oikeusvaltioperiaate, oikeusvarmuus ja koherenssi Euroopan unionin kilpailuoikeudessa. Defensor Legis 1/2019, s. 58–68.

Raitio, Juha: Oikeusvarmuus ja oikeusvoima eurooppaoikeudessa. Defensor Legis 4/2012, s. 403–418.

Raitio, Juha: The Principle of Legal Certainty in EC Law, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2003

Raitio, Juha – Tuominen, Tomi: Euroopan unionin oikeus. Alma Talent, Helsinki 2020.

Rantalainen, Hannu: Erehdysoppi. Teoksessa Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit, toim. Raimo Lahti ja Timo Ojala. Saarijärvi 2004.

Rosas, Allan – Armati, Lorna: EU Constitutional Law, An Introduction. Third Revised Edition. Hart Publishing, 2018.

Roxin, Claus: Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I. 3. Auflage, 1997 München.

Sandberg, Robert: Rikosten yksiköinnin ennakoitavuus vainoamista (RL 25:7 a) koskevassa oikeuskäytännössä. Helsinki Law Review 1/2021, s. 74–106.

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2003.

Tapani, Jussi: Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate taloudellisten vaihdantasuhteiden puristuksessa. Defensor Legis 6/2002, s. 939–965.

Tapani, Jussi: Sattumaa vai ei – korkein oikeus, kieltoerehdys ja tahallisuuden kohde. Lakimies 3/2009, s. 470–481.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa: Vastuuoppi. Alma Talent 2019.

Timmerman, Mikkel: Legality in Europe. On the principle “nullum crimen, nulla poena sine lege” in EU law and under the ECHR. Intersentia 2018.

Timonen, Pekka: Tutkijan ja tuomarin oikeuslähdeoppi. Oikeuslähdeopin eräiden lähtökohtien tarkastelua. Lakimies 1989, s. 666–688.

Tolvanen, Matti: Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus. Teoksessa: Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Toim. Tarmo Miettinen. Edita Publishing Oy 2016.

Tridimas, Takis: General Principles of EU Law, Second Edition. Oxford University Press, Oxford, 2006.

Tuori, Kaarlo: Om rättssäkerhet och sociala rättigheter (samt mycket annat). Tidskrift för Rättsvetenskapen 3/2003.

Van Meerbeeck, Jérémie: The Principle of Legal Certainty in the Case Law of the European Court of Justice: From Certainty to Trust, European Law Review, Vol. 41, 2016, no 2.

Virtanen, Jussi: Rikosoikeuden yleiset opit ja oikeuslähdeoppi. Lakimies 6/2004, s. 1048–1071.

Virallislähteet

Hallituksen esitykset

HE 66/1988 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 92/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi kielilaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

HE 288/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 202/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 1 luvun 11 §:n ja 46 luvun muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

Perustuslakivaliokunnan lausunnot ja mietinnöt

PeVL 4/1997 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 262/1996 vp laiksi eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä annetun lain muuttamisesta ja laiksi rikoslain 46 luvun 1 §:n muuttamisesta.

PeVL 10/2000 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 183/1999 vp rikollisjärjestön toimintaan osallistumisen säätämisestä rangaistavaksi.

PeVL 48/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 188/2002 vp terrorismia koskeviksi rikoslain ja pakkokeinolain säännöksiksi.

PeVL 7/2005 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 28/2004 vp laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta.

PeVL 33/2010 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 117/2010 vp laiksi Euroopan unionin sotilaallisen kriisinhallintaoperaation EUNAVFOR Atalantan yhteydessä merirosvoudesta tai aseellisesta ryöstöstä epäiltyä koskevan rikosasian käsittelystä.

PeVL 68/2010 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 79/2010 vp lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen lisäpöytäkirjan ja yleissopimukseen tehdyn varauman peruuttamisen hyväksymisestä sekä laiksi lisäpöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja laiksi rikoslain muuttamisesta.

PeVL 11/2011 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 32/2011 vp laiksi alusliikennepalvelulain muuttamisesta.

PeVL 16/2013 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 19/2013 vp laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.

PeVL 6/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 216/2013 vp laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta.

PeVL 26/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 18/2014 vp terrorismirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.

PeVL 56/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 229/2014 vp laiksi rikoslain 20 luvun 8 §:n muuttamisesta.

PeVL 10/2016 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 153/2015 vp tullilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 9/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 180/2017 vp tieliikennelaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 14/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 9/2018 vp EU:n yleistä tietosuojasetusta täydentäväksi lainsäädännöksi.

PeVL 20/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 30/2018 vp laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun ja poliisilain 5 luvun muuttamisesta.

PeVL 53/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 201/2018 vp tavaramerkkilaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi sekä tavaramerkkioikeudesta tehdyn Singaporen sopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi.

PeVL 62/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 224/2018 vp laiksi henkilötietojen käsittelystä maahanmuuttohallinnossa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 12/2021 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 39/2021 vp laiksi liikkumisvapauden ja lähikontaktien väliaikaisesta rajoittamisesta.

PeVL 20/2022 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto HE:stä 13/2022 vp seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö HE:stä 309/1993 vp perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Muut virallislähteet

LaVL 5/1994. Lakivaliokunnan lausunto HE:stä 309/1993 vp perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Pakoterikosdirektiivin täytäntöönpano: Työryhmämietintö. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:23.

Oikeuskäytäntö

Euroopan unionin tuomioistuim

66/74. *Farrauto*, tuomio 18.2.1975, ECLI:EU:C:1975:18.

80/76. *North Kerry Milk Products*, tuomio 3.3.1977, ECLI:EU:C:1977:39.

98/78. *Racke*, tuomio 25.1.1979, ECLI:EU:C:1979:14.

283/81. *CILFIT*, tuomio 6.10.1982, ECLI:EU:C:1982:335.

238/84. *Röser*, Judgement of the Court (Third Chamber) of 27 February 1986, ECLI:EU:C:1986:88.

C-322/88. *Grimaldi*, tuomio 13.12.1989, ECLI:EU:C:1989:646.

C-372/88. *Milk Marketing Board v Cricket St Thomas*, Judgment of the Court (Sixth Chamber) of 27 March 1990, ECLI:EU:C:1990:140.

C-149/97. *Institute of the Motor Industry*, tuomio 12.11.1998, ECLI:EU:C:1998:536.

C-370/96. *Covita*, tuomio 26.11.1998, ECLI:EU:C:1998:567.

C-228/99. *Silos*, tuomio 8.11.2001, ECLI:EU:C:2001:599.

C-1/02. *Privat-Molkerei Borgmann*, 1.4.2004, ECLI:EU:C:2004:202.

C-384/02. *Grøngaard*, tuomio 22.11.2005, ECLI:EU:C:2005:708.

C-161/06. *Skoma-Lux*, tuomio 11.12.2007, ECLI:EU:C:2007:773.

C-187/07. *Kettingen*, tuomio 3.4.2008, ECLI:EU:C:2008:197.

C-308/06. *Intertanko*, tuomio 3.6.2008, ECLI:EU:C:2008:312.

C-109/23. *Jemerak*, tuomio 5.9.2024, ECLI:EU:C:2024:681.

C-351/22. *Neves 77 Solutions*, tuomio 10.9.2024, ECLI:EU:C:2024:723.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuim

Case of C. R. v. The United Kingdom. Strasbourg 22.11.1995.

Case of Cantoni v. France. Strasbourg 11.11.1996.

Korkein oikeus

KKO 1998:41

KKO 1999:46

KKO 2006:70

KKO 2008:86

KKO 2008:105

KKO 2008:119

KKO 2011:23

KKO 2011:84

KKO 2013:12

KKO 2014:7

KKO 2015:44

KKO 2015:66

KKO 2016:25

KKO 2018:36

KKO 2018:49

KKO 2019:40

KKO 2019:44

KKO 2019:102

KKO 2021:15

KKO 2022:70

KKO VL:2024-97

Hovioikeudet

Itä-Suomen hovioikeus, 12.10.2023 nro 23/139543 (R 23/535)

Itä-Suomen hovioikeus, 12.10.2023 nro 23/139548 (R 23/536)

Itä-Suomen hovioikeus, 29.2.2024 nro 24/108897 (R 23/624)

Rovaniemen hovioikeus, 29.6.2016 (R 14/1182)

Käräjäoikeudet

Etelä-Karjalan käräjäoikeus, 13.10.2023 nro 23/139794 (R 23/347)

Kymenlaakson käräjäoikeus, 4.4.2023 nro 23/113634 (R 23/34)

Muut lähteet

Eurooppa-neuvosto – Euroopan unionin neuvosto: Aikajana – EU:n pakotteet Venäjää vastaan.
<https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/sanctions-against-russia/timeline-sanctions-against-russia/>. Vierailtu 29.1.2025.

Eurooppa-neuvosto – Euroopan unionin neuvosto: EU:n Venäjän vastaiset pakotteet.
<https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/sanctions-against-russia/>. Vierailtu 21.12.2024.

Eurooppa-neuvosto–Euroopan unionin neuvosto: EU sanctions against Russia explained.
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia-explained/>. Vierailtu 21.12.2024.

Eurooppa-neuvosto – Euroopan unionin neuvosto: Why the EU adopts sanctions.
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/why-sanctions/>. Vierailtu 21.12.2024.

European Commission: Commission consolidated FAQs on the implementation of Council Regulation No 833/2014 and Council Regulation No 269/2014.
https://finance.ec.europa.eu/system/files/2024-01/faqs-sanctions-russia-consolidated_en.pdf. Vierailtu 21.12.2024.

European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Report on the Rule of Law, Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session, Venice 25–26 March 2011, Strasbourg, 4 April 2011, Study No. 512/2009, CDL-AD(2011)003rev.
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e). Vierailtu 21.12.2024.

Kanadan hallitus: Canadian Sanctions Related to Russia.
https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/russia-russie.aspx?lang=eng. Vierailtu 21.12.2024.

Tulli: Kaksi vuotta Ukrainan sota – Tulli on aloittanut yli 740 esitutkintaa pakotteiden rikkomiseen liittyen.
<https://tulli.fi/-/kaksi-vuotta-ukrainan-sota-tulli-on-aloittanut-yli-740-esitutkintaa-pakotteiden-rikkomiseen-liittyen>. Vierailtu 21.12.2024.

Tulli: Käteisvarat.
<https://tulli.fi/rajoitukset/kateisvarat>. Vierailtu 21.12.2024.

Ulkoministeriö: Kansainväliset pakotteet.
<https://um.fi/pakotteet>. Vierailtu 21.12.2024.

Ulkoministeriö: Pakotteiden täytäntöönpanoon ja valvontaan osallistuvat viranomaiset Suomessa.

<https://um.fi/documents/35732/0/pakotteet%20%285%29.pdf/22ba3316-3438-ce42-1ef9-f79a1b2dbfc9?t=1698735550513>. Vierailtu 21.12.2024.

Ulkoministeriö: Venäjä: pakotteet.

https://um.fi/pakotteet-maittain/-/asset_publisher/4MioQZzZJNV0/content/ukrainan-tilanne-pakotteet/385142. Vierailtu 21.12.2024.

Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus: UK sanctions relating to Russia.

<https://www.gov.uk/government/collections/uk-sanctions-on-russia>. Vierailtu 21.12.2024.

Yhdysvaltain ulkoministeriö: Ukraine and Russia Sanctions.

<https://www.state.gov/ukraine-and-russia-sanctions/>. Vierailtu 21.12.2024.

LYHENTEET

Consolidated FAQs	Consolidated FAQs on the implementation of Council Regulation No 833/2014 and Council Regulation No 269/2014
eea.	Ennen ajanlaskun alkua
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
KO	Käräjäoikeus
LaVL	Lakivaliokunnan lausunto
Pakotelaki	Eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä annettu laki
Pakoterikosdirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2024/1226, annettu 24 päivänä huhtikuuta 2024, unionin rajoittavien toimenpiteiden rikkomiseen liittyvien rikosten ja seuraamusten määrittelystä ja direktiivin (EU) 2018/1673 muuttamisesta
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Perustuslaki
Rahanpesulaki	Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annettu laki
RL	Rikoslaki
SEU	Sopimus Euroopan unionista
SEUT	Sopimus Euroopan unionin toiminnasta
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 Johdanto

1.1 Johdatus aiheeseen

Sen jälkeen, kun Venäjä aloitti täysimittaisen hyökkäyksen Ukrainaan 24. helmikuuta 2022, Euroopan unioni (EU) on asettanut Venäjää vastaan valtavia ja ennennäkemättömiä pakotteita. Pakotteet täydentävät jo voimassa olleita toimia, jotka Venäjälle määrättiin sen jälkeen, kun Krim liitettiin Venäjään vuonna 2014 ja Venäjä jätti panematta täytäntöön Minskin sopimukset.¹

Euroopan unionin Venäjään kohdistamien pakotteiden rikkomisen tai rikkomisen yrittäminen on Suomessa kriminalisoitu rikoslain tarkoittamalla säännöstelyrikoksella RL 46:1.1:n 9 kohdassa. Kohdassa on kysymys EU:n siitä pakotepolitiikasta, joka perustuu Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 215 artiklaan. Mainittu artikla oikeuttaa keskeyttämään talous- ja rahoitussuhteet kolmannen maan kanssa ja kohdistamaan rajoittavia toimenpiteitä luonnollisiin tai oikeushenkilöihin, ryhmiin tai muihin kuin valtiollisiin yhteisöihin Euroopan unionin neuvoston asetuksella.²

Säännöstelyrikoksella pyritään ensisijaisesti turvaamaan säännöstelylakien toteutumista. Tunnusmerkistö ei sisällä säännöstelyrikoksen tekotapojen kuvausta, sillä kaikkia ajateltavissa olevia tekotapoja ei ole mahdollista kuvata riittävän yksityiskohtaisesti.³ Säännöstelyrikos saakin sisältönsä pääasiassa rikoslain ulkopuolisesta lainsäädännöstä. Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomisen tai rikkomisen yrittämisen kriminalisoinnin yhteydessä säännöksen sisältö saadaan EU-asetuksista.

Tällaista rangaistustekniikkaa, jossa menettelyn kuvaus ja rangaistusuhka erotetaan toisistaan kutsutaan blankorangaistustekniikaksi. Säännöstelyrikos on esimerkki blankorangaistustekniikan ääritilanteesta, sillä siinä rikossäännös on sisällöllisesti tyhjä ja ainoastaan viittaa toiseen normistoon.⁴ Perustuslakivaliokunta on jo pidemmän aikaa pitänyt blankorangaistustekniikkaa laillisuusperiaatteen valossa ongelmallisena.⁵ Ongelma on oikeuskirjallisuudessa havaittu myös nimenomaisesti säännöstelyrikokseen liittyen.⁶ Myös pakotesäännösten EU-oikeudellinen luonne aiheuttaa kitkaa laillisuusperiaatteen kanssa.

¹ Eurooppa-neuvosto–Euroopan unionin neuvosto, EU:n Venäjän vastaiset pakotteet.

² Lappi-Seppälä et al. 2022, s. 1542.

³ HE 66/1988 vp, s. 178.

⁴ Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 122–123.

⁵ PeVM 25/1994 vp, s. 8.

⁶ Lappi-Seppälä et al. 2022, s. 1543.

Blankorangaistustekniikkaan erityisesti Venäjään kohdistuvien pakotteiden kriminalisoinnin yhteydessä esiintyy rikoslain (39/1889, RL) 4:2 tarkoitettuun kieltoerehdykseen liittyvää problematiikkaa. Tämä johtuu ensinnäkin kieltoerehdyksen yhteydestä laillisuusperiaatteeseen. Yhteys laillisuusperiaatteeseen esiintyy erityisesti kieltoerehdyksen ensimmäisessä ja toisessa perusteessa. Ensimmäinen peruste koskee lain puutteellisesta tai virheellisestä julkaisemisesta koskevaa erehdystä. Toinen peruste viittaa lain sisällön erityiseen vaikeaselkoisuuteen. Edellä mainittuja perusteita arvioidaan kieltoerehdyksen sijaan laillisuusperiaatteen kautta, mikäli laki on julkaistu *liian* puutteellisesti tai lain sisältö on *liian* vaikeaselkoinen.⁷ Tämä kysymyksenasettelu tarjoaa mahdollisuuden tarkastella kriittisesti kieltoerehdyksen aluetta. Toiseen perusteeseen liittyy lisäksi kysymys selonottovelvollisuuden laajuudesta erityisesti liittyen EU-asetusten eri kieliversioihin sekä EU:n soft law -instrumentteihin.

Käytännössä merkittävimpana pidettyyn kieltoerehdyksen kolmanteen perusteeseen⁸ – viranomaisen virheelliseen neuvoon – liittyy myös pakotesääntelyyn liittyvää problematiikkaa. Viranomaisilla on suuri rooli Venäjää vastaan asetettujen pakotteiden täytäntöönpanossa tilanteessa, jossa pakotesääntelyä on paljon ja jossa kyseinen sääntely muuttuu tiuhaan tahtiin.⁹ Sääntelyn täytäntöönpanoon ja valvontaan osallistuvat Suomessa useat viranomaiset, joiden toimivallat pakotteiden alalla ovat lisäksi osittain päällekkäisiä.¹⁰ EU:n asetusten säännöstelymääräyksiä pidetään myös sisällöltään vaihtelevina, eikä esimerkiksi kaikkia niissä käytettyjä termejä ole määritelty täsmällisesti.¹¹ Edellä mainitut seikat voivat olla omiaan luomaan ympäristön, jossa viranomaisten suhtautuminen on herkemmin ristiriitaista ja vaihtelevaa.

Tutkimus on kiistatta ajankohtainen ja tärkeä. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa jatkuu edelleen. Euroopan unionin neuvosto on viimeksi 27. tammikuuta 2025 päättänyt jatkaa pakotteiden soveltamista.¹² Suomen tullit on havainnut lähes 29 000 mahdollisesti poikkeavaa tavarakuljetusta ja aloittanut yli 740 esitutkintaa pakotteiden rikkomiseen liittyen¹³. Vuoteen 2021 asti viranomaisten tietoon tuli vuosittain korkeintaan muutamia säännöstelyrikosepäilyjä. Venäjän Ukrainaan kohdistaman täysimittaisen hyökkäyssodan

⁷ Korkka-Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 298–300.

⁸ Ibid., s. 301.

⁹ EU on 23. helmikuuta 2022 alkaen hyväksynyt 15 pakotepakettia Venäjää vastaan. Ks. Eurooppa-neuvosto–Euroopan unionin neuvosto, Aikajana – EU:n pakotteet Venäjää vastaan.

¹⁰ Ulkoministeriö, Pakotteiden täytäntöönpanoon ja valvontaan osallistuvat viranomaiset Suomessa.

¹¹ Lappi-Seppälä et al., s. 1543; Etelä-Karjalan KO, R 23/347.

¹² Eurooppa-neuvosto–Euroopan unionin neuvosto, Aikajana – EU:n pakotteet Venäjää vastaan.

¹³ Tulli, Kaksi vuotta Ukrainan sotaa – Tulli on aloittanut yli 740 esitutkintaa pakotteiden rikkomiseen liittyen.

alettua 24.2.2022 säännöstelyrikosasioiden määrä on kasvanut huomattavasti. Kyse onkin ollut enimmäkseen säännöstelyrikossäännöksen 1 momentin 9 kohtaa koskevista rikoksista eli EU:n pakoteasetusten rikkomisista.¹⁴ Korkein oikeus on tutkimuksen kirjoittamisen aikana myöntänyt valitusluvan tutkimuksessa kriittisesti tarkastellussa ja tutkimusaiheen valintaankin innoittaneessa tapauksessa.¹⁵

1.2 Tutkimuskysymyksen asettelu ja rajaukset

Tutkimuksessa pyritään vastaamaan kysymykseen: Miten laillisuusperiaatetta ja kieltoerehdystä tulee arvioida Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomisen yhteydessä.

Tutkimuskysymykseen vastaamiseksi se on jaettava alakysymyksiin. Ensinnäkin on annettava vastaus kysymykseen: mitä Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomisella tarkoitetaan, millaista lähdemateriaalia ja millaisia ominaisuuksia siihen liittyy. Toiseksi on selvitettävä, millaisia rajoitteita laillisuusperiaate asettaa rikosoikeudellisessa ympäristössä erityisesti lainsoveltajalle Venäjään kohdistuvien pakotteiden yhteydessä. Kolmanneksi on selvitettävä kieltoerehdyssäännöksen soveltamisen alue ja edellytykset. Näihin kolmeen osakysymykseen vastaamalla on mahdollista tarkastella varsinaista tutkimuskysymystä. Tutkimuksen de lege ferenda -osiossa tarkastellaan vaikuttaako hallituksen esittämä pakoterikos voimaan tullessaan tutkimuksessa esitettyyn problematiikkaan. Tutkimuskysymykseen vastaamiseksi kunkin alakysymyksen johtopäätöksiä tarkastellaan samassa yhteydessä.

Tutkimuksen pakotteisiin liittyvä arviointi kohdistuu yksittäisten pakotesäännösten sijaan rangaistustekniikan ominaisuuksiin. Tutkimuksessa ei siis perehdytä seikkaperäisesti pakotesäännösten sisältöön. Yksittäisiä pakotesäännöksiä ei käsiteltävien oikeustapausten yhteydessä esiintyvää analyysiä lukuun ottamatta arvioida erikseen. Sen sijaan tutkimus keskittyy blankorangaistustekniikasta johtuvaan problematiikkaan. Tässä suhteessa tarkastelun erityisenä kohteena on problematiikka, joka blankorangaistustekniikasta aiheutuu, kun säännöstelyrikos saa sisältönsä EU-asetuksista. Arvioinnissa Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomisen kriminalisoinnin ominaisuuksia ja lain soveltamisen erityispiirteitä tarkastellaan yksityiskohtaisesti.

¹⁴ OM 2024:23, s. 18.

¹⁵ Ks. KKO VL:2024-97.

Valittu rajaus tekee tutkimuksesta yleisestä rikosoikeudellisesta näkökulmasta kestävämmän. On mahdollista, että Venäjään kohdistuvat pakotteet muuttuvat, lisääntyvät tai lakkaavat olemasta voimassa tulevaisuudessa. Rajauksen myötä tätä tutkimusta voidaan hyödyntää arvioitaessa mahdollisia muita säännöksiä, jotka on säädetty samankaltaisella rangaistustekniikalla tai joiden ominaisuudet ovat muuten samankaltaisia.

1.3 Tutkimustapa ja aineisto

Oikeustieteen tehtävä on tuottaa pätevää kieltä voimassa olevasta laista. Oikeustieteellä ei voida hakea kunkin ongelman ytimestä valmiina odottavaa ratkaisua. Sen sijaan se on perustelemisen tiedettä. Se pyrkii tuottamaan uskottavia kannanottoja tulkittavista oikeuslähteistä poliittisen yhteisön päättäjiä varten.¹⁶

Lainoppi on erottamaton osa akateemista oikeustiedettä¹⁷. Kaikki oikeustiede ei kuitenkaan ole lainoppia. Lainoppi on joka tapauksessa oikeustieteen tyypillisin tutkimussuuntaus. Yksinkertaisimmillaan lainopissa etsitään vastausta siihen, mitä oikeusjärjestys sanoo asiasta X. Mitkä normit kuuluvat oikeusjärjestykseen ja miten niitä tulisi tulkita?¹⁸ Perinteisen lainopin ytimessä on voimassaolevan oikeuden tulkinta tosiasiallisten oikeusongelmien ratkaisemiseksi lainsoveltajan näkökulmasta. Lainoppi systematisoi voimassaolevaa oikeudellista sääntelyä johdonmukaiseksi järjestelmäksi. Lisäksi se pyrkii ratkaisemaan mahdolliset ristiriitatilanteet tai aukot tulkitsemalla oikeusnormeja ja tosiasioita vuorovaikutteisesti.¹⁹

Lainopillinen tieto ilmenee vetoamisena kysymyksessä olevassa oikeusjärjestelmässä hyväksyttyihin oikeuslähteisiin, oikeudenmukaisuuden periaatteisiin, omaksuttujen normien tavoitteisiin, tulkintavaihtoehtojen seuraamuksiin ja muihin aineellisiin perusteisiin. Lainopillinen tieto siis ilmenee lainopillisena tulkintana. Toisin sanoen lainopin avulla oikeuslähteistä siirrytään tulkintakannanottoihin. Tulkinta on näin ollen itsessään lainopillisen tiedon muoto. Lainopillisen tulkinnan varmuuden korkein aste on puolestaan oikeuttaminen. Oikeutettu tulkinta vakuuttaa lukijat siitä, että kyseisen

¹⁶ Koskeniemi 2022, s. 1028–1029.

¹⁷ Niiniluoto 2022, s. 1015.

¹⁸ Koivisto 2021, s. 103.

¹⁹ Moilanen 2020, s. 406.

oikeusjärjestelmän puitteissa ei ole osoitettavissa perusteita, jotka vakuuttavammin oikeuttaisivat toisenlaisen tulkinnan tai johtopäätöksen.²⁰

Lainopilliseen tietoon liittyy vahvasti selkeiden oikeuslähteiden omaksuminen ja näin ollen oikeuslähdeoppi. Oikeuslähdeoppi määrittää sen aineiston, jota soveltamis- ja tulkintatilanteessa voidaan käyttää.²¹ Se pyrkii vastaamaan kysymykseen, millaisessa vuorovaikutuksessa eri normilähteet ovat keskenään ja millaiseen tärkeysjärjestykseen ne tulee asettaa.²² Selkeät oikeuslähteet vahvistavat lainopillisen tiedon objektiivisuutta. Laintulkintaan sovellettuna päättelyn objektiivisuuden erityinen piirre on sidonnaisuus oikeuden virallislähteisiin, erityisesti säädöksiin ja ennakkopäätöksiin.²³ Tulkinnan eteneminen on oikeuslähdehierarkian vuoksi tietyssä määrin ja tilanteesta riippuen ennalta määrättyä ja ennustettavissa.²⁴

Oikeuslähdeoppikin on kuitenkin oikeustieteen luomus. Lainsäätäjä ei ole sitä luonut. Tämä ilmentää lainopin dynaamisuutta. Lainoppi on praktisen tehtävänsä lisäksi peili, jota vasten oikeustiede tarkastelee itseään ja tehtävänsä. Lainoppia täytyykin aika ajoin päivittää vastaamaan muuttuvan todellisuuden vaatimuksia.²⁵

Kysymys tämän tutkimuksen metodista palautuu edellä esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Ensinnäkin voidaan todeta, että kyse on rikosoikeudellisesta tutkimuksesta, jossa tunnusmerkistöä tarkastellaan rikosoikeudellisten yleisten oppien – laillisuusperiaatteen ja kieltoerehdyksen – näkökulmasta. Toiseksi voidaan todeta, että edellä esitettyihin tutkimuskysymyksiin vastaaminen vaatii oikeusnormien systematisointia ja tulkintaa. Rikoslainopin tehtävä on rikosoikeudellisten säännösten tulkinta ja systematisointi. Se pyrkii järjestämään olemassa olevan oikeudellisen materiaalin johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi.²⁶ Muihin oikeudenaloihin verrattuna rikosoikeudelliset oikeuslähde- ja tulkintaopit ovat vahvasti sidoksissa lakipositivistiseen taustateoriaan ja rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen.²⁷ Edellä mainittujen seikkojen valossa tässä tutkimuksessa käytettyä metodologiaa voidaan luonnehtia rikoslainopiksi.

²⁰ Niemi 2022, s. 1227–1228.

²¹ Nuotio 2020, s. 1236.

²² Nuotio 2004, s. 1267–1268.

²³ Niemi 2017, s. 966; Nuotio 2020, s. 1248.

²⁴ Niemi 1998, s. 759.

²⁵ Koivisto 2021, s. 103–105.

²⁶ Tolvanen 2016, s. 275–276.

²⁷ Tapani–Tolvanen–Hytinen 2019, s. 114.

Rikosoikeuden korostunut lakipositivismi edellyttää oikeudellisen harkinnan sidonnaisuutta. Reaalisille ja arvosensitiivisille ratkaisuperusteille ei lähtökohtaisesti tule antaa yhtä vahvaa painoarvoa kuin laille itselleen. Rikosoikeudessa korostunut oikeusvarmuuden vaatimus edellyttääkin rikosoikeuden oikeuslähdeopin riittävää poissulkevuutta. *Aarniolainen* oikeuslähdeläoppi on näin ollen rikosoikeudellisesti relevantti tukimalli hahmotettaessa alan oikeuslähdeoppia. Aarniolainen oikeuslähdeoppi ei kuitenkaan ole kritiikitön.²⁸ Tämän tutkimuksen kohde asemoituu EU-oikeudellisen yhteytensä vuoksi osittain esitetyn kritiikin alueelle, sillä tutkimuksessa selvitetään EU-oikeudellisten lähteiden sekä EU-oikeudellisen tulkinnan asemaa kansallisessa rikosoikeudessa. Tämän vuoksi tutkimus suhtautuu jossain määrin kriittisesti rikoslainopin vakiintuneisiin lähtökohtiin. Tältä osin tutkimus toteuttaa oikeustieteen tehtävää lainopin itsensä tarkastelijana.

Tutkimus sisältää sekä EU-oikeudellisia että perusoikeudellisia näkökulmia, jotka ovat ajoittain ristiriidassa toistensa kanssa. Tutkimusta voi näin ollen kuvailla myös EU-oikeusmyönteiseksi oikeustutkimukseksi. EU-oikeusmyönteisen oikeustutkimuksen ydinajatus on, ettei kansallisen oikeuden tarkastelua voi irroittaa EU-oikeudesta. Määrittely ei kuitenkaan tarkoita, että kaikkea EU-oikeutta pidettäisiin ainoastaan positiivisena. Määritelmässä EU-oikeusmyönteisyys tarkoittaa sen välttämättömyyttä, että kansallisen oikeuden liittymä EU-oikeuteen on huomioitava.²⁹ Tutkimuksen perustelut liittyvät toisaalta vahvasti perusoikeuksiin. Tässä suhteessa tutkimus liittyy perusoikeuskeskeiseen laintulkintaoppiin.³⁰

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus jakaantuu kuuteen pääosioon. Ensimmäinen osio sisältää kuvauksen tutkimuksen taustasta, metodista, rajauksista ja käytetystä aineistosta. Toisessa osiossa tutkitaan Venäjään kohdistuvia pakotteita. Tältä osin tutkimuksessa tarkastellaan aluksi Venäjään kohdistuvien pakotteiden taustaa, sisältöä ja kriminalisointia. Osiossa selvitetään erityisesti sen oikeudellisen aineiston sisältö, josta Venäjään kohdistuvat pakotteet ja niiden rikkomisen kriminaliointi koostuvat.

Kolmannessa osiossa tarkastellaan rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta. Arvioinnin kohteena ovat erityisesti laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset lainsäätäjälle sekä

²⁸ Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 146–155.

²⁹ Ks. Melander 2008, s. 5–6.

³⁰ Ks. Siltala 2003, s. 571–575.

lainsoveltajalle. Osiossa tarkastellaan laillisuusperiaatteen rikosoikeudellisen kentän lävistävää luonnetta. Tämän lisäksi osiossa tarkastellaan laillisuusperiaatteen taustaarvoja. Tämän jälkeen arvioidaan laillisuusperiaatteen asettamien vaatimusten toteutumista Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomisen yhteydessä sekä esitetään tähän liittyviä tulkintakannanottoja.

Neljännessä osiossa tarkastelun kohteena on kieltoerehdys. Kieltoerehdystä arvioidaan suhteessa laillisuusperiaatteeseen sekä selvitetään sen tausta-arvot. Tämän jälkeen kieltoerehdystä arvioidaan seikkaperäisesti Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomisen vastuuvapausperusteena. Kieltoerehdykseen liittyviä tulkintakannanottoja perustellaan erityisesti Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomiseen liittyvillä erityispiirteillä.

Viidennessä de lege ferenda -osiossa tarkastellaan ns. pakoterikosdirektiiviä³¹ sekä sen seurauksena ehdotettuja pakoterikossäännöksiä. Tältä osin tarkastelu keskittyy siihen, vaikuttavatko ehdotetut rikoslain muutokset tutkimuksessa aiemmin esitettyihin tulkintakannanottoihin. Kuudennessa osiossa vedetään yhteen tutkimuksessa havaitut seikat ja esitellään johtopäätökset.

2 Venäjään kohdistuvat pakotteet

2.1 Taustaa

Pakotteita on esiintynyt jo antiikin Kreikassa (432 eaa.), jolloin Ateena kielsi kaupankäynnin Mageran kanssa ja eväsi megarialaisilta pääsyn Ateenan satamiin. Modernit pakotteet syntyivät ensimmäisen maailmansodan aikana, ja ne sisällytettiin kansainväliseen oikeuteen vuonna 1919 Kansainliiton yleissopimuksen myötä. Pakotteiden käyttö on lisääntynyt tasaisesti toisesta maailmansodasta lähtien, mutta niiden voimakas lisääntyminen tapahtui kylmän sodan päättymisen jälkeen.³² Tämän tutkimuksen kirjoitushetkellä useat valtiot, kuten Yhdysvallat³³, Yhdistynyt kuningaskunta³⁴ ja Kanada³⁵ ovat kohdistaneet Venäjään kattavia pakotteita helmikuusta

³¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2024/1226, annettu 24 päivänä huhtikuuta 2024, unionin rajoittavien toimenpiteiden rikkomiseen liittyvien rikosten ja seuraamusten määrittelystä ja direktiivin (EU) 2018/1673 muuttamisesta

³² Begovic 2024, s. 254.

³³ Yhdysvaltain ulkoministeriö, Ukraine and Russia Sanctions.

³⁴ Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus, UK sanctions relating to Russia.

³⁵ Kanadan hallitus, Canadian Sanctions Related to Russia.

2022 lähtien Venäjän hyökättyä Ukraina. Suomea velvoittavasti Venäjään kohdistuvia pakotteita on asettanut myös EU.³⁶

Termillä *pakote* tarkoitetaan tässä tutkimuksessa *kansainvälisiä pakotteita*, joilla tarkoitetaan taloudellisen tai kaupallisen yhteistyön sekä esimerkiksi liikenne- ja viestintäyhteysien tai diplomaattisten suhteiden rajoittamista tai keskeyttämistä tietyn valtion tai tiettyjen ryhmien kanssa.³⁷ Termin sisältö on pitkälti samansisältöinen kuin englanninkielisen termin *economic sanction*, joka voidaan voida määritellä rajoittaviksi poliittisiksi toimenpiteiksi, joihin yksi tai useampi valtio ryhtyy rajoittaakseen suhteitaan kohdemaahan saadakseen kyseisen maan muuttamaan politiikkaansa tai puuttuakseen kansainvälisten normien ja yleissopimusten mahdolliseen rikkomiseen.³⁸

Englanninkieliset termit *economic sanction* ja *sanction* ovat jossain määrin ongelmallisia, eikä täysin vakiintunutta määritelmää ole. Tämä johtuu siitä, että kontekstista ja kirjailijasta riippuen termien merkityssisällöt voivat olla liian laajoja, suppeita tai epätasällisia.³⁹ Tästä johtuen termien määritelmät eivät ole kaikkiin tilanteisiin sopivia. Englanninkielisessä kirjallisuudessa kansainvälisistä pakotteista puhuttaessa käytetään kumpaakin termiä, usein samassa merkityksessä.⁴⁰ Tästä johtuen sekä lukijan että kirjoittajan on kiinnitettävä huomiota termien määrittelyyn sekä tekstin kontekstiin.

Vaihtelevuutta terminologiassa esiintyy myös suomen kielessä. EU:n asettamia pakotteita kutsutaan *rajoittaviksi toimenpiteiksi*, kun taas Yhdistyneiden kansakuntien (YK) pakotteita kutsutaan *pakotteiksi*.⁴¹ Tässä tutkimuksessa EU:n rajoittavista toimenpiteistä käytetään termiä *pakote*.⁴²

EU:n asettamia pakotteita käytetään pakottamaan käyttäytymisen muutokseen, rajoittamaan tiettyä käyttäytymistä ja toimintaa sekä antamaan niiden kohteille selkeä viesti siitä, että tiettyä toimintaa tai käyttäytymistä ei voida hyväksyä. Seuraamuksia ei ole tarkoitettu rangaistavaksi toimenpiteeksi, vaan pikemminkin välineeksi, jota voidaan käyttää halutun muutoksen aikaansaamiseksi.⁴³ Toimenpiteiden olisi näin ollen

³⁶ Eurooppa-neuvosto–Euroopan unionin neuvosto, EU:n Venäjän vastaiset pakotteet.

³⁷ Ulkoministeriö, Kansainväliset pakotteet; Ks. Pursiainen 2021, s. 19.

³⁸ Morgan–Syropoulos–Yotov 2023, s. 3.

³⁹ Katso esim. Freiberg 1987, jossa termi *sanction* jaetaan seitsemään osa-alueeseen: physical, economic, social, political, informational, privacy, law. Määritelmä sisältää esimerkiksi rikoksesta seuraavan vankeusrangaistuksen. Termiin *economic sanction* liittyvästä problematiikasta ks. esim. Begovic 2024, s. 254–256.

⁴⁰ Ks. esim. Morgan–Syropoulos–Yotov 2023, s. 3.

⁴¹ OM 2024:23, s. 68.

⁴² Näin myös ehdotetuissa pakoterikossäännöksissä ks. HE 202/2024 vp, s. 50.

⁴³ Pursiainen 2021, s. 19; Eurooppa-neuvosto – Euroopan unionin neuvosto, Why the EU adopts sanctions.

perustuttava selkeisiin poliittisiin tavoitteisiin, ja niitä olisi voitava sekä lieventää että lisätä tarpeen mukaan. On välttämätöntä, että pakotteiden kohteena olevat henkilöt ymmärtävät, miksi pakotteita sovelletaan ja mikä muutos mahdollistaa pakotteiden poistamisen. Esimerkiksi EU:n pakotejärjestelmiin liittyy yleensä merkittävää viestintää, jossa tehdään selväksi, mitä on saavutettava, jotta pakotteet voidaan poistaa.⁴⁴

Kansainvälisessä kuvassa Euroopan unioni on ennen kaikkea talousmahti. Unionin poliittinen ideologia ja olemassaolo perustuvat vahvasti vapaan kaupan edistämisen tavoitteisiin. Näin on sekä kansainvälisesti että sen omien jäsenvaltioiden kesken. Talous on lisäksi Unionin vahvin ase, kun sen perustavanlaatuisia arvoja ja keskeisiä ulko- ja turvallisuuspoliittisia etuja uhataan. EU on käyttänyt tätä asettaan harvoin ja silloinkin usein kevyesti. Vuoteen 2022 alussa kohdevaltion kansantaloutta horjuttavia EU:n asettamia pakotteita oli toiminnassa ainoastaan suhteessa Pohjois-Koreaan ja Syyriaan. Pakotejärjestelmän käyöstä ei ole kuin muutama historiallinen esimerkki, joista viimeaikaisin on myöhemmin melkein kokonaan purettu Iraniin kohdistunut laaja pakotejärjestelmä. Syyriaa lukuun ottamatta EU:n pakotejärjestelmän käytön taustalla on aina ollut YK:n turvallisuusneuvoston asettamia pakotteita, joiden päälle EU on lisännyt omia toimiaan.⁴⁵

Euroopan unionin Venäjään kohdistamat pakotteet ovat siis EU:n historiassa ainutlaatuisia. EU:n pakotteet eivät ole aiemmin kohdistuneet näin suureen kansantalouteen, eikä EU ole koskaan ottanut käyttöön näin laajoja pakotteita itsenäisesti ilman YK:n turvallisuusneuvoston toimia.⁴⁶ EU on asettanut pakotteita myös Valko-Venäjää, Irania ja Pohjois-Koreaa vastaan, koska ne ovat tukeneet Venäjää Ukrainan vastaisessa sotilaallisessa hyökkäyksessä.⁴⁷

Tässä tutkimuksessa *Venäjään kohdistuvilla pakotteilla* tarkoitetaan Euroopan unionin Venäjään kohdistamia pakotteita eli EU:n oman terminologian mukaan rajoittavia toimenpiteitä. Sen jälkeen, kun Venäjä aloitti täysimittaisen hyökkäyksen Ukrainaan 24. helmikuuta 2022, EU on asettanut Venäjälle massiivisia ja ennennäkemättömiä pakotteita. Nämä pakotteet tulevat niiden toimenpiteiden päälle, joita Venäjälle on jo määrätty vuodesta 2014 lähtien Krimin liittäminen ja Minskin sopimusten täytäntöönpanon laiminlyönnin jälkeen.⁴⁸ Toimenpiteiden tarkoituksena on heikentää

⁴⁴ Ks. esim. Eurooppa-neuvosto–Euroopan unionin neuvosto, EU:n Venäjän vastaiset pakotteet.

⁴⁵ Pursiainen 2022, s. 356–357.

⁴⁶ Ibid., s. 357.

⁴⁷ Eurooppa-neuvosto–Euroopan unionin neuvosto, EU sanctions against Russia explained.

⁴⁸ Ibid.

Venäjän taloutta, ottaa Venäjältä pois kriittiset teknologiat ja markkinat ja näin rajoittaa merkittävästi sen kykyä käydä sotaa.⁴⁹

2.2 Venäjään kohdistuvien pakotteiden sisältö ja rikkomisen kriminalisointi

Euroopan unionin toimivalta pakotteiden osalta perustuu Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa koskevaan V osaston 2 lukuun. Sopimuksen mukaan unionin ulkoisen toiminnan keskeisiin tavoitteisiin kuuluu sen oman turvallisuuden turvaaminen, pyrkimys laajemmin kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden säilyttämiseen sekä kansainvälisen oikeuden ja oikeusvaltioperiaatteen edistäminen. Euroopan unionin neuvoston päätökset, joilla Venäjään on kohdistettu pakotteita perustuvat näihin keskeisiin tavoitteisiin.⁵⁰ Euroopan unionin pakotteet perustuvat EU:n neuvoston yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan osana antamiin päätöksiin. Päätökset edellyttävät jäsenvaltioiden yksimielisyyttä.⁵¹ Päätösten täytäntöönpanemiseksi neuvosto tai Euroopan komissio neuvoston valtuuttamana antavat asetuksia. Asetukset ovat suoraan sovellettavaa oikeutta kaikissa EU:n jäsenvaltioissa ja synnyttävät sellaisinaan yksityisille toimijoille oikeuksia ja velvoitteita myös Suomessa.⁵²

Venäjään kohdistuviin pakotteisiin sisältyy henkilö- ja yhteisöpakotteita, talouspakotteita, diplomaattisia toimia ja viisumitoimenpiteitä. Talouspakotteiden tarkoituksena on aiheuttaa Venäjälle vakavia seurauksia sen toimien johdosta. Toimilla pyritään heikentämään tehokkaasti Venäjän edellytyksiä jatkaa hyökkäystä.⁵³

Henkilöpakotteet kohdistuvat niihin luonnollisiin ja oikeushenkilöihin, jotka ovat vastuussa Ukrainan alueellista koskemattomuutta, suvereniteettia ja itsenäisyyttä heikentävien toimien tukemisesta, rahoittamisesta tai täytäntöönpanosta tai hyötyvät niistä. Henkilöille asetetut pakotteet ovat käytännössä matkustuskielloja ja varojen jäädyttämisiä. Yhteisöille asetetut pakotteet ovat varojen jäädyttämisiä. Matkustuskiellot estävät luetteloon merkittävät henkilöitä pääsemästä EU:n alueelle tai kulkemasta sen kautta maitse, ilmateitse tai meritse. Varojen jäädyttäminen tarkoittaa, että luetteloon

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Pursiainen 2022, s. 358–359.

⁵¹ Unionin toimivallasta yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alalla määrätään Euroopan unionista tehdyn sopimuksen V osaston 2 luvussa ja rajoittavien toimenpiteiden hyväksymisessä käytettävistä menettelyistä lisäksi Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen IV osastossa.

⁵² Pursiainen 2021, s. 23.

⁵³ Eurooppa-neuvosto–Euroopan unionin neuvosto, EU:n Venäjän vastaiset pakotteet.

merkittyjen henkilöiden ja yhteisöjen kaikki tilit EU:n pankeissa jäädytetään. Lisäksi kiellettyä on antaa varoja tai omaisuutta suoraan tai välillisesti näiden käyttöön.⁵⁴

EU on asettanut Venäjälle useita tuonti- ja vientirajoituksia osana talouspakotteita. Eurooppalaiset yhteisöt eivät voi myydä tiettyjä tuotteita Venäjälle. Toisaalta venäläiset yhteisöt eivät saa myydä tiettyjä tuotteita Euroopan unioniin. EU on myös kieltänyt tiettyjen liiketoiminnan kannalta merkityksellisten palvelujen tarjoamisen Venäjän hallitukselle tai Venäjälle sijoittautuneille oikeushenkilöille, kuten yrityksille ja muille yhteisöille tai elimille.⁵⁵

2.2.1 Säännöstelyrikos

Suomessa sopimuksen Euroopan unionin toiminnasta (SEUT) 215 artiklan nojalla säädettyjen asetusten rikkominen on kriminalisoitu rikoslain 46 luvun 1 §:n mukaisena säännöstelyrikoksena. Saman luvun 2 §:ssä säädetään säännöstelyrikoksen lievästä tekemuodosta ja 3 §:ssä törkeästä tekemuodosta. 46 luvun 13 §:n mukaan säännöstelyrikokseen ja sen törkeään tekemuotoon sovelletaan oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa sääntelyä. Säännöstelyrikoksena ei kuitenkaan pidetä vähäistä ilmoittamis- tai tiedonantovelvollisuuden laiminlyöntiä eikä muuta vähäistä menettelytapamääräyksen rikkomista (RL 46:15).

RL 46 luvun 1 §:

”Joka rikkoo tai yrittää rikkoa

1) eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä annetussa laissa (659/1967),

[...]

9) Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alaan kuuluvissa Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 215 artiklan nojalla talous- ja rahoitussuhteiden keskeyttämisestä kolmannen maan kanssa tai rajoittavien toimenpiteiden kohdistamisesta luonnollisiin tai oikeushenkilöihin, ryhmiin tai muihin kuin valtiollisiin yhteisöihin annetuissa asetuksissa

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

säädettyä tai mainittujen säädösten nojalla annettua säännöstelymääräystä, on tuomittava säännöstelyrikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Säännöstelyrikoksesta tuomitaan myös se, joka rikkoo varojen jäädyttämisestä terrorismin torjumiseksi annetun lain (325/2013) 6 §:ssä säädettyä kieltoa siirtää tai muuntaa varoja taikka 7 §:ssä säädettyä kieltoa luovuttaa varoja. (3.5.2013/326)”

Venäjään kohdistuvien pakotteiden osalta olennaisia ovat pykälän 1 momentin 1 ja 9 kohta. 9 kohdan ilmaisulla tarkoitetaan edellisessä kappaleessa käsiteltyjä EU:n neuvoston säätämiä, Suomessakin suoraan sovellettavia pakoteasetuksia. Myös pykälän 1 momentin 1 kohta koskee pakotteiden rikkomista. Sen nojalla rangaistaan sitä, joka rikkoo tai yrittää rikkoa eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä annetussa laissa (659/1967, pakotelaki), säädettyä tai sen nojalla annettua säännöstelymääräystä.

Säännöstelyrikoksessa on kyse niin sanotusta *blankorikossäännöksestä* / *blankorangaistussäännöksestä*. *Blankorangaistustekniikalla* tarkoitetaan sitä, että rangaistavan menettelyn kuvaus ja rangaistusuhka on erotettu toisistaan. Tällöin rangaistusuhka eli blankorikossäännös sisältyy eduskuntalakiin. Tässä tapauksessa ja yleensä rikoslakiin. Rangaistavan käyttäytymisen kuvaus eli *blankettinormi* löytyy puolestaan muusta lainsäädännöstä. Venäjään kohdistuvien pakotteiden yhteydessä pääasiassa EU-asetuksista. Säännöstelyrikoksessa on kyse blankorangaistustekniikan ääritilanteesta, sillä siinä rikossäännös on sisällöllisesti tyhjä ja se ainoastaan viittaa toiseen normistoon.⁵⁶

Venäjään kohdistuvat pakotteet ovat lisänneet säännöstelyrikokseen EU-pakotteisiin liittyvää oikeuskäytäntöä. Tilastokeskuksen tietoihin perustuvan analyysin mukaan Suomen tuomioistuimissa ei ole vuosina 2009–2019 käsitelty ainuttakaan säännöstelyrikosta koskenutta syytettä, jonka perusteena olisi ollut EU-pakotteiden tai kansallisten jäädyttämispäätösten rikkominen.⁵⁷ Venäjän Ukrainaan kohdistaman täysimittaisen hyökkäyssodan alettua 24.2.2022 säännöstelyrikosasioiden määrä on kasvanut huomattavasti. Kyse onkin ollut enimmäkseen säännöstelyrikossäännöksen 1 momentin 9 kohtaa koskevista rikoksista eli EU:n pakoteasetusten rikkomisista.⁵⁸

⁵⁶ Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 122–123; Korkka-Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 54.

⁵⁷ Pursiainen 2021, s. 112.

⁵⁸ OM 2024:23, s. 18.

2.2.2 EU-asetukset

EU-asetukset ovat Suomessa suoraan velvoittavaa oikeutta. SEUT 288 artiklan toisessa kohdassa todetaan, että *asetus pätee yleisesti. Se on kaikilta osiltaan velvoittava, ja sitä sovelletaan sellaisenaan kaikissa jäsenvaltioissa*. Tämä tarkoittaa sitä, että asetukset ovat kokonaisuudessaan kaikkia EU:n jäsenvaltioita ja yksityisiä oikeussubjekteja sitovia. Asetukset ovat suoraan sovellettavia, kun ne on julkaistu kaikilla virallisilla kielillä EU:n virallisessa lehdessä. Asetukset saavat siis oikeusvaikutuksen ilman, että jäsenvaltio kopioi niiden sisällön kansalliseen lakiinsa. Jäsenvaltioiden voi kuitenkin olla tarpeen muuttaa tai kumota kansallisia lakeja, jotta ne täyttävät kaikki asetuksen asettamat vaatimukset eivätkä ole ristiriidassa asetuksen kanssa.⁵⁹

EU:n Venäjään kohdistuvien pakotteiden osalta keskeisimmät EU-asetukset ovat neuvoston asetus 833/2014 (ns. sektoripakotejärjestelmä), neuvoston asetus 269/2014 (ns. henkilö- ja yhteisöpakotejärjestelmä eli ”pakoteluettelo”), neuvoston asetus 692/2014 (Krimin ja Sevastopolin aluepakotejärjestelmä) ja neuvoston asetus 2022/263 (ns. uusi aluepakotejärjestelmä).⁶⁰ Euroopan unioni on 27.5.2024 perustanut uuden, Venäjän sisäistä tilannetta koskevan pakotejärjestelmän, joka perustuu neuvoston asetukseen 2024/1485. Tämän lisäksi EU on 8.10.2024 perustanut uuden Venäjän epävakauttavien toimien johdosta perustetun pakotejärjestelmän, joka perustuu neuvoston asetukseen 2024/2642. Janukovytsin hallinnon jäsenten varojen jäädyttämisestä säädetään neuvoston asetuksessa 208/2014.⁶¹

Kaikki edellä mainitut neuvoston asetukset edellyttävät, että niiden rikkomisesta tulee voida kunkin jäsenvaltion kansallisen lain nojalla määrätä seuraamuksia, joiden on oltava *tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia*.⁶² Neuvoston pakoteasetukset edellyttävät lisäksi, että jäsenvaltiot toteuttavat *kaikki tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että [pakotteet] pannaan täytäntöön*.⁶³ Tarvittavilla toimenpiteillä tarkoitetaan pakotteiden noudattamisen valvontaa, tutkintaa ja pakotteita rikkoneiden tuomitsemista kansallisissa menettelyissä.⁶⁴

⁵⁹ Raitio–Tuominen 2020, s. 80.

⁶⁰ Pursiainen 2022, s. 359.

⁶¹ Ulkoministeriö, Venäjä: pakotteet.

⁶² Ks. esim. neuvoston asetus (EU) N:o 833/2014, 8 artikla.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Pursiainen 2022, s. 359.

EU-asetukset, jotka sisältävät Venäjään kohdistuvat pakotteet siis sekä edellyttävät, että niiden rikkomisesta tulee voida kunkin jäsenvaltion kansallisen lain nojalla määrätä seuraamuksia että sisältävät ne säännöstelymääräykset, joiden rikkominen on säännöstelyrikoksella kriminalisoitu. Kyseiset EU-asetukset eivät kuitenkaan suoraan kriminalisoi niihin sisältyvien säännösten rikkomista. Ne sisältävät Venäjään kohdistuvien pakotteiden kriminalisoinnin osalta säännöstelyrikoksen rikosteen kuvauksen. Toisin sanoen kyseiset EU-asetukset sisältävät säännöstelyrikoksessa tarkoitetut säännöstelymääräykset ja siten rangaistavan menettelyn asiallisen luonnehdinnan. Säännöstelyrikoksen tunnusmerkistö saa siis Venäjään kohdistuvien pakotteiden osalta olennaisen sisältönsä EU-asetuksista.⁶⁵

Venäjään kohdistuvaa pakotesääntelyä on paljon ja asetusten sisältö on muuttunut useaan otteeseen. EU on 23. helmikuuta 2022 alkaen hyväksynyt 15 pakotepakettia Venäjää vastaan.⁶⁶ EU:n asetusten säännöstelymääräyksiä pidetään myös sisällöltään vaihtelevina, eikä esimerkiksi kaikkia niissä käytettyjä termejä ole määritelty täsmällisesti.⁶⁷ Rainnen toteamalla tavalla pakotesäädöksiä valmisteltaessa lentokonetta on rakennettu samalla, kun sitä on lennetty. Pakotepaketeilla on korjattu pakotesääntelyn yli- tai alikattavuutta lähemmäs tavoitetilaa.⁶⁸

2.2.3 Viranomaiset

Suomessa on säädetty pakotteisiin liittyen viranomaisten toimivaltajaosta, tiedonvaihdesta ja varojen jäädyttämiseen liittyvistä viranomaismenettelyistä. Tämän lisäksi on säädetty rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annetun lain (444/2014, rahanpesulaki) soveltamisalan piiriin kuuluvien toimijoiden eli ilmoitusvelvollisten jäädytettyä omaisuutta koskevasta ilmoitusvelvollisuudesta. Keskeinen kansallinen säädös on pakotelaki.⁶⁹

Pakotteiden täytäntöönpanoon ja valvontaan osallistuu useita viranomaisia Suomessa. Pakotelain 2 b §:n mukaisesti Ulkoministeriö on toimivaltainen viranomainen kansainvälisiin pakotteisiin liittyvissä asioissa. Ulkoministeriö vastasi pelkästään vuonna 2022 yli 500:aan yritysten, kansalaisten ja viranomaisten lähettämään

⁶⁵ Lappi-Seppälä et al. 2022, s. 1540–1541; PeVL 4/1997 vp, s. 3.

⁶⁶ Eurooppa-neuvosto–Euroopan unionin neuvosto, Aikajana – EU:n pakotteet Venäjää vastaan.

⁶⁷ Lappi-Seppälä et al., s. 1543; Etelä-Karjalan KO, R 23/347.

⁶⁸ Rainne 2023, s. 652.

⁶⁹ Pursiainen 2022, s. 359.

tulkintakysymykseen.⁷⁰ Ulosottolaitos on toimivaltainen varojen jäädytyksen toimeenpanon, pakotesääntelyyn perustuvan varojen selvittämisen ja jäädyttämisen sekä pakotteiden täytäntöönpanoa koskevan EU yhteistyön osalta. Finanssivalvonnan toimivaltaan kuuluvat pakotteisiin liittyvät valvontatehtävät, ml. valvottavia koskevat riskiarviot ja viranomaisohjeistus, valvottaviin kohdistetut tarkastukset sekä pakotevalvonta osana jatkuvaa valvontaa. Poliisin toimivaltaan kuuluvat pakotesäädösten rikkomisesta seuraavien rikosten esitutkinta, viranomaisyhteistyö ja tiedonvaihto. Tullin toimivaltaan kuuluvat pakotesääntelystä johtuvien tuonti- ja vientirajoitusten toimeenpano, valvonta ja rikosten esitutkinta. Liikenne- ja viestintäviraston toimivaltaan kuuluvat pakotteista johtuvat alusliikennettä ja lentoliikennettä koskevat tehtävät, ml. kiello-oikeus ja poikkeusluvut. Muita pakotteiden täytäntöönpanoon ja valvontaan osallistuvia viranomaisia omine toimialueineen ovat Aluehallintovirasto, Maahanmuuttovirasto, Rajavartiolaitos ja Rahanpesun selvittelykeskus.⁷¹

Viranomaiset voivat julkaista Venäjään kohdistuviin pakotteisiin liittyviä tiedotteita, ohjeita tai muita julkaisuja, joissa pakotesäännösten sisältöä tarkennetaan. Esimerkiksi Tulli on julkaisullaan 19.8.2022 tarkentanut asetuksen (n:o 576/2022) 5 i artiklan 2a kohdassa mainitun termin *henkilökohtainen käyttö* sisältöä.⁷² Kyseinen artikla kuuluu relevanteilta osin seuraavasti:

”1. Kielletään minkä tahansa jäsenvaltion virallisen valuutan määräisten setelien myynti, toimittaminen, siirto tai vienti Venäjälle tai Venäjällä oleville luonnollisille henkilöille tai oikeushenkilöille, yhteisöille tai elimille, mukaan lukien Venäjän viranomaiset ja keskuspankki, taikka käytettäväksi Venäjällä.

2. Edellä 1 kohdassa säädettyä kielloa ei sovelleta minkä tahansa jäsenvaltion virallisen valuutan määräisten setelien myyntiin, toimitukseen, siirtoon tai vientiin, jos tällainen myynti, toimitus, siirto tai vienti on tarkoitettu

(a) Venäjälle matkustavien luonnollisten henkilöiden tai heidän kanssaan matkustavien perheenjäsenten henkilökohtaiseen käyttöön;”

Asetuksessa ei ole määritelty termiä *henkilökohtainen käyttö*, eikä otettu kantaa siihen, miten kyseistä termiä tulisi tulkita. Sen sijaan Tulli on tarkentanut sääntöä mainituilta osin seuraavasti:

⁷⁰ Rainne 2023, s. 649–650.

⁷¹ Ulkoministeriö, Pakotteiden täytäntöönpanoon ja valvontaan osallistuvat viranomaiset Suomessa.

⁷² Etelä-Karjalan KO, R 23/347, s. 3, 8.

”Venäjälle ei saa viedä EU-maiden virallista valuuttaa seteleinä. Vienti on sallittu ainoastaan seuraavissa tapauksissa:

- Venäjälle matkustava yksityishenkilö ja hänen kanssaan matkustavat perheenjäsenet voivat viedä valuuttaa seteleinä henkilökohtaiseen käyttöön. Henkilökohtaista käyttöä on rahojen käyttö yöpymistä, ruokailua, liikkumista tai ostoksia varten.*

Henkilökohtaisena käyttönä ei voida pitää esimerkiksi

- rahojen viemistä sukulaiselle tai ystävälle Venäjälle*
- kiinteistön tai muun kiinteän omaisuuden ostoa*
- palkkakuluihin tai muihin yritystoiminnan kuluihin tarkoitettua rahaa*
- pääomasijoituksiin tai pankkitilille tarkoitettua rahaa*
- lainan maksuun tarkoitettua rahaa*
- Venäjälle muuttavan henkilön henkilökohtaisen varallisuuden vientiä Venäjälle EU:n jäsenvaltioiden virallisen valuutan määräisinä seteleinä*
- Venäjällä asuvan ja kotiinsa palaavan matkustajan käyttämättä jääneiden rahojen vientiä Venäjälle.*

Kiellolle ei ole säädetty alarajaa. Huomioi siis, että mikä tahansa summa voi olla pakotteiden alainen, vaikka siitä ei tarvitsisi antaa ilmoitusta Tullille.”⁷³

Kuten edellä mainitusta esimerkistä käy ilmi, viranomaisten kannanotot voivat tarkentaa merkittävästikin esimerkiksi EU-asetuksessa käytetyn termin sanamuodosta johdettavissa olevia tulkintoja. Venäjään kohdistuvia pakotteita asettavat EU-asetukset antavat jäsenvaltioiden viranomaisille myös suoraan varsin merkittävästi toimivaltaa mm. lupamenettelyjen kautta.⁷⁴ Viranomaisten toimintaympäristö tilanteessa on kuitenkin haastava pakotteiden nopeatahtisen uudistumisen ja yksittäisten säännösten epätasällisuuden vuoksi. Viranomaisten johdonmukaiseen toimintaan ei ole jokaisessa yksittäisessä tapauksessa pystytty.⁷⁵

⁷³ Tulli, Käteisvarat. Ks. myös Etelä-Karjalan KO, R 23/347, s. 3, 8.

⁷⁴ Ks. esim. asetuksen (EU) N:o 833/2014 2 artikla.

⁷⁵ Ks. esim. Etelä-Karjalan KO, R 23/347.

Pakotteiden täytäntöönpanoon osallistuvien viranomaisten merkittävästä toimivallasta huolimatta ne eivät voi oikeudellisesti sitovasti tulkita EU-oikeutta. Tällaiset viranomaisten pakotteiden tulkintaan liittyvät julkaisut, jotka eivät perustu yksilöityyn lain valtuutussäännökseen katsotaan ns. soft law’ksi.⁷⁶

2.2.4 Soft law

Soft law on varsin ristiriitainen käsite, jolla voi olla eri tilanteissa täysin eri merkitys. Soft law’n käsitteleminen yleisellä tasolla onkin haastavaa, eikä käsitteen sisällöstä ole kaiken kattavaa määritelmää.⁷⁷ Korkea-aho on kuitenkin jakanut soft law -aineistot neljään kategoriaan riippuen siitä, missä kohdin oikeusjärjestystä soft law ilmenee. Ensimmäiseen ryhmään hän lukee täydentävän pehmeän sääntelyn, joka on yleisin käytössä oleva soft law’n malli. Muita malleja ovat sopeuttava pehmeä sääntely, kilpaileva pehmeä sääntely ja korvaava pehmeä sääntely. Mainitut kategorisoinnitkaan eivät kuitenkaan kata kaikenlaaisia pehmeän sääntelyn instrumentteja.⁷⁸

Soft law’n oikeuslähdeopillista asemaa ja merkitystä ei ole kovin laajalti tunnistettu, vaikka soft law -tyyppisiin aineistoihin viitataan vakintuneesti sekä oikeuskirjallisuudessa että tuomioistuinikäytännössä.⁷⁹ Timosen mukaan normien velvoittavuuden perustaa muodollinen pätevyys, arvoperusteinen hyväksyttävyys tai tosiasiallinen tehokkuus.⁸⁰ Soft law -aineiston ominaispiirteenä voidaan pitää juuri muodollisten oikeusvaikutusten puuttumista. Soft law -aineistolla voi kuitenkin olla oikeusvaikutuksia, vaikka aineisto ei olisikaan muodollisesti oikeudellisesti velvoittavaa. Tällöin soft law -aineiston normatiivinen merkitys on perustettava joko hyväksyttävyyteen tai tehokkuuteen. Soft law -aineistossa voi olla lainsoveltamisen kannalta hyödyllisiä, sisällöllisen hyväksyttävyytensä vuoksi painoarvoa saavia, lakia täsmentäviä tulkintasuuntaviivoja ja -kriteerejä. Yhdenvertaisuusvaatimus voi puolestaan olla velvoittavuuden perustana, mikäli soft law -aineistolle annetaan vakiintuvalla tavalla merkitystä soveltamiskäytännössä.⁸¹ Aineiston institutionaalinen tuki voi lisäksi vaikuttaa velvoittavuuteen. Vahvan institutionaalisen perustan omaava soft law -aineisto voi olla normatiivisesti merkityksellisempää kuin esimerkiksi yksityisen tuottama

⁷⁶ Ks. Määttä 2005, s. 361–370.

⁷⁷ Nieminen 2020, s. 1085.

⁷⁸ Korkea-aho 2005, s. 74–79.

⁷⁹ Määttä 2005, s. 370.

⁸⁰ Timonen 1989, s. 674.

⁸¹ Määttä 2005, s. 381–386.

aineisto.⁸² Aarniolaisittain ajateltuna soft law -aineistot ovat yleensä oikeuskirjallisuuteen verrannollisia sallittuja oikeuslähteitä, mutta niistä voi oikeudellisen ratkaisutoiminnan johdonmukaisuusvaatimuksen vuoksi muodostua heikosti velvoittavia oikeuslähteitä.⁸³

EU:ssa annetaan lukuisia soft law -luonteisia instrumentteja, joiden oikeuslähdeopillinen aseman saattaa kansallisesti olla epäselvä. SEUT 288 artiklan viidennessä kohdassa todetaan, että *suositukset ja lausunnot eivät ole sitovia*. Euroopan unionin tuomioistuinn (EUT) on kuitenkin toisinaan viitannut suosituksiin ja lausuntoihin, minkä vuoksi niiden tosiasiallinen oikeudellinen asema voi olla epäselvä. Muita soft law -luonteisia instrumentteja ovat muun muassa päätöslauselmat, tiedonannot, käytännönsäädökset, suuntaviivat ja puiteohjelmat.⁸⁴

Soft law -instrumenttien sitovuuden ja välittömän vaikutuksen poissulkeminen ei sulje pois niiden vaikutusta kansallisessa tuomioistuimessa. EUT:lla on toimivalta antaa soft law -instrumenttien tulkintaa koskevia ennakkoratkaisuja. Tämän lisäksi kansalliset tuomioistuimet voivat pyytää siltä tällaista ennakkoratkaisua. Näin ollen kansallisten tuomioistuinten on otettava huomioon soft law -instrumentit ratkaistessaan niiden käsiteltäviksi saatettuja asioita. Näin on erityisesti, kun soft law -instrumenteissa selvennetään tai täydennetään yhteisön sitovia säädöksiä.⁸⁵ Kansallisen oikeudellisen ratkaisutoiminnan kannalta eurooppaoikeudellinen soft law -aineisto on siis yhä tärkeämpää.⁸⁶

Euroopan komissio on julkaissut tiettyihin Venäjään kohdistuviin pakoteasetuksiin liittyen asiakirjan *Consolidated FAQs on the implementation of Council Regulation No 833/2014 and Council Regulation No 269/2014* (Consolidated FAQs). Asiakirja on julkaistu englanniksi. Kyseessä ei ole lakiin verrattava asiakirja, vaan ohje, jonka tarkoituksena on mainittu:

“National authorities and economic operators may make use of this guidance based on the text, context and purpose of the aforementioned regulations, to achieve the uniform application of sanctions across the EU.”

Dokumentin hyödyntäminen ei näin ollen ole lähtökohtaisesti pakollista, vaan vapaaehtoista. Dokumentilla on kuitenkin vahva institutionaalinen tuki. Dokumentin

⁸² Ibid., s. 393.

⁸³ Määttä 2016, s. 155–156.

⁸⁴ Raitio–Tuominen 2020, s. 84

⁸⁵ Ibid.; Melander 2015, s. 90–91. Ks. C-322/88 *Grimaldi* 1989, kohta 18.

⁸⁶ Määttä 2005, s. 370.

voidaan myös katsoa sisältävän viittauksen eurooppaoikeudelliseen tulkintadoktriiniin. Dokumentin tavoitteena on pakotteiden yhdenmukainen soveltaminen kaikkialla EU:ssa. Näitä arvoja EUT painottaa suuresti⁸⁷, joten kyseisen dokumentinkin painoarvo voi tosiasiassa olla merkittävä. Dokumentista voi tulevaisuudessa muodostua joissain kysymyksissä heikosti velvoittava oikeuslähde, mikäli sen asema vahvistuu oikeuskäytännössä. EUT on *Jemerak* ratkaisussa huomionut kyseisen dokumentin, mutta päätyi kuitenkin sen kanssa eri lopputulokseen, mikä korostaa dokumentin oikeudellisesti sitomatonta luonnetta.⁸⁸ Dokumentin oikeuslähdeopillisen aseman ei ainakaan tällä hetkellä voida katsoa rinnastuvan perinteisiin heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin (lain esityöt ja tuomioistuinratkaisut).⁸⁹

Erityisesti rikosoikeudessa soft law -aineistot voidaan luonnehtia argumentaatiolähteiksi, joita käytetään varsinaisten normilähteiden tulkinnan apuvälineenä.⁹⁰ EU:ssa valmistellut rikosoikeuteen liittyvät instrumentit on siis otettava kansallista lakia sovellettaessa huomioon, mutta kansallisen rikosoikeuden tulkinnassa ei tule sivuuttaa kansallisia oikeusturvanäkökohtia.⁹¹ Soft law -tyyppinen aineisto ei näin ollen sovellu oikeudellisen ratkaisun yksinomaiseksi perusteeksi, vaan päätökset on aina perustettava voimassa olevaan lainsäädäntöön.⁹² Edellä mainitut näkökohdat liittyvät seuraavaksi käsiteltävään laillisuusperiaatteeseen.

3 Laillisuusperiaate

3.1 Laillisuusperiaate ja rikosoikeudelliset ratkaisuperusteet

Rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta pidetään *rikoslainopin kivijalkana*. Periaate on osa valtiosääntöoikeuden ydinaluetta, sillä siitä on säädetty myös perustuslain (731/1999, PL) 8 §:ssä.⁹³ Rikoslain yleisen osan uudistuksen tärkeimpiä tavoitteita oli rikosoikeuden johtavien oikeusperiaatteiden kirjaaminen rikoslakiin. Rikoslakiin kirjatut oikeusperiaatteet ovat selkeämmin luettaviksi itsenäisiksi oikeuslähteiksi, sillä niiden normiauktoriteetti on eduskuntalaki. Näin ollen lainkäyttäjän on pakko soveltaa niitä, eikä

⁸⁷ Ks. osio 3.5.

⁸⁸ C-109/23 *Jemerak* 2024, kohta 30.

⁸⁹ Aarnio 2006, s. 291–303.

⁹⁰ Määttä 2005, s. 411–412; Nuotio 2004, s. 1270.

⁹¹ Kotiranta 2014, s. 130; Nuotio 2009, s. 1168–1169; Melander 2008, s. 38.

⁹² Länsineva 1995, s. 283.

⁹³ Päivärinne 2016, s. 954.

pelkkä huomioonottaminen riittää.⁹⁴ Laillisuusperiaate onkin rikosoikeuden keskeisin normatiivinen ohje, josta poikkeaminen ei ole sallittua missään tilanteessa.⁹⁵

Rikosoikeuden alalla lakisidonnaisuudella on oikeusturvasyistä korostunut merkitys.⁹⁶ Käytännön tasolla tätä ilmentää rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, joka vaikuttaa rikosoikeudellisen laintulkintaopin muotoilemiseen ja oikeuslähteiden käyttöön.⁹⁷ Rikosoikeudellisessa ratkaisutoiminnassa lakisidonnaisuus korostuu sisällöllisen oikeudenmukaisuuden ja tilannesensitiivisyyden kustannuksella. Näin ollen rikosoikeuden oikeuslähdeoppi ja tulkintaoppi eroavat monien muiden oikeudenalojen oikeuslähde- ja tulkintaopeista. Muilla oikeudenaloilla voi olla enemmän tilaa joustaville oikeusohjeille ja sisällölliselle argumentaatiolle.⁹⁸

Rikosoikeudellinen vastuullisuus on yleisiä oppeja myöten normatiivista. Normatiivisuudesta ei kuitenkaan johdu sitä, että kaikki vastuullisuuden normatiiviset määreet löytyisivät tyhjentävästi tai edes välillisesti rikoslaista. Henkilön rikosoikeudellinen vastuullisuus tai vastuuvapaus perustuu jossain määrin epätäsmällisiin perusteisiin.⁹⁹ Tämä johtuu lain vajavaisuudesta. Lakia on täydennettävä esimerkiksi yleisillä oikeusperiaatteilla, joiden positivioituminen voi olla vain osittaista.¹⁰⁰ Yksittäistä rikostapausta ratkaistessaan lainkäyttäjän täytyy siten edelleen tarkastella koko normatiivista järjestystä, kaikkia tekoon liittyviä olosuhteita, sovittaa ne yhteen ja antaa ratkaisu.¹⁰¹

Rikosoikeudessa korostunut lakipositivismi edellyttää kuitenkin sitä, että oikeudellisen harkinnan on oltava mahdollisimman sidottua. Näin ollen rikosoikeudessa ei voida perustellusti lähteä siitä, että erityyppisille reaalille ja arvosensitiivisille ratkaisuperusteille olisi annettava yhtä vahva painoarvo kuin laille itselleen. Näin ollen rikosoikeudessa on suhtauduttava varauksellisesti myös tilannesidonnaisiin oikeuslähdeoppeihin, joissa korostetaan sisältösensitiivisten ratkaisuperusteiden tapauskohtaista merkitystä oikeudellisessa ratkaisuharkinnassa.¹⁰²

⁹⁴ Virtanen 2004, s. 1055.

⁹⁵ Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 114.

⁹⁶ Nuotio 2004, s. 1277.

⁹⁷ Korkka–Knuts–Helenius–Frände 2020 s. 39; Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 114; Melander 2015, s. 644.

⁹⁸ Virtanen 2004, s. 1055; Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 111; Määttä 2024, s. 48–49.

⁹⁹ Hyttinen 2015, s. 51–52.

¹⁰⁰ Nuotio 2004, s. 1282.

¹⁰¹ Virtanen 2004, s. 1069.

¹⁰² Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 149–150.

Tästä johtuu, että rikosoikeudellisen oikeuslähdeopin on oltava riittävän poissulkeva. Tämä edellyttää lakipositivismiin sitoutumisen lisäksi sitä, että oikeuslähdeoppi on riittävän velvoittava. Tämän vuoksi Aulis Aarnion konstruoima, säädetyn lain velvoittavuutta korostava oikeuslähdeoppi on edelleen relevantti tukimalli hahmotettaessa rikosoikeuden oikeuslähdeoppia.¹⁰³ Aarnio jakaa oikeuslähteet niiden velvoittavuuden perusteella vahvasti velvoittaviin (laki ja maantapa), heikosti velvoittaviin (lain esityöt ja tuomioistuinratkaisut) ja sallittuihin oikeuslähteisiin (oikeustiede, yleiset oikeusperiaatteet, moraali ja reaaliset argumentit).¹⁰⁴ Aarnion velvoittavuuskategorisointia on oikeuskirjallisuudessa kritisoitu esimerkiksi sen osalta, ettei se painota ylikansallisten tuomioistuinten, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tai EU-tuomioistuimen ratkaisukäytännön velvoittavuutta. Kritiikissä on kuitenkin huomioitava se, ettei ylikansallisten tuomioistuinten velvoittavuus voi olla laillisuusperiaatteen vuoksi rikoslain tasoista. Rangaistusvastuuta ei voida perustaa ylikansallistenkaan tuomioistuinten tuomioistuinikäytäntöön. Näin ollen ylikansallisen oikeuskäytännön on perusteltua katsoa olevan tunnusmerkistöä tukevaa argumentatiivista aineistoa.¹⁰⁵

Huovila on esittänyt aarniolaiseen oikeuslähdeoppiin tukeutuen kehittelyn oikeuslähteiden käyttösäännöistä.¹⁰⁶ Oikeuskirjallisuudessa Huovilan käyttösäännöistä on konstruoitu rikoslain säännösten tulkinnan ohjenuora, jolla rikosoikeudellisten ratkaisuperusteiden relevanssi voidaan määritellä. Ohjenuoran lähtökohta on, että oikeuskysymyksen ratkaisu on perusteltava oikeuslähteistä ilmenevillä normatiivisilla argumenteilla. Oikeuslähteitä tulee käyttää muodollisen etusijajärjestyksen mukaan. Toisin sanoen lähtökohdaksi on otettava tapaukseen soveltuva rikoslain säännös. Jos ratkaisu ei selviä rikoslain sanamuodon perusteella, perusteluille on haettava tukea *aarniolaisittain* heikosti velvoittavista lähteistä.¹⁰⁷

Rikosoikeudellisen oikeuslähdeopin osalta on vielä todettava, että keskenään ristiriitaisten tai eri suuntaan ohjaavien ratkaisuperusteiden etusijajärjestyksestä asettavaa normia ei ole olemassa. Näin ollen kiperissä tilanteissa voidaan tukeutua lähteisiin, joita voidaan aarniolaisittain kutsua sallituiksi oikeuslähteiksi.¹⁰⁸

¹⁰³ Ibid., 151.

¹⁰⁴ Aarnio 2006, s. 291–303.

¹⁰⁵ Ks. Tapani–Tolvanen–Hytinen 2019, s. 152–154.

¹⁰⁶ Huovila 2006, s. 46; Hyttinen 2015, s. 154.

¹⁰⁷ Tapani–Tolvanen–Hytinen 2019, s. 153.

¹⁰⁸ Ibid., s. 155.

Fränden mukaan laillisuusperiaatteen noudattaminen johtaa rikosoikeusjärjestelmän ennustettavuuteen ja ennakoitavuuteen. Ennustettavuudella Frände tarkoittaa sitä, että juridisen koulutuksen saanut henkilö pystyy tekemään luotettavia ennusteita siitä, kuinka rikosoikeusjärjestelmä tulee kohtelemaan konkreettisia, yksittäisiä tekoja. Ennakoitavuus puolestaan kytkeytyy normaaliin, keskimääräiseen ihmiseen. Tällaisen henkilön on rikoslakia lukemalla kyettävä arvioimaan riittävällä tarkkuudella, onko teko mahdollisesti kielletty vai ei.¹⁰⁹

3.2 Laillisuusperiaatteen tausta-arvot

Laillisuusperiaatteen tausta-arvoina on oikeuskirjallisuudessa pidetty oikeusturvaa ja ennakoitavuutta.¹¹⁰ Rikosoikeuden yleisten oppien uudistuksessa näitä arvoja on pidetty ratkaisevina, kun ratkaistaan sallitun ja kielletyn tulkinnan rajatapauksia.¹¹¹

Rikosoikeudellisessa tulkinnassa sanarajat asettavat teoriassa teleologisen tulkinnan rajat.¹¹² Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin todettu, että tulkinnan rajoja määrittelevät käytännössä vastaajan oikeusturva ja rikoslain soveltamisen ennakoitavuus.¹¹³ Sanamuotojen fiktiivisten rajojen sijaan, nimenomaan oikeusturva ja ennakoitavuus rajoittavat ratkaisun päämäärähakuisuutta vastaajan vahingoksi.¹¹⁴ Tämän vuoksi laillisuusperiaatteen tausta-arvoja on syytä tarkastella tarkemmin.

3.2.1 Oikeusturva

Oikeusturva on jokaiselle kuuluva, perustuslaissa säännelty perusoikeus.¹¹⁵ Oikeusturvasta säännellään PL 21 §:ssä:

”Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

¹⁰⁹ Frände 1989, s. 160, 16-169.

¹¹⁰ Melander 2008, s. 22; Hyttinen 2015, s. 29.

¹¹¹ HE 44/2002 vp, s. 34.

¹¹² Ks. osio 3.4.

¹¹³ Ks. Lindroos-Hovinheimo 2006, s. 377.

¹¹⁴ Hyttinen 2015, s. 248.

¹¹⁵ Hallberg et al. 2005, kpl III.17.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.”

Oikeusturvaa sääntelevä perusoikeussäännös koskee ensinnäkin jokaisen oikeutta saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivystystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Toiseksi on turvattu jokaisen oikeudes saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Tämä ilmaisee vallanjaon ja oikeusvaltion perusperiaatteita sekä julkisen vallan lainalaisuuden oikeudellisia takeita. Kolmanneksi on turvattu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon muita ulottuvuuksia. Säännöksessä esitetty luettelo ei ole tyhjentävä, vaan sen ohella on otettava huomioon muut vakiintuneet oikeusperiaatteet.¹¹⁶

Viljasen mukaan oikeusturvan toteutuminen edellyttää selkeän lainsäädännön lisäksi moitteetonta säädösten valmistelua ja niiden soveltamista sekä lakien noudattamista tarkoin kaikessa julkisessa toiminnassa. Huomiota on erityisesti kiinnitettävä tuomioistuinten ja muiden viranomaisten toimintaan sekä menettelyä koskeviin säännöksiin.¹¹⁷ Yhteys laillisuusperiaatteeseen on siis ilmeinen. Samankaltaisia velvoitteita aiheutuu myös oikeusvarmuudesta, joka on soveltamisalaltaan oikeusturvaa laajempi periaate.¹¹⁸

3.2.2 Oikeusvarmuus

Oikeusvarmuuden on vakiintuneesti katsottu olevan lainkäytön ennakoitavuutta edellyttävä yleinen oikeusperiaate.¹¹⁹ Nieminen katsoo oikeusvarmuuden olevan oikeusvaltio-käsitteen muodollinen puoli.¹²⁰ Oikeusvarmuuden periaate on katsottu yhdeksi oikeusvaltioperiaatteen osatekijäksi myös Venetsian komission raportissa. Raportin mukaan oikeusvarmuus on olennaisen tärkeä oikeusjärjestelmän oikeusvaltioperiaatteen luotettavuuden näkökulmasta. Luotettavuuden saavuttaminen puolestaan edellyttää, että oikeussäännöt ovat selkeitä, täsmällisiä, helposti saatavissa olevia ja käytännössä täytäntöönpantavissa olevia. Lain soveltamisen tulee olla

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Raitio 2017, s. 81.

¹¹⁹ Frände 1989, s. 164.

¹²⁰ Nieminen 2004, s. 107.

ennakoitavaa ja johdonmukaista, jotta yksilöt voivat säädellä käyttäytymistään lain mukaisesti.¹²¹ Ristiriitaisten päätösten olemassaolo erityisesti korkeimmassa oikeudessa voi myös olla oikeusvarmuuden vastaista.¹²²

Sovellettaessa EU-oikeutta oikeusvarmuuden tulkinnassa on huomioitava sen kytkytyminen EU-oikeuteen. Raition mukaan oikeusvarmuus on yhteinen oikeusperiaate kaikille EU-jäsenvaltioille.¹²³ EU:n perussopimusten ja EU-lainsäädännön lisäksi on korostettava EU-tuomioistuimen oikeuskäytännön merkitystä. EU-tuomioistuimen antamien ennakkoratkaisuiden sisältämien eurooppaoikeuden tulkintakannanottojen voidaan katsoa olevan sitovia oikeusohjeita kaikkien tuomioistuinten ja EU-lainsäädäntöä soveltavien viranomaisten toiminnassa.¹²⁴ EUT puolestaan tulkitsee oikeusvarmuutta suhteessa EU:n tavoitteisiin sekä keskeisiin oikeusperiaatteisiin.¹²⁵

Aarnion, Peczenikin ja Raition mukaan oikeusvarmuuden periaatte edellyttää, että oikeusvaikutuksen omaavien päätösten tulee olla sekä ennakoitavia että hyväksyttäviä.¹²⁶ Oikeusvarmuudella voidaan näin ollen katsoa olevan muodollinen ja aineellinen elementti. Muodollinella elementillä tarkoitetaan mielivallan ja ennakoimattoman lainkäytön kieltoa ja aineellisella elementillä sitä, että päätöksen tulee vastata kyseisen oikeuskulttuurin vakiintuneita arvoja ja tietoja todellisuudesta.¹²⁷ Muodollisen ja aineellisen oikeusvarmuuden periaatteen välillä on jännite. Esimerkiksi ennakoitava päätös ei välttämättä ole hyväksyttävä.¹²⁸

Raition mukaan oikeuskäytännön perusteella voidaan korostaa erityisesti oikeutettujen odotusten suojan ja taannehtivuuskiellon merkitystä oikeusvarmuuden olennaisimpina osatekijöinä.¹²⁹ Paso korostaa lisäksi myös laillisten oikeuksien saavutettavuutta, ihmisoikeuksia ja ymmärrettävän kielen käyttämistä. Päätösten ja tuomioiden on oltava selviä ja ne on annettava vastaanottajan äidinkielellä.¹³⁰ EU-tuomioistuimen oikeuskäytännössä on perinteisesti korostettu oikeusvarmuuden määrittelyssä

¹²¹ Report on the Rule of Law, Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session, Venice 25–26 March 2011, Strasbourg, 4 April 2011, Study No. 512/2009, CDL-AD(2011)003rev., s. 10–11.

¹²² Ibid., kohta 50.

¹²³ Raitio 2017, s. 88.

¹²⁴ Raitio 2003, s. 86–89.

¹²⁵ Raitio 2017, s. 91–92; Raitio 2019, s. 63.

¹²⁶ Aarnio 1987, s. 3; Peczenik 1989, s. 32; Raitio 2012, s. 405 ja Raitio 2010, s. 689–690.

¹²⁷ Raitio 2017, s. 84–85.

¹²⁸ Ibid., s. 86.

¹²⁹ Raitio 2012, s. 411.

¹³⁰ Paso 2001, s. 454–455.

ennakoitavuusvaatimusta.¹³¹ Oikeusvarmuuden periaatteen on katsottu edellyttävän, että oikeussäännöt ovat selviä, täsmällisiä ja vaikutuksiltaan ennakoitavia erityisesti silloin, kun ne saattavat aiheuttaa yksilöille ja yrityksille epäedullisia seurauksia.¹³² Ennakoitavuusvaatimusta korostavaan oikeusvarmuuden tulkintaan on viitattu myös EU-oikeudellisessa oikeuskirjallisuudessa.¹³³ Laajimmassa merkityksessään oikeusvarmuus merkitsisi sitä, että EU:n lainsäädännön tulisi olla yksiselitteistä sekä sen soveltamisen ennustettavaa kaikille sen alaisille subjekteille.¹³⁴ Tällaista tulkintaa tukee myös Intertanko-tapaus, jossa oikeusvarmuutta on kuvattu seuraavasti:

*”Oikeusvarmuuden yleinen periaate, joka on yhteisön oikeuden perusperiaate, edellyttää erityisesti, että säännösten on oltava selviä ja täsmällisiä, jotta oikeussubjektit voivat ilman epävarmuutta saada tiedon oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja ryhtyä asianmukaisiin toimenpiteisiin”.*¹³⁵

Toisaalta ennustettavuudelta vaadittava taso on tosiasiaassa suhteellinen. EIT on ratkaisussa *Cantoni v. France* katsonut, ettei lakiteksti loukkaa ennustettavuuden vaatimusta, vaikka maallikko joutuisi hankkimaan oikeudellista apua sen ymmärtämiseksi.¹³⁶

Paunio on puolestaan analysoinut monikielisen EU-tuomioistuimen ratkaisuja oikeusvarmuuden hyväksyttävyyden elementin näkökulmasta. Hänen mukaansa kielellinen tulkinta voi olla riittämätöntä erikielisten käännösversioiden ristiriitaisuuden vuoksi. Tämän vuoksi teleologinen tulkinta ja aineellinen oikeusvarmuus korostuvat. Paunio katsoo, että oikeusvarmuudessa korostuu nimenomaan aineellinen hyväksyttävyys muodollisen oikeusvarmuuden ja ennakoitavuuden sijaan. Oikeusvarmuus voidaan katsoa keinoksi oikeuttaa tietty lopputulos tai oikeudellinen tulkintaratkaisu. Ratkaisujen koherenssi edistää nimenomaan oikeusvarmuuden aineellista ulottuvuutta.¹³⁷

Tuori on puolestaan kyseenalaistanut aineellisen oikeusvarmuuden hyödyllisyyttä työvälineenä oikeudellisessa argumentaatiossa. Hän on pohtinut sitä, onko aineellisen oikeusvarmuuden käsite liian laaja-alainen niin, että se sisältää keskenään konfliktissa olevia arvoja ja intressejä. Tämä ilmenee niin, että arvojen ja intressien väliset

¹³¹ Raitio 2017, s. 88.

¹³² Ibid.

¹³³ Van Meerbeeck 2016, s. 275–288.

¹³⁴ Raitio 2012, s. 411.

¹³⁵ C-308/06 *Intertanko* 2008, kohta 69.

¹³⁶ *Cantoni v. France* 1996, kohta 35.

¹³⁷ Paunio 2011, s. 7, 113.

yhteentörmäykset uhkaavat jäädä epämääräisen aineellisen oikeusvarmuuden käsitteen peittämiksi.¹³⁸ Tällöin saattaa syntyä tilanteita, joissa oikeusvarmuudella perustellaan keskenään vastakkaisia ratkaisuja.¹³⁹

Rikosoikeudellisessa ympäristössä on perusteltua korostaa ennakoitavuutta oikeusvarmuuden edellytyksenä. Tämä johtuu ensinnäkin rikosoikeuden korostuneesta oikeuspositivismista. Rikosoikeudessa lakisidonnaisuus korostuu sisällöllisen oikeudenmukaisuuden ja tilannesensitiivisyyden kustannuksella.¹⁴⁰ Erityyppisille reaalisisille ja arvosensitiivisille ratkaisuperusteille ei tule antaa yhtä vahvaa painoarvoa kuin laille itselleen. Tilannesidonnaisiin oikeuslähdeoppeihin, joissa korostetaan sisältösensitiivisten ratkaisuperusteiden tapauskohtaista merkitystä oikeudellisessa ratkaisuharkinnassa, on suhtauduttava varauksella.¹⁴¹ Toiseksi, kuten jäljempänä todetaan, laillisuusperiaate toimii nimenomaan teleologisen tulkinnan rajoittajana. Myös laillisuusperiaatetta koskeva EIT:n oikeuskäytäntö korostaa nimenomaan tulkinnan ennakoitavuutta.¹⁴² Lisäksi eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä on korostettu nimenomaan ennakoitavuutta.¹⁴³ Rikosoikeudellisessa yhteydessä ennakoimattomatonta ratkaisua on vaikea katsoa myöskään hyväksyttäväksi.¹⁴⁴

Oikeuskirjallisuudessa on pidetty rikosoikeudellista ennakoitavuutta systeemitason ideaalina.¹⁴⁵ Ennakoitavuusvaatimus ei ole ehdoton. Riittävää on kohtuullinen ennakoitavuus.¹⁴⁶ Frände määrittelee ennakoitavan laintulkinnan seuraavasti: ennakoitava on sellainen laintulkinta, jonka tekijä on voinut ja hänen on pitänyt teon hetkellä joko oman lakitietonsa tai saamiensa juristineuvojen perusteella ennakoida ja ottaa lukuun.¹⁴⁷ Oikeudellisesti epäilyksenalaiset elementit asiassa voivat kuitenkin asettaa tekijälle vastuun vahingollisestakin tulkinnasta.¹⁴⁸ Ennakoitavan tulkinnan osalta on kuitenkin epäselvää, onko ennakoitavuuden arviointi objektiivista vai subjektiivista. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä ennakoitavuus on sidottu myös siihen, mitä

¹³⁸ Tuori 2003, s. 360–362.

¹³⁹ Tridimas 2006, s. 243.

¹⁴⁰ Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 111.

¹⁴¹ Ibid., s. 149–150.

¹⁴² C. R. v. Yhdistyneet Kuningaskunnat (22.11.1995), kohdat 33–34.

¹⁴³ Ks. esim. PeVL 10/2000 vp, s. 2; PeVL 7/2005 vp, s. 3; PeVL 33/2010 vp, s. 2–3; PeVL 68/2010 vp, s. 4; PeVL 11/2011 vp, s. 1; PeVL 16/2013 vp, s. 2; PeVL 6/2014 vp, s. 2; PeVL 26/2014 vp, s. 2 ja PeVL 56/2014 vp, s. 2.

¹⁴⁴ Ks. Korkka–Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 92; Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 181–183.

¹⁴⁵ Korkka–Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 40–41, 95.

¹⁴⁶ Hyttinen 2020, s. 198.

¹⁴⁷ Frände 2023, s. 92.

¹⁴⁸ Timmerman 2018, s. 106–107.

vastaaja on kyennyt tekohetkellä ennakoimaan.¹⁴⁹ Oikeuskirjallisuudessa tätä on kritisoitu, sillä laillisuusperiaatteen tulisi olla kaikille sama riippumatta vastaajan ennakkointikyvystä ja siten esimerkiksi siitä, millainen selonottovelvollisuus vastaajalla on ollut toimintaansa liittyvästä sääntelystä. Ennakoitavuuskriteerin täyttymistä tulisi arvioida tekijän subjektiivisia käsityksiä objektiivisemmin.¹⁵⁰ Toisin sanoen tulisi arvioida, onko tulkinta tunnusmerkistön sanamuodon näkökulmasta yleisellä tasolla ennakoimaton.¹⁵¹ Hyttisen mukaan korkeimman oikeuden ratkaisujen perusteella ei voida päätellä, kuinka se tosiasiaa arvioi ennakkointivaatimuksen täyttymistä. Vaikka korkein oikeus väittää arvioivansa ennakoitavuutta tekijän näkökulmasta, Hyttisen mukaan ennakoitavuusarvioinnissa on oletettavasti kyse siitä, onko lopputulos ennakoitavissa aikaisemman tulkintatradition ja rikosoikeudellisen systematiikan valossa.¹⁵²

3.3 Laillisuusperiaatteen alaperiaatteet

Laillisuusperiaatteen on vakiintuneesti katsottu koostuvan neljästä oikeusnormista tai alaperiaatteesta. Kirjoitetun lain vaatimuksen mukaan tuomari ei saa tulkintatoiminnassaan mennä lain kirjaimen ulkopuolelle. Tätä kutsutaan myös *praeter legem* -kielloksi. *Epätäsmällisyyskielto* asettaa lainsäätäjälle velvollisuuden laatia riittävän tarkkarajaisia rangaistussäännöksiä lakeja säätäessään. *Taannehtivuuskiellon* mukaan tuomari ei saa rangaista teosta, joka tekohetkellä ei ollut lain mukaan rangaistava. Lainsäätäjä ei saa myöskään taannehtivasti määrätä rangaistaviksi tekoja, jotka ennen lain voimaantuloa eivät olleet rangaistavia. *Analogiakielto* velvoittaa tuomarin olemaan soveltamatta lakia analogisesti syytetyn vahingoksi.¹⁵³

Laillisuusperiaatteen osa-alueet voidaan jakaa lainsäätäjää ja lainsoveltajaa koskeviksi velvoitteiksi. Hallituksen esityksen mukaan kirjoitetun lain vaatimus ja analogiakielto on kohdistettu lainkäyttäjälle, taannehtivan rikoslain kielto sekä lainkäyttäjälle että lainsäätäjälle ja epätäsmällisyyskielto lainsäätäjälle.¹⁵⁴ Melander kritisoi tällaista logiikkaa toteamalla, että se saattaisi johtaa osittain epäloogiseen perusteluun

¹⁴⁹ Ks. KKO 2014:7, kohdat 29–43; KKO 2019:102, kohdat 25–26.

¹⁵⁰ Hyttinen 2020, s. 193.

¹⁵¹ Korkka-Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 40–41, 95; Hyttinen 2020, s. 198.

¹⁵² Hyttinen 2020, s. 196.

¹⁵³ Ks. esim. Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 115; Korkka-Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 46; Jaakkola 2012, s. 90; Tapani 2002, s. 940.

¹⁵⁴ HE 44/2002 vp, s. 29.

laillisuusperiaatetta koskevien eri säännösten tarkoituksesta.¹⁵⁵ Kritiikkiä voidaan pitää hyvin perusteltuna. Vaikka laillisuusperiaate voidaan jakaa lainsäätäjää ja -soveltajaa koskeviksi alaperiaatteiksi, tulee sitä arvioida kokonaisvaltaisesti. Esimerkiksi epätäsmällisyyskiellolla on ollut ratkaiseva merkitys oikeuskäytännössä, vaikka sen pääpaino onkin ennakkovalvonnassa.¹⁵⁶

Tutkimuksessa käsitellään seuraavaksi laillisuusperiaatteen oikeusnormeja Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomisen yhteydessä. Tarkastelu aloitetaan epätäsmällisyyskiellosta ja taannehtivan rikoslain kiellosta. Kirjoitetun lain vaatimusta ja analogiakieltoa tarkastellaan myöhemmin rikosoikeudellisen tulkinnan yhteydessä. Tarkastelu on kuitenkin jossain määrin kokonaisvaltaista ja laillisuusperiaatteen eri oikeusnormien rajat ylittävää.

3.3.1 Epätäsmällisyyskielto ja blankorangaistustekniikka

Blankorangaistustekniikan käyttö aiheuttaa laillisuusperiaatteen ja siihen liittyvät epätäsmällisyyskiellon joutumisen koetukselle. Tämä johtuu siitä, että blankorangaistustekniikassa sääntely on pirstaloitunutta. Pirstaloitumisen seurauksena rangaistavan käyttäytymisen sisältö voi olla erittäin vaikea selvittää. Erittäin haastavaa voi myös olla rangaistavuuden alan rajojen määrittäminen.¹⁵⁷

Erityisesti äärimmilleen ulotettu blankorangaistustekniikan käyttö saattaa olla ristiriitaista epätäsmällisyyskiellon kanssa. Epätäsmällisyyskielto tulee erityisesti tällaisissa tilanteissa ottaa huomioon lainsäädäntötekniikkaa ja yksittäisiä rangaistussäännöksiä tarkasteltaessa.¹⁵⁸

Blankorangaistussääntelyn hyväksyttävyyttä lainsäädäntötekniikkana on pyritty parantamaan perusoikeusuudistuksen yhteydessä asetetuilla lisäedellytyksillä. Edellytykset kuvaavat lakisidonnaisuuden ja täsmällisyyden vaatimuksia. Edellytysten mukaan: 1. blankorangaistussäännösten edellyttämien valtuutusketjujen tulee olla täsmällisiä; 2. rangaistavuuden edellytykset ilmaisevat säännökset tulee olla kirjoitettu rikossäännöksiltä vaaditulla tarkkuudella; 3. säännökset käsittävästä normistosta on käytävä ilmi myös niiden rikkomisen rangaistavuus (*takaisinkytkennän vaatimus*); ja 4.

¹⁵⁵ Melander 2008, s. 197. Ks. myös Hakamies 2005, s. 186.

¹⁵⁶ Ks. esim. KKO 1998:41 ja KKO 1999:46.

¹⁵⁷ Päivärinte 2016, s. 954.

¹⁵⁸ Päivärinte 2016, s. 957.

kriminalisoinnin sisältävässä säännöksessä on oltava jonkinlainen asiallinen luonnehdinta kriminalisoitavaksi tarkoitettusta teosta.¹⁵⁹

Edellytysten velvoittavuus ei kuitenkaan ole täysin selvä lainvalmisteluaineiston tai KKO:n oikeuskäytännön perusteella. Epävarmuus johtuu perustusvaliokunnan muotoilusta, jota se käytti mietinnössään ”Blankorangaistussäännösten osalta *tavoitteena* tulee olla [...]”. Näin ollen ilmaisua voidaan tulkita myös siten, etteivät edellytykset ole lainsäätäjää tai -soveltajaa sitovia vaatimuksia, vaan ainoastaan tavoitteita.¹⁶⁰ Melander¹⁶¹, Frände¹⁶² sekä Tapani, Tolvanen ja Hyttinen¹⁶³ katsovat kuitenkin, että edellytykset ovat rikoslain käyttöä koskevia vaatimuksia. Vaatimuksiin tulisi kiinnittää huomiota jo sädösvaliokunnan. Mikäli blankorikossääntely ei kuitenkaan toteuta näitä edellytyksiä, perustuslainmukaisen laintulkinnan asettamien vaatimusten seurauksena tällaiseen sääntelyyn ei tulisi perustaa syyksilukevaa tuomiota.¹⁶⁴

Kriteeristön ensimmäinen kohta yhdistyy loogisesti kirjoitetun lain vaatimukseen. Mikäli valtuutusketju lain tasoisesta säädöksestä alemmantasoiseen, rangaistavan teon kuvaavaan säädökseen ei ole selkeä, laillisuusperiaatteen sisältämä kirjoitetun lain vaatimus jää täyttymättä, eikä myöskään rikosvastuu tule kysymykseen. Koska vain lailla kielletystä teosta voidaan tuomita rangaistukseen, ilman selkeää valtuutusketjua ei ole olemassa sellaista rangaistavan käyttäytymisen kuvausta, joka liittyisi tarpeeksi selvästi lain rangaistusuhkaan. Kriteeristön kohtia 2–4 tulee puolestaan tarkastella epätasällisyyskiellon yhteydessä, sillä niiden katsotaan loogisesti liittyvän rikosoikeudellisten säännösten tarkkarajaisuuden vaatimukseen.¹⁶⁵

Kriteeristön toisen kohdan mukaan rangaistavuuden edellytykset ilmaisevat säännökset tulee olla kirjoitettu rikossäännöksiltä vaaditulla tarkkuudella. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on käytännössään lähtökohtaisesti pitänyt rikostunnusmerkistöihin sisältyviä avoimia tekotapoja rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisina.¹⁶⁶ Erityisesti blankettinormien sisältyessä

¹⁵⁹ PeVM 25/1994 vp, s. 8; LaVL 5/1994 vp, s. 4–5; Päivärinte 2016, s. 957; Melander 2008, s. 223.

Melander huomauttaa, etteivät perustuslakivaliokunnan asettamat edellytykset täysimääräisesti täyty kaikessa blankorangaistussääntelyssä. Ks. Melander DL 2015, s. 657.

¹⁶⁰ Päivärinte 2016, s. 957; Melander 2016, s. 58; Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 129.

¹⁶¹ Melander DL 2015, s. 656–657, 661.

¹⁶² Frände–Wahlberg 2012, s. 34.

¹⁶³ Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 129.

¹⁶⁴ Päivärinte 2016, s. 958.

¹⁶⁵ Korkka–Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 56.

¹⁶⁶ Ks. PeVL 48/2002 vp, s. 3.

EU-asetuksiin kriteeri voi olla koetuksella, sillä aiemmin todetusti EU-asetuksien yksittäiset säännökset saattavat olla sisällöltään hyvin vaihtelevia ja epätasaisia.

Blankorangaistustekniikkaa koskevan kriteeristön 3 kohdan mukaan blankettinormien tulee sisältää lausuma niiden rikkomisen rangaistavuudesta. Kyseessä on tietynlaisen *takaisinkytkennän vaatimus*. EU-asetusten osalta ei kuitenkaan voida edellyttää, että rangaistusuhka kävisi ilmi blankettinormeista, sillä EU-asetuksia ei voida täydentää kansallisen lainsäädännön mukaisiksi. EU-asetuksissa ei myöskään voi olla mainintaa teon rangaistavuudesta taikka viittausta jäsenvaltion rikoslainsäädäntöön. Tästä huolimatta EU-blankorikossääntely on oikeuskirjallisuudessaakin käytännöllisistä syistä katsottu laillisuusperiaatteen kannalta sallituksi, eikä tilannetta voida pitää laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena.¹⁶⁷ Näin siitä huolimatta, että yksilön kannalta tarkastellusta oikeusvarmuuden näkökulmasta tilanne ei ole missään määrin ongelmaton.¹⁶⁸

Blankorangaistustekniikan käyttöä koskevan kriteeristön 4 kohdan mukaan rangaistussäännöksessä tulee olla jonkinlainen asiallinen luonnehdinta kriminalisoitavaksi tarkoitetusta teosta. Kriteerin mukaan rangaistussäännökseen tutustuvan tulee saada käsitys siitä, minkä tyyppisiin normeihin liittyy rangaistussäännöksen mukainen uhka rikosoikeudellisesta seuraamuksesta. Laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena voidaan pitää tilannetta, jossa yksinään blankorangaistussäännöstä lukemalla ei voi saada selvää siitä, mikä on rangaistavaa. Rangaistavuus voi tietyissä tilanteissa määräytyä laajan rikoslain ulkopuolisen aineellisen normiston perusteella, jolloin rangaistavan käyttäytymisen selvittäminen ei ole yksinkertaista.¹⁶⁹

RL 46:1:n 9 kohta on ongelmallinen laillisuusperiaatteen blankorangaistussääntelylle asettamien kriteerien kannalta. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt asiaan huomiota todeten, että kohta koskee pakoteasetuksia yleisesti, mistä syystä ei voida arvioida, kuinka tasaisia niiden aineelliset säännökset ovat sisällöltään. Avoimeksi myös jää se, onko kaikissa asetuksissa ilmaistu niiden rikkomisen rangaistavuus. Perustuslakivaliokunta kuitenkin korostaa EU:n pakoteasetuksiin liittyvää julkisuutta, jolloin on epätodennäköistä, että pakotepäätösten olemassaolosta voisi vallita merkittävää epätietoisuutta. Tältä osin perustuslakivaliokunta korostaa vielä sitä, että kysymys on

¹⁶⁷ Ks. Melander 2015, s. 125; Frände–Wahlberg 2012, s. 41; Melander DL 2015, s. 653.

¹⁶⁸ Melander 2015, s. 126–129.

¹⁶⁹ Melander DL 2015, s. 653.

käytännössä pääosin yrityksiin ja elinkeinonharjoittajiin kohdistuvista taloudellisen toiminnan rajoituksista. Tällaiselle sääntelyn kohderyhmän rajallisuudelle on annettu merkitystä arvioitaessa ihmisoikeussopimuksen 7 artiklasta johdetun sääntelyn ennustettavuusvaatimuksen täyttymistä.¹⁷⁰ Edellä mainitun osalta on kuitenkin huomattava, että nykymuotoiset pakotesäännökset asettavat rajoitteita myös yksityishenkilöiden toiminnalle. Pakotteiden julkisuudelle on joka tapauksessa annettu merkitystä myös yksityishenkilöiden toimintaa koskevassa oikeuskäytännössä.¹⁷¹ Pakotesääntelyn kohderyhmä ei kuitenkaan ole tosiasiaa erityisen rajallinen.

Perustuslakivaliokunta toteaa lisäksi, että RL 46:1:n 9 kohdassa myös kriminalisoitavaksi tarkoitettun teon luonnehdinta jää varsin yleiseksi, mutta tämä seikka on yleensä tunnusomaista säännöstelyrikoksille. Perustuslakivaliokunta toteaa kohdan olevan kaiken kaikkiaan ongelmallinen rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta todeten kuitenkin, että pakoteasetusten rikkomista koskevaa rangaistussäännöstä on vaikea yksilöidä tarkemmin kuin säätämisperusteen ja asetusten yleisen luonnehdinnan avulla, jos halutaan rangaistussäännöksen olevan sovellettavissa myös tulevaisuudessa annettaviin pakotesäännöksiin. Näin ollen perustuslakivaliokunta on katsonut kohdan täyttävän laillisuusperiaatteesta johtuvat vähimmäisvaatimukset.¹⁷²

Perustuslakivaliokunnan perusteluissa ilmenee pakotteiden kriminalisointiin liittyvä tarkoituksenhakuisuus ja käytännöllisyys. Laillisuusperiaatteen asettamista vaatimuksista joustetaan, koska joustamattomuus estäisi pakotteiden rikkomisen tehokkaan kriminalisoinnin. RL 46:1:n 9 kohdan osalta ollaankin tilanteessa, jossa rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta ei täysimääräisesti ole mahdollista noudattaa.¹⁷³ Esimerkiksi blankorikossäännöksiltä edellytettävä katkeamattomien viittausketjujen vaatimus ei EU-blankorikossäännösten osalta voi täytyä, koska EU-asetuksessa ei luonnollisesti voi olla mainintaa teon rangaistavuudesta, saati viittausta jäsenvaltioiden rikoslainsäädäntöön. Tästä huolimatta EU-blankorikossääntely on käytännöllisistä syistä katsottu laillisuusperiaatteen kannalta sallituksi.¹⁷⁴ Pakoteasetukset kuitenkin edellyttävät, että niiden rikkomisesta tulee voida kunkin jäsenvaltion kansallisen lain

¹⁷⁰ PeVL 4/1997 vp, s. 2–3. Nykyinen RL 46:1:n 9 kohta on perustuslakivaliokunnan lausunnon aikaan sisällytynyt RL 46:1:n 11 kohtaan. Vanhentunut viittaus Euroopan yhteisöihin on myös korvattu viittauksella Euroopan unioniin. Lisäksi momentissa olevat säädöskokoelmaviittaukset ja lainkohtien numeroinnit on muutettu nykyisen lainsäädäntötekniikan mukaisiksi. Ks. HE 288/2014 vp, s. 36–37, 57–58.

¹⁷¹ Ks. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisut R 23/624, R 23/535, R 23/536

¹⁷² PeVL 4/1997 vp, s. 3.

¹⁷³ Melander 2008, s. 226–229.

¹⁷⁴ Melander 2015, s. 127.

nojalla määrätä seuraamuksia, joiden on oltava ”tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia”.¹⁷⁵ Ilmaisun voidaan katsoa jossain määrin lieventävän takaisinkytkentään liittyviä ongelmia.¹⁷⁶

Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomisen kriminalisoinnissa esiintyvien laillisuusperiaatteesta johtuvien ongelmien vuoksi lakia sovellettaessa olisi perusteltua antaa tavanomaista enemmän painoarvoa laillisuusperiaatteen oikeusturvaa ja oikeusvarmuutta lisääville osa-alueille. Näin siksi, että laillisuusperiaatteen lainsäätäjälle asettamien velvoitteiden toteutumattomuudesta kärsii yksittäistapauksessa sääntelyn subjektit. Blankorangaistussääntelyn vaatimusten toteutumattomuus tai epätäydellinen toteutus aiheuttaa ongelmia erityisesti yksilöiden ennakoitavuudelle.¹⁷⁷ Ennakoitavuus on koetuksella siitä huolimatta, ettei blankorikossäännöksen katsota olevan laillisuusperiaatteen vastainen. Tämän vuoksi ennakoitavuudelle tulisi antaa enemmän painoarvoa yksittäistä säännöstä tulkittaessa tilanteissa, joissa blankorikossäännös täyttää huonosti blankorangaistussääntelyn edellytykset. Tällaista perus- ja ihmisoikeusmyönteistä tunnusmerkistön suppeaa tulkintaa tulisi korostaa erityisesti, jos sovellettava blankettinormi on lisäksi avoin tai epätäsmällinen.¹⁷⁸

3.3.2 Retroaktiivisuuskielto ja lievemmän lain periaate

Laillisuusperiaatteen *retroaktiivisuuskielto* eli *taannehtivuuskielto* tarkoittaa sitä, että lainsäätäjä ei saa saattaa rikolliseksi ja rangaistavaksi sellaisia tekoja, jotka on tehty ennen lain voimaantuloa. Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate kieltää yksiselitteisesti kaiken ajassa taaksepäin sovellettavaksi tarkoitetun kriminalisoinnin (PL 8 § ja RL 3:2). Kiellon piiriin kuuluvat sellaiset uudet kriminalisoinnit, jotka on tarkoitus saattaa voimaan taannehtivasti. Kielto kattaa myös sellaiset tilanteet, joissa lainsäätäjä ankaroittaa taannehtivasti aikaisemmin säädettyä rangaistusuhkaa. Kielto koskee sekä rangaistusasteikon korottamista että rangaistuslajin ankaroittamista. Lisäksi kiellon piiriin kuuluvat muut rikosoikeudelliset seuraamukset, kuten menettämisseuraamukset. Lainmuutokselle ei voida myöskään antaa sellaista taannehtivaa vaikutusta, joka merkitsisi vanhentumisajan pidentymistä tai syyttäjän syyteoikeuden laajentumista

¹⁷⁵ Ks. esim. neuvoston asetus (EU) N:o 833/2014, 8 artikla.

¹⁷⁶ Ks. OM mietintö 2024:23, s. 94.

¹⁷⁷ Ks. Melander DL 2015, s. 650–653; Huttunen 2007, s. 19–20; HE 44/2002 vp, s. 34.

¹⁷⁸ Ks. Melander DL 2015, s. 649–661.

suhteessa asianomistajarikoksiin. Kiellettyä on myös lain soveltaminen taannehtivasti sellaisen teon rankaisemiseksi, joka ei vielä tekohetkellä ollut rangaistava.¹⁷⁹

Taannehtivasta rikoslain kiellosta voidaan kuitenkin poiketa sellaisissa tilanteissa, joissa uuden säännöksen soveltaminen johtaisi syytetylle lievempään lopputulokseen.¹⁸⁰ RL 3:2 mukaan rikokseen sovelletaan sitä lakia, joka oli voimassa, kun rikos tehtiin. Jos tuomittaessa on voimassa toinen laki kuin rikosta tehtäessä, sovelletaan kuitenkin uutta lakia, jos sen soveltaminen johtaa lievempään lopputulokseen (*lievemman lain periaate*).

Venäjään pakotteita kohdistaville asetuksille on ollut ominaista niiden jatkuva muutos.¹⁸¹ Pakotelainsäädäntöä on tehty kovassa poliittisessa ja aikapaineessa, ilman mahdollisuutta huolellisiin vaikutusarvioihin ja lausuntomenettelyihin. Esimerkiksi pakotesäädökseen sisältyviin kieltoihin on voitu lisätä poikkeus sen jälkeen, kun on huomattu, että kielto johtaa säädöksen tarkoituksenvastaisiin lopputuloksiin.¹⁸² Vastaavasti uusia kieltoja on lisätty, jotta aiemmin alikattaviksi jääneiden rajoitusten piiriä on laajennettu.¹⁸³ Rikosoikeudellisesta näkökulmasta tämä tarkoittaa blankettinormin muutosta. Tällöin säännösten soveltamisessa on huomioitava ajallista soveltuvuutta koskeva RL 3:2.4, jonka mukaan:

”Jos lakiin sisältyvä rikossäännös saa täsmällisen sisältönsä muualta laista tai sen nojalla annetuista säännöksistä tai määräyksistä, teon rangaistavuus arvioidaan tekohetkellä voimassa olleiden säännösten tai määräysten perusteella, jollei laissa ole toisin säädetty tai jollei uusi sääntely osoita suhtautumisen teon rangaistavuuteen muuttuneen.”

Näin ollen lievemman lain periaatteen soveltamisalaan ei lähtökohtaisesti kuulu se, että muutos koskee säännöstelyrikokselle sisällön antavaa säännöstä. Poikkeuksen perusajatuksena on, että blankettisäännösten sisältämien käyttäytymisnormien muuttumista ei yleensä ole pidettävä sellaisena rikoslainsäädännön muuttamisena, joka olisi tulkittava muuttuneeksi suhtautumiseksi aiemmin voimassa olleen käyttäytymissäännöksen rangaistavuuteen. Lievemman lain periaatteella on tarkoitus

¹⁷⁹ Katso retroaktiivisuuskiellosta esim. Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2019, s. 135–136 ja Korkka–Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 65–66.

¹⁸⁰ HE 44/2002 vp, s. 29.

¹⁸¹ Kirjoitushetkellä EU on kohdistanut Venäjään 15 pakotepakettia.

¹⁸² Esimerkiksi neuvoston asetuksella (EU) 2022/1269 lisättiin mm. maataloustuotteisiin kohdistuvia liiketoimia koskeva poikkeus asetuksen (EU) N:o 833/2014 5aa artiklan 1 kohtaan, joka mm. kieltää suoran tai välillisen osallistumisen liiketoimeen liitteessä XIX luetellun Venäjälle sijoittautuneen oikeushenkilön kanssa, joka on julkisessa määräysvallassa.

¹⁸³ Raine 2023, s. 652.

puuttua tilanteisiin, joissa lainmuutoksella viestitään yhteiskunnan muuttuneesta asenteesta kriminalisoinnin suhteen. Rangaistussäännösten muuttamisen on lähtökohtaisesti katsottava merkitsevän tällaista asennemuutosta, sillä normin muuttamisen taustalla on yleensä näkemys yhteiskunnallisen kriminalisointitarpeen muutoksesta.¹⁸⁴

RL 3:2.4 mukaan blankettinormit eivät ole kuitenkaan lievemmän lain periaatteen näkökulmasta poikkeusasemassa, jos 1) laissa toisin säädetään tai 2) blankettinormi osoittaa suhtautumisen teon rangaistavuuteen muuttuneen. Erityisesti säännöksen toinen poikkeus on Venäjään kohdistuvien pakotteiden kriminalisoinnin näkökulmasta mielenkiintoinen. Tällä viitataan siihen, että myös blankettinormit voivat olla siten rikosoikeuseettisesti latautuneita, että uuden normin säätäminen osoittaa lainsäätäjän näkemyksen selvästi muuttuneen rangaistavuuden perusteen suhteen.¹⁸⁵

Edellä mainittua voidaan arvioida korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2019:40 (ään.) avulla. Tapauksessa oli kysymys tilanteesta, jossa vastaaja oli hirvenmetsästyksen yhteydessä huolimattomuudesta ampunut naarashirven, jota seurasi vuotta nuorempi vasa. Tekohetkellä voimassa olleen metsästysasetuksen sisältämän säännöksen mukaan vasan seuraama hirvinaaras oli aina rauhoitettu. Näin ollen teko oli metsästysrikkomuksena rangaistava. Tekohetken jälkeen metsästysasetusta oli kuitenkin muutettu niin, että tuomitsemishetkellä voimassa olleen säännöksen mukaan vasan seuraama hirvinaaras ei ollut varsinaisella hirvenmetsästyskaudella rauhoitettu.¹⁸⁶

Perusteluissaan korkein oikeus painotti valtioneuvoston esittelymuistiota, jonka korkein oikeus katsoi tukevan sitä näkemystä, että lainsäätäjän tarkoituksena on ollut purkaa hirvenmetsästyksen liittyvää sääntelyä ja siirtää hirvinaaraan vasasuoja eettisen ohjeistuksen piiriin. Näin ollen korkein oikeus päätyikin siihen, että sääntelymuutos on perustunut muuttuneeseen käsitykseen teon rikosoikeudellisesta moitittavuudesta. Tapauksessa tämä tarkoitti sitä, että metsästyskaudella vasa ei ole enää tarpeen suojella rikosoikeudellisin keinoin, vaan riittävää on metsästäjille annettava eettinen ohjeistus. Sen vuoksi, että metsästysasetuksen muuttunut sääntely osoitti suhtautumisen teon rangaistavuuteen muuttuneen, korkein oikeus sovelsi tuomitsemishetkellä voimassa

¹⁸⁴ Korkka-Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 70.

¹⁸⁵ Ibid., s. 71.

¹⁸⁶ KKO 2019:40, kohdat 1–2.

ollutta uutta sääntelyä, joka johti vastaajan kannalta lievempään lopputulokseen eli syytteen hylkäämiseen.¹⁸⁷

Ratkaisussa mielenkiintoinen on myös eri mieltä olevien jäsenten lausunto, jossa on arvioitu uuden sääntelyn suhtautumista teon rangaistavuuteen. Lausunnon mukaan, jos normin muuttamisen taustalla ovat esimerkiksi olleet yksinomaan sääntelyn kohteena olevaan ilmiöön liittyvät luonnontieteelliset, tekniset tai taloudelliset seikat, normin sisällön muuttaminen ei osoita muuttunutta suhtautumista normin rikkomisen rangaistavuuteen. Jos käyttäytymisnormin muuttamisen perusteena on sen sijaan ollut esimerkiksi se, että muuttuneiden yhteiskunnallisten arvostusten seurauksena tietynlainen aikaisemmin kielletty käyttäytyminen on jatkossa syytä sallia, normin muuttamisen voidaan katsoa osoittavan myös muuttunutta suhtautumista normin rikkomisen rangaistavuuteen.¹⁸⁸

Vastaavasti, mikäli uudella pakotelainsäädännöllä on esimerkiksi tehty poikkeus, joka soveltuisi tekoon, jos se tapahtuisi uudemman lainsäädännön aikana, tai tietyn toiminnan kieltävä normi on kokonaan poistettu, tulisi arvioida lainsäätäjän tarkoitusta. EU-asetusten kohdalla tarkastelua ei kuitenkaan voida kohdistaa yhtä suorasti mahdolliseen muutokseen rikosoikeudellisessaan moitittavuudessa. Tämä johtuu siitä, että EU-asetuksessa ei voi olla mainintaa teon rangaistavuudesta, saati viittausta jäsenvaltioiden rikoslainsäädäntöön.¹⁸⁹ Tämän vuoksi EU-asetuksien osalta blankorangaistustekniikassakaan ei vaadita ns. takaisinkytkentävaatimuksen¹⁹⁰ täyttymistä. Samalla tavoin ei olisi perusteltua vaatia, että EU-asetuksen muuttamisen yhteydessä esiintyisi suora kannanotto liittyen teon rangaistavuuteen. Sen sijaan muutoksien perusteluista on etsittävä muuttuneita yhteiskunnallisia arvostuksia, joiden seurauksena tietynlainen aikaisemmin kielletty käyttäytyminen on jatkossa syytä sallia. Tältä osin on huomattava, että unionilainsäädännön valmistelussa ei ole käytettävissä vastaavankaltaisia valmisteluasiakirjoja kuin mihin kansallisesti on totuttu. EU-säädöksissä niiden tarkoitus ilmenee ennen muuta säädösten johdantokappaleista.¹⁹¹ Koska EU:n Venäjään kohdistuvat pakotteet ovat muuttuneet varsin nopeaan tahtiin, ei kaikkia yhteiskunnallisia arvostuksia ole välttämättä huomioitu niiden voimaantullessa.

¹⁸⁷ Ibid., kohdat 25–26. Ks. tapauksen analyysistä myös Tapani–Tolvanen–Hytinen 2019, s. 140–141.

¹⁸⁸ KKO 2019:40, eri mieltä olleen oikeusneuvos Leppäsen lausunto.

¹⁸⁹ Melander 2015, s. 127.

¹⁹⁰ Tapani–Tolvanen–Hytinen, s. 123–127 mukaan takaisinkytkentävaatimuksella tarkoitetaan blankorangaistustekniikan yhteydessä sitä, että käyttäytymisnormeista täytyy ilmetä, että niiden rikkomisesta seuraa rangaistus.

¹⁹¹ Melander 2015, s. 108; Jääskinen 2007, s. 344.

Tämän vuoksi jo olemassakin olevan yhteiskunnallisen arvon, joka on asetuksen osalta huomioitu vasta asetusta muutettaessa, tulisi katsoa osoittavan muuttunutta suhtautumista teon rangaistavuuteen.

Esimerkkinä tilanteesta, jossa edellä mainittu kysymyksenasettelu voisi nousta esiin Venäjään kohdistuvien pakotteiden yhteydessä voidaan mainita neuvoston asetus (EU) 2022/1269, annettu 21 päivänä heinäkuuta 2022, rajoittavista toimenpiteistä Ukrainan tilannetta epävakauttavien Venäjän toimien johdosta annetun asetuksen (EU) N:o 833/2014 muuttamisesta. Muutoksessa muun ohella lisättiin poikkeuksia jälkimmäisen asetuksen 5aa artiklan 1 kohtaan, joka kieltää suoran tai välillisen osallistumisen liiketoimeen alakohdissa määriteltyjen toimijoiden kanssa. Erityisesti 5aa artiklan 3 kohdan f alakohtaan lisätty maatalous- ja elintarviketuotteita koskevan poikkeuksen voitaisiin katsoa osoittavan muuttunutta suhtautumista teon rangaistavuuteen. Tämä johtuu ensin mainitun (muutos)asetuksen johdanto-osan perusteluista, joissa on korostettu yhteiskunnallisia arvoja:

(11) Koska heikon ruokaturvan ja energiahuollon epävarmuuden torjuminen maailmassa on tavoite, johon unioni pyrkii määrätietoisesti, ja jotta voidaan välttää kyseiseen tavoitteeseen mahdollisesti kohdistuvat kielteiset seuraukset, päätöksellä (YUTP) 2022/1271 laajennetaan poikkeusta, joka koskee kieltoa toteuttaa liiketoimia tiettyjen valtion omistamien yritysten kanssa, koskemaan maataloustuotteisiin liittyviä liiketoimia ja öljyn ja öljytuotteiden toimittamista kolmansiin maihin.

(12) Yleisemmin katsottuna unioni on sitoutunut välttämään kaikkia toimenpiteitä, jotka voivat johtaa heikkoon ruokaturvaan kaikkialla maailmassa.

Tilanteeseen voitaisiin soveltaa lievemmän lain periaatetta, sillä edellä mainittujen muutosten ja niiden perusteiden voidaan katsoa osoittavan suhtautumisen teon rangaistavuuteen muuttuneen. Tämä johtuu siitä, että muutos on tehty Euroopan unionin laajemman tavoitteen saavuttamiseksi ja siihen kohdistuvien kielteisten seurausten välttämiseksi, joita aiempi sääntely aiheutti, mikä osoittaa yhteiskunnallisten arvostusten muutosta sääntelyssä. Näin siitä huolimatta, että ruokaturvaa heikäntävien toimenpiteiden välttäminen on ollut yhteiskunnallinen arvo jo ennen ensin mainitun asetuksen voimaantuloa. Kyseistä arvoa ei kuitenkaan oltu otettu riittävässä määrin huomioon ja näin ollen suhtautumisen teon rangaistavuuteen voitaisiin katsoa muuttuneen. Näkemystä voidaan mainittuun esimerkkiin kohdistuen perustella edelleen pakoterikodirektiivillä, jonka 3 artiklan 5 kohdassa vahvistetaan, ettei tarkoituksena ole kriminalisoida ihmisten

perustarpeita tukevia toimia, joita annetaan tasapuolisuuden, inhimillisyyden, puolueettomuuden ja riippumattomuuden periaatteiden ja soveltuvien osin kansainvälisen humanitaarisen oikeuden mukaisesti.

3.4 Laillisuusperiaate ja rikosoikeudellisen laintulkinnan rajat

Rikosoikeudellinen ratkaisuharkinta edellyttää aina tulkintaa.¹⁹² Tulkinnallisesti erityisen kiperiä tilanteita ovat ne, jotka eivät ratkea esitöiden tai oikeuskäytännön avulla ja jolloin joudutaan käyttämään myös sallittuja oikeuslähteitä. On myös mahdollista, että velvoittavat oikeuslähteet osoittavat tulkinnassa eri suuntiin. Tällöin tulkitsija joutuu valitsemaan useamman tulkintavaihtoehdon välillä, joille näyttää löytyvän velvoittavien oikeuslähteiden tuki.¹⁹³

Laillisuusperiaatteen vuoksi rikosoikeudellinen tulkintametodi kuitenkin eroaa muiden oikeudenalojen tulkintaopeista. Laillisuusperiaate toimii tulkinnan rajoittajana. Sen seurauksena tietyt oikeuslähteiden perusteella perusteltavissa olevat tulkinnat ovat kiellettyjä. Laillisuusperiaate rajoittaa tulkintaa vastaajan vahingoksi, mutta ei vastuuta supistavasti.¹⁹⁴

Rikoslaintulkinnan lähtökohdaksi voidaan ottaa ns. nelikohtainen vuorovaikutusmalli¹⁹⁵, jossa lähtökohtana on lain sanamuoto. *Sanamuodonmukainen tulkinta* on rikosoikeudellisen tulkinnan lähtökohta. Siinä säännökselle pyritään antamaan merkityssisältö sanamuodon rajoissa ja tulkinnan perustana on termin yleiskielellinen merkityssisältö. Oikeudellisessa kielenkäytössä on kuitenkin yleiskielen lisäksi oikeuskieltä. Esimerkiksi tahallisuus on oikeuskielen termi, jolle annetaan rikosoikeudessa juridis-tekninen merkityssisältö. Termille annettu juridis-tekninen merkityssisältö sivuuttaa termin yleiskielisen merkityssisällön.¹⁹⁶

Jos ratkaisua ei kyetä tekemään sanamuodolla, tuomarin on turvauduttava *systemaattiseen tulkintaan*. Systemaattisella tulkinnalla tarkoitetaan säännöksen sisällön hahmottamista suhteessa sen säädöskontekstiin eli paikkaan lainsäädäntökokonaisuudessa. Systemaattiseen tulkintaan perustuvilla argumenteilla

¹⁹² Koskeniemi 2022, s. 1024; Tapani–Tolvanen–Hytinen 2019, s. 156. Fränden mukaan rikoslain soveltaminen ei kuitenkaan välttämättä edellytä tulkintaa. Ks. Frände–Wahlberg 2012, s. 47.

¹⁹³ Korkka–Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 78–79.

¹⁹⁴ Ibid., s. 73, 75; Bouché–Frände 2019, s. 29.

¹⁹⁵ McCormick–Summers 2016, s. 530–532; Huovila 2006, s. 77–78.

¹⁹⁶ HE 44/2002 vp, s. 34; Tapani–Tolvanen–Hytinen 2019, s. 163–164.

voidaan puoltaa tulkintaa, joka edistää sääntelykokonaisuuden koherenssia.¹⁹⁷ Systemaattisessa rikoslain tulkinnassa on ensisijaisesti kysymys kontekstualisoivasta laintulkinnasta, aikaisemman oikeuskäytännön mukaisesta laintulkinnasta, sekä historiallisesta laintulkinnasta. Rikosoikeudessa lain systemaattinen tulkinta on korostuneessa asemassa ennakoitavuuden korostuneisuuden vuoksi.¹⁹⁸ Koposen mukaan systemaattinen tulkinta voi kuitenkin jäykistää tulkintaa niin, ettei tulkinta ole riittävän dynaamista muuttuvassa toimintaympäristössä. Tämän lisäksi se voi olla ristiriidassa lain tarkoituksen kanssa.¹⁹⁹

Mikäli edellä mainitut eivät riitä, mukaan tulee *teleologinen tulkinta*. Teleologisessa laintulkinnassa on edellä mainituista tulkintamethodesita poiketen kyse tulevaisuussuuntautuneesta eli päämäärähakuisesta tulkinnasta.²⁰⁰ Teleologisella tulkintametodilla viitataan tulkintatapaan, jossa tulkintavaihtoehtoista valitaan parhaiten lain tarkoitusta tai tavoitteita toteuttava. Tavoitteet määritellään yhteiskunnalliset arvot, tavoitteet ja sosiaaliset normit huomioon ottaen kokonaisarvostelussa. Tällöin on välttämätöntä arvioida lain tarkoitusta sekä eri ratkaisuvaihtoehtojen seuraamuksia. Lain tarkoitus ja tulkintavaihtoehtojen arvottaminen tapahtuvat oikeuslähteiden osoittamien arvojen ja tavoitteiden pohjalta.²⁰¹ Seuraamusharkinta ei kuitenkaan ole vapaata, vaan lainsoveltajan on perusteluillaan osoitettava miksi teko on tunnusmerkistön mukainen. Huovilan tarkoittamalla tavalla seuraamusharkinnan legitimitetti edellyttää sitä, että ratkaisu on tehtävä perus- ja ihmisoikeuksien edellyttämällä tavalla.²⁰² Teleologiseen tulkintaan onkin suhtauduttu Suomessa erityisesti rangaistusvastuun laimentamisen osalta kriittisesti. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu teleologisen tulkinnan olevan mahdollista syytetyn eduksi lain sanamuodotoa rajoittavaan suuntaan. Sen sijaan lain sanamuotoa laajentavaan tulkintaan on suhtauduttu kielteisesti.²⁰³ Tämä vaikuttaa olevan myös korkeimman oikeuden kanta. Korkeimman oikeuden mukaan rangaistussäännösten tulkinnassa voidaan, *kun se tapahtuu rikoksesta epäillyn eduksi*, ottaa huomioon säännöksen tarkoitus ja sillä suojeltavat oikeushyvät.²⁰⁴

¹⁹⁷ McCormick–Summers 2016, s. 135–141, 513.

¹⁹⁸ Ks. tarkemmin esim. Tapani–Tolvanen–Hyytiäinen 2019, s. 166–168.

¹⁹⁹ Koponen 2007, s. 453.

²⁰⁰ Korkka–Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 77–78; Tapani–Tolvanen–Hyytiäinen 2019, s. 168–170.

²⁰¹ Ks. Kotiranta 2015, s. 715; Hakamies 2012, s. 25–26.

²⁰² Huovila 2006, s. 71; Koponen 2007, s. 447–448.

²⁰³ Kotiranta 2015, s. 717; Frände 2004, s. 54–58; Knuts 2010, s. 77–78; Jareborg 2001, s. 110–111; Matikkala 2005, s. 15–18.

²⁰⁴ KKO 2013:12, kohta 19.

Lainsäätäjän tahdon (tarkoituksen) määrittäminen voi toimia täydentävänä tulkintametodina. On kuitenkin huomattava, että käytännön ratkaisutoiminnassa tulkintametodien rajat ovat liukuvia.²⁰⁵ Lainsäätäjän tahto toimii muiden laintulkintametodien tukimetodina. Itsenäistä laintulkinnallista merkitystä sillä ei kuitenkaan ole. Lainsäätäjän tahdon merkitys perustuu siihen, että se voi tapauskohtaisesti vahventaa tai heikentää muiden tulkintametodien ja ratkaisuperusteluiden painoarvoa.²⁰⁶

Tuomioistuimet luovat rikosoikeudessa voimassa olevaa oikeutta tulkitsemalla ja soveltamalla rikoslakia ja muita rikosoikeudellisesti relevantteja oikeusnormeja.²⁰⁷ Näin ollen rikossäännösten sisältö selkiytyy ja täsmentyy oikeuskäytännössä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on todettu, ettei rikosoikeudellinen laillisuusperiaate kiellä rikosvastuuta koskevien sääntöjen asteittain etenevää, tuomioistuinten tulkintoihin perustuvaa selventämistä tapaus tapaukselta. Tulkinnan tuloksen on kuitenkin oltava sopusoinnussa rikoksella suojeltavien oikeushyvien kanssa sekä kohtuudella ennakoitavissa.²⁰⁸ Erityisesti ennakoitavuuteen liittyvä tavoite tulisi huomioida rikosoikeudellista lainsäädäntöä perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti tulkittaessa.²⁰⁹ Aiemmin todetusti ennakoitavuuden tulisi ohjata tulkintaa etenkin blankettinormeja tulkittaessa ja erityisesti, jos sovellettava normi on avoin.²¹⁰

Talousrikossäännökset ovat usein sisällöllisesti avoimia, mistä syystä ulkoisesti voi olla vaikeaa todeta, onko jokin toiminta voimassa olevan rikoslain mukaista vai ei.²¹¹ Tällä tarkoitetaan sitä, että tunnusmerkistöt eivät määritä yksiselitteisesti kaikkea rangaistavaa toimintaa. Näin ollen ainakin tällä *epävarmuusalueella* tarvitaan tulkintaa.²¹²

EU:n pakotesäännösten rikkomista arvioitaessa voidaan rikossäännöksen sisällön tulkintaan edetä vasta tosiseikaston ja aineellisoikeudellisen normin tulkinnan jälkeen.²¹³ Tämän vuoksi rikosoikeudelliseen normiin kytkeytyvän aineellisoikeudellisen normin

²⁰⁵ Tapani–Tolvanen–Hytinen 2019, s. 162.

²⁰⁶ Hytinen 2015, s. 252–255.

²⁰⁷ Frände–Wahlberg 2012, s. 47.

²⁰⁸ C. R. v. Yhdistyneet Kuningaskunnat (22.11.1995).

²⁰⁹ Melander 2015, s. 661.

²¹⁰ Ks. osio 3.3.1.

²¹¹ Tässä tutkimuksessa ei oteta kantaa siihen, kuuluuko säännöstelyrikos pakotteiden kriminalisoinnin osalta talousrikosoikeuden ydinalaan. Tältä osin korostetaan kuitenkin yhtäläisyyksiä talousrikosoikeuteen, joita ovat esimerkiksi avoimet tunnusmerkistöt ja oikeulähteiden pirstaloituminen. EU-oikeudellisten yhteyden vuoksi tulkintametoodeissa on yhtäläisyyksiä esimerkiksi arvopaperimarkkinaoikeuden kanssa. Merkittävä eroavaisuus piilee kuitenkin sovellettavassa EU-oikeudellisessa instrumentissa (asetus vai direktiivi).

²¹² Kotiranta 2015, s. 712.

²¹³ Ibid.

oikein tulkitseminen korostuu. Säännöstelyrikos ei itsessään edellytä juurikaan sanarajan ulkopuolista tulkintaa, koska rikoslakiin sisältyvän normin sisältö on selkeä. Sen sijaan tulkintaongelma koskee aineellisoikeudellisten pakoteasetusten säännösten sisältöä. Teleologiseen tulkintamettiin kohdistetun kritiikin mukaisesti aineellisoikeudellisen pakotesäännöksen sisältö ei saisi tulkinnan johdosta johtaa rangaistusvastuun laajentumiseen.²¹⁴

3.4.1 Kirjoitetun lain vaatimus

Praeter legem -kiellon mukaan rangaistusta ei voida määrätä teosta, jos lainsäätäjä ei ole sisällyttänyt sitä rangaistussäännökseen. Kielto näin ollen rajoittaa lainsoveltajan käytettävissä olevia oikeuslähteitä. Rangaistusta ei voida perustaa muuhun kuin eduskunnan säätämään lakiin. Jos rangaistussäännös kuitenkin soveltuu käsillä olevaan konkreettiseen tapaukseen, tulee laintulkinnassa käyttää oikeuslähteitä kuten laintulkinnassa yleensäkin niiden velvoittavuus huomioiden.²¹⁵

Kielto ei kuitenkaan rajoita tuomarin mahdollisuutta poiketa syytetyn vahingoksi aikaisemmasta oikeuskäytännöstä. Poikkeaminen aikaisemmasta oikeuskäytännöstä on mahdollista esimerkiksi, jos jokin tietty käsite on saanut erilaisen vakiintuneen tulkinnan verrattuna siihen, joka lainsoveltajalla silloin, kun käsitettä käytettiin ensimmäistä kertaa rikoslaissa. Fränden mukaan yhteiskunnan kokonaisuus on näissä tilanteissa painavampi argumentti kuin ennustettavuus. Sellaisissa tapauksissa, joissa lainsäätäjä ei ole kirjoittanut juridis-teknistä määritelmää erikseen lakiin, voidaan lainsäätäjän katsoa jättäneen lopullisen päättävällän käsitteen sisällöstä tuomareiden vastuulle.²¹⁶

Kirjoitetun lain vaatimuksen voidaan katsoa edeltävän analogiakieltoa: jos kirjoitettua lakia ei ole, ei lainsoveltaja saa tehdä ratkaisua syytetyn vahingoksi. Analogiakiellon tilanteessa sen sijaan kirjoitettu laki on olemassa, mutta se ei sovellu tilanteeseen. Tällöin lainsoveltajaa koskee kielto soveltaa lakia analogisesti.²¹⁷ Toisaalta kielletty analogia voidaan katsoa myös menemiseksi kirjoitetun lain ulkopuolelle.²¹⁸

²¹⁴ Vastaavasti arvopaperimarkkinaoikeudessa, Ibid., s. 717–718.

²¹⁵ Frände 1989, s. 223, 225.

²¹⁶ Ibid., s. 227–228.

²¹⁷ Pauku 2021, s. 5.

²¹⁸ Sandberg 2021, s. 79.

3.4.2 Analogiakielto

Analogiakiellon mukaan ratkaistessaan teon ja rangaistussäännöksen tunnusmerkistön keskinäistä vastaavuutta tuomioistuimien ei saa ylittää rajoja, jotka määräytyvät lakitekstin normaalikielenkäytöstä tai juridis-teknisestä kielenkäytöstä.²¹⁹ Analogian ja sallitun laintulkinnan ero on siinä, että sallitussa tulkinnassa normin ja tosiasioita kuvaavien lauseiden vastaavuus on semanttista toisin kuin analogiassa, jossa vastaavuus on arvoperusteista. Näin ollen analogialla tarkoitetaan sitä, että säännöstä sovelletaan tiettyyn tapaukseen ilman riittävää semanttista vastaavuutta säännöksen yleiskielisen tai juridis-teknisen merkityssisällön ja tapauksen tosiseikkojen välillä. Tällöin yksittäinen tapaus rinnastetaan analogialla sellaisiin tapauksiin, joihin normilause semanttisesti soveltuu. Yksittäinen tapaus siis toisin sanoen siirretään sääntelemättömältä alueelta arvoperusteisen vastaavuuden perusteella normilauseen sisäpuoliselle alueelle.²²⁰

Analogia voidaan jakaa lainanalogiaan ja oikeusanalogiaan. Lainanalogialla tarkoitetaan sitä, että rikoslain säännöstä sovelletaan tilanteeseen, johon se ei sanamuotonsa puolesta sovellu sillä perusteella, että säännöksen perustana oleva oikeusajatus vaatii normin soveltamista tapaukseen. Lainanalogiaa voidaan perustella sillä, että säännöksen sanamuodon ollessa sen perustana olevaa oikeusajatusta eli lain tavoitetta vastaamaton lainkäyttäjän on annettava säännökselle sen oikea kantavuus. Honkasalon mukaan sanamuodon vastaamattomuus on voinut johtua esimerkiksi siitä, että lainsäätäjät eivät ole huomioinut kaikkia tapauksia, jotka rikosoikeudellisessa suhteessa ovat täysin verrannolliset. Sanamuodon vastaamattomuus voi johtua joko inhimillisestä rajoittuneisuudesta tai siitä, että kaikkien tapauksien huomioiminen ei ole lain laatimisen aikaan ollut mahdollista, koska ne ovat myöhemmän kehityksen synnyttämiä.²²¹ Oikeusanalogia puolestaan hyödyntää arvoja normin soveltamisen tulkinnassa vielä lainanalogiaa laajemmin. Oikeusanalogiaa käytettäessä pyritään selvittämään yleiset periaatteet, joiden ilmauksia yksittäiset säännökset ovat. Tällöin tulkintaa perustellaan esimerkiksi rikoslain yleisellä hengellä.²²² Rikosoikeudessa oikeusanalogiaan on suhtauduttava torjuvasti.²²³

Kielletyn lainanalogian ja sallitun tulkinnan välisen rajan vetäminen voi olla hyvin haastavaa. Rajaa onkin kuvattu *veteen piirretyksi viivaksi*.²²⁴ Kyse on viime kädessä siitä,

²¹⁹ Frände 1989, s. 229; HE 44/2002 vp, s. 34.

²²⁰ Backman 2003, s. 27; Krokfors 2004, s. 57; HE 44/2002 vp, s. 34.

²²¹ Honkasalo 1965, s. 45.

²²² Ibid., s. 45–46.

²²³ Tapani–Tolvanen–Hytinen 2019, s. 174.

²²⁴ Honkasalo 1965, s. 45; Heinonen 2002, s. 78.

milloin normilauseen sanamuodon ja tapauksen tosiseikaston välillä on riittävä vastaavuus.²²⁵ Hakamiehen mukaan analogian ja tulkinnan välisestä rajanvedosta ei päästä eroon, koska kieleen sisältyy aina tiettyjä epätarkkuuksia, joita ratkaistessaan myös tulkitsijan arvomaailma väistämättä heijastuu tehtyyn tulkintaan eli ratkaisuun termin merkityssisällöstä. Tämän vuoksi ”analogiaa vai tulkintaa?” kysymyksen esittäminen lainsoveltamisen yhteydessä on tärkeää erityisesti hankalissa tapauksissa, joissa lainsoveltaja lisäksi pitää tapausta selvästi moraalisesti paheksuttavana. Kysymyksen esittäminen pakottaa lainsoveltajan pohtimaan sitä, onko hän soveltamassa kyseistä normia tiettyyn tosiseikastoon sen vuoksi, että tosiseikaston ja säännöksen välillä on riittävä semanttinen vastaavuus vai siksi, että hän ajattelee teon olevan *samanarvoinen* kuin säännöksen tyyppitapaus. Kysymyksen esittämisessä on siis ainakin jossain määrin kyse lainsoveltajan itsekontrollista.²²⁶

Korkein oikeus on täsmentänyt laillisuusperiaatteen sallimaa tulkintajoustoa seuraavalla tulkintatekniikalla:

”Rikoslain 3 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Vastaava periaate sisältyy perustuslain 8 §:ään sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 49 artiklaan, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklaan ja Yhdistyneiden Kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 15 artiklaan.

Rikoslain 3 luvun 1 §:n esitöiden mukaan rikosoikeudellinen laillisuusperiaate tarkoittaa muun muassa sitä, ettei tuomioistuimien rangaistussäännöstä soveltaessaan saa mennä lain kirjaimen ulkopuolelle eikä täydentää tai korjata lakia analogiapäätelmään turvautumalla. Tuomioistuimien ei saa poiketa lakitekstin yleiskielen mukaisesta tai juridisteknisestä merkityksestä. Lainsäätäjän käyttämät käsitteet, niin kuin myös konkreettisen tapauksen ja abstraktin oikeusnormin vastaavuuden toteaminen, edellyttävät soveltamistilanteessa lainkäyttäjän tulkintaa. Laillisuusperiaatteen tavoitteena on taata oikeusturvan ja ennakoitavan laintulkinnan toteutuminen (HE 44/2002 vp s. 29 ja 34).

Korkein oikeus on katsonut käsitteiden tulkinnan olevan välttämätöntä ja oikeutettua myös yksittäisiä rikostunnusmerkistöjä sovellettaessa edellyttäen, että tulos on

²²⁵ Hakamies 2005, s. 181.

²²⁶ Ibid., s. 182.

sopusoinnussa tunnusmerkistöstä ilmenevän, rangaistusuhalla tavoitellun suojan tarkoituksen kanssa ja että lopputulos on kohtuudella tekijän ennakoitavissa (esim. KKO 2018:36, KKO 2014:7 ja KKO 2013:12).’’²²⁷

Oikeuskirjallisuudessa korkeimman oikeuden suojatarkoitusta ja ennakoitavuutta koskevan perustelun on katsottu koskevan laillisuusperiaatteen tulkinnalle asettamia rajoja ja kontrollin tarvetta. Perustelulla ei näin ollen puolleta esimerkiksi teleologisia argumentteja, vaan se asettaa tulkinnan lopputuloksen hyväksyttävyyden ehdoksi, että tulkinta on tunnusmerkistössä ilmenevän suojan tarkoituksen mukainen ja kohtuudella ennakoitavissa.²²⁸ Suojatarkoitus- ja ennakoitavuuskriteereiden perusta on laillisuusperiaatteessa, joka ei ole tulkintaperiaate vaan tulkintaa rajoittava periaate.²²⁹ Ennakoitavuuden vaatimus edellyttää sitä, että teleologisellakaan laintulkinnalla ei jälkikäteen rangaista teosta, joka ei ollut tekohetkellä nimenomaisesti kielletyksi säädetty. Tulkinta ei saa johtaa rangaistusvastuun *ennakoimattomaan laajentumiseen*.²³⁰

Seuraavaksi tätä problematiikkaa käsitellään EU-oikeudellisessa yhteydessä. Erityispiirteenä huomioidaan kansallisen aineellisoikeudellisen säännöksen puute EU-asetusten ollessa suoraan velvoittavia jäsenvaltioissa.

3.5 Laillisuusperiaate ja EU-oikeudellinen tulkinta

EU:n oikeusjärjestys perustuu omaan oikeuslähdeoppiinsa. Ylimpänä tässä oikeuslähteiden hierarkiassa on EU:n arvopohja, jota SEU:n 2 artikla ilmentää.²³¹ SEU 2 artiklan merkitys voidaan yksinkertaistaen tiivistää demokratian, oikeusvaltion ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseksi. Tähän EU:n arvopohjaa kuvaavaan ns. EU-oikeuden syvärakenteeseen voidaan liittää myös EU-oikeuden yleiset oikeusperiaatteet, esimerkiksi oikeusvarmuuden periaate. EU:n perussopimukset ja EU:n perusoikeuskirja muodostavat primaarioikeudellisina lähteinä muodollisesti tulkittuna EU-oikeuden normihierarkkisen ylätasoa.²³² Seuraavaksi tulevat Euroopan unionia sitovat kansainvälisoikeudelliset sopimukset. Tämän jälkeen voidaan mainita SEUT 288 artiklassa luetellut sitovat sekundaarinormit, eli asetukset, direktiivit ja päätökset. Sekundaarinormien jälkeen voidaan luetella ns. delegoidut säädökset ja

²²⁷ KKO 2019:44, kohdat 13–15.

²²⁸ Korkka-Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 82; Paukku 2020, s. 23.

²²⁹ Almkvist 2013, s. 133.

²³⁰ Kotiranta 2015, s. 718. Ks. ennakoitavuuden määrittelystä osio 3.2.2.

²³¹ Rosas–Armatti 2018, s. 51.

²³² Raitio–Tuominen 2020, s. 187.

täytäntöönpanosäädökset (regulatory acts), jotka ovat tyypillisesti komission antamia asetuksia jonkin ylemmänasteisen EU-normin täytäntöönpanemiseksi.²³³ Sopimustekstien ja EU-lainsäädännön lisäksi oikeuslähteenä toimivat EU-tuomioistuimen tuomiot, joiden osalta tietyn EU-normin tulkinta saa sitovan vaikutuksen, mikä selittää tuomioiden luonnetta oikeuslähteenä. Näiden lisäksi EU-tuomioistuin nojaa tulkinnassaan välillä kansainväliseen oikeuteen, jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen, unionin toimielinten tuottamaan soft law -materiaaliin ja lainvalmistelumateriaaliin.²³⁴

EU:n perusoikeuskirjan 49 artikla sisältää laillisuusperiaatetta koskevan määräyksen, joka on käytännössä Euroopan ihmisoikeussopimuksen laillisuusperiaatetta koskevan 7 artiklan kaltainen. Euroopan ihmisoikeussopimuksesta poiketen EU:n perusoikeuskirjan artikla sisältää myös määräyksen rangaistuksen suhteellisuudesta rikoksen vakavuuteen nähden.²³⁵

EU-tuomioistuin on käytännössään antanut rikosoikeudelliselle laillisuusperiaatteelle laajan ja käytännössä perustuslain 8 §:ssä tarkoitettua rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta vastaavan sisällön.²³⁶ Laillisuusperiaate ensinnäkin edellyttää teon rangaistavaksi säätämistä kansallisessa laissa. Asetuksilla ei näin voida luoda rikosoikeudellista vastuuta kenellekään asetusten välittömästä sovellettavuudesta huolimatta.²³⁷ EU-tuomioistuimen käytännössä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ydinsisältö on määritetty EIT:n ja perustuslakivaliokunnan käytäntöä vastaten ennustettavuutta korostaen. EUT on todennut useaan otteeseen, että rikokset ja rangaistukset on määriteltävä laissa selvästi ja että tämä edellytys täyttyy vain, jos yksityinen voi tietää kyseessä olevan säännöksen tai määräyksen sanamuodon ja tarvittaessa tuomioistuinten siitä tekemän tulkinnan perusteella, mitkä toimet tai laiminlyönnit synnyttävät rikosoikeudellisen vastuun.²³⁸

Pakoteasetusten yksittäiset säännökset voivat olla hyvinkin avoimia ja epätäsmällisiä. Aiemmin todetulla tavalla perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta edellyttää, että avoimia säännöksiä tulkitaan ennakoitavasti, eli käytännössä rangaistusvastuun alaa supistavasti.²³⁹ Tulkinnan ennakoitavuuden vaatimus korostuu pakoteasetuksissa, koska

²³³ Rosas–Armati 2018, s. 51.

²³⁴ Raitio–Tuominen 2020, s. 189.

²³⁵ Peristeridou 2015, s. 178; Melander 2015, s. 79.

²³⁶ Melander 2015, s. 79.

²³⁷ Peristeridou 2015, s. 181.

²³⁸ Melander 2015, s. 160; Peristeridou 2015, s. 209–210.

²³⁹ Ks. esim. KKO 2008:86.

niiden rikkominen on kriminalisoitu blankorikossäännöksellä, joka ei täysin täytä laillisuusperiaatteen vaatimuksia.²⁴⁰

Pakoteasetuksia tulee kuitenkin niiden EU-oikeudellisen luonteen takia tulkita eurooppaoikeudellisen tulkintadoktriinin mukaisesti.²⁴¹ Useat pakoteasetuksiin sisältyvät säännökset ovat myös rakenteellisesti epätyypillisiä kansallisiin rikoslain tunnusmerkistöihin verrattuna. Pakotesäännökset usein sisältävät pääsääntönä kielletyn toiminnan kuvauksen, johon on kuitenkin sisällytetty poikkeuksia. Poikkeukset rajaavat pääsäännössä kuvatun kielletyn toiminnan alaa. Lisäksi pakoteasetukset on laadittu kaikilla unionin virallisilla kielillä. Seuraavaksi käsitellään näiden ominaisuuksien ja laillisuusperiaatteen välistä suhdetta.

3.5.1 EU-oikeudellinen tulkinta

Euroopan unionin tuomioistuin pyrkii toiminnallaan muun ohella varmistamaan, että eurooppaoikeutta sovelletaan jäsenvaltioissa yhdenmukaisella tavalla.²⁴² Jäsenvaltioiden kansalliset tuomioistuimet ovat suurelta osin vastuussa EU-oikeuden tulkinnasta. Jotta EU-oikeuden tulkinta olisi edes jossain määrin yhdenmukaista, EU-tuomioistuin voi antaa ennakkoratkaisuja muun muassa perussopimusten tulkinnasta sekä yhteisön toimielimen antaman säädöksen pätevydestä ja tulkinnasta (SEUT 267 artikla). Kansalliset tuomioistuimet voivat pyytää EU-tuomioistuimelta yhteisöoikeuden tulkintaa koskevaa ennakkoratkaisua, jos sellainen on tarpeen asian ratkaisemiseksi.²⁴³ Artiklan nojalla unionin tuomioistuin voi ottaa kantaa yhteisöoikeuden rooliin kansallisessa rikosoikeudessa, sillä artiklassa säännellyn ennakkoratkaisupyynnön kohteena voi olla jäsenvaltion rikosoikeuden suhde yhteisöoikeuteen. Ennakkoratkaisujärjestelmän vuoksi unionin tuomioistuimella on merkittävä vaikutus jäsenvaltioiden rikoslakien soveltamiseen.²⁴⁴ EU-tuomioistuin on jo antanut ennakkoratkaisuja pakoteasetusten tulkinnasta.²⁴⁵

Keskeinen Unionin tuomioistuimen tulkintastandardeja koskeva oikeustapaus on *CILFIT*.²⁴⁶ Tapaus sisältää kolme tulkintaa ohjaavaa sääntöä, joista ensimmäinen koskee monikielisyyttä. Eurooppaoikeudellisen säädöksen tulkinta edellyttää kieliversioiden

²⁴⁰ Ks. osio 3.3.1.

²⁴¹ C-283/81 *CILFIT* 1982.

²⁴² Raitio–Tuominen 2020, s. 117.

²⁴³ Melander 2015, s. 46.

²⁴⁴ Leinonen 2001, s. 476

²⁴⁵ C-351/22 *Neves* 77 *Solutions* 2024; C-109/2 *Jemerak* 2024.

²⁴⁶ C-283/81 *CILFIT* 1982.

vertailua, koska kaikki kieliversiot ovat todistusvoimaisia.²⁴⁷ Toinen sääntö koskee oikeudellisille termeille annettavaa merkitystä. Unionin oikeudessa käytetään sille ominaista terminologiaa²⁴⁸, mikä tarkoittaa eurooppaoikeuden niin sanottua autonomista tulkintaa. Esimerkiksi asetuksen suomenkielistä versiota luettaessa tekstissä käytetylle termille ei voi antaa sitä merkitystä, joka termillä vakiintuneesti on Suomen oikeusjärjestyksessä, vaan termi tulee ymmärtää nimenomaan sen eurooppaoikeudellisen merkityksen mukaisesti. Kansallisten tuomioistuinten tulee ottaa tämä huomioon soveltaessaan eurooppaoikeutta.²⁴⁹ Kolmas sääntö koskee systeemistä ja teleologista tulkintaa, sekä oikeuden kontekstuaalisuutta: ”jokainen [unionin] oikeuden säännös tai määräys on sijoitettava asiayhteyteensä ja sitä on tulkittava siten, että huomioon otetaan [unionin] oikeus kokonaisuudessaan, sen tavoitteet sekä sen kehitysaste tulkittavana olevan säännöksen tai määräyksen soveltamisajankohtana”.²⁵⁰

EU-oikeudellisten instrumenttien monikielisyys ja epätäsmällisyys aiheuttavat monia tulkinnallisia ongelmia. Unionin tuomioistuin tukeutuu näiden ratkaisemiseksi usein sanamuodon mukaiseen tulkintaan ja teleologiseen tulkintaan, kun taas historiallinen tulkinta on harvinaisempaa.²⁵¹

Esimerkkitapauksena teleologisesta tulkinnasta toimii *Grøngaard* -tapaus.²⁵² Tapaus koski sisäpiirikauppoja koskevien säännösten ja määräysten yhteensovittamisesta annetun direktiivin 89/592/ETY 3 artiklan a alakohdan tulkintaa. Alakohta sisälsi poikkeuksen sisäpiiritiedon ilmaisun kiellosta, jos se tapahtuu osana henkilön tavanomaisen työn, ammatin tai tehtävien suorittamista. Grøngaard oli työntekijöiden valitsema hallituksen jäsen pörssissä noteeratussa RealDanmark-nimisessä merkittävässä rahoitusyhtiössä. Grøngaard ilmaisi Bangille tietoja, jotka liittyivät suunnitelmaan aloittaa fuusioneuvottelut Danske Bankin kanssa, joka on niin ikään merkittävä rahoitusyhtiö Tanskassa. Bang oli puheenjohtaja rahoitusalan työntekijöiden ammattiyhdistys Finansforbundetissa. Bang välitti kollegoilleen Grøngaardilta saamansa tiedot, minkä jälkeen kollegat ostivat ja myivät RealDanmarkin osakkeita voitollisesti osakemarkkinoilla. Kysymyksenasettelu liittyi ehdon ”jollei tämä tapahdu osana kyseisen henkilön tavanomaisen työn, ammatin tai tehtävien suorittamista” tulkintaan. EY-

²⁴⁷ Ibid., kohta 18. Kansallinen tuomioistuin ei kuitenkaan ole velvollinen tutkimaan kaikkia kyseessä olevan EU-säännöksen kieliversioita. Ks. Aalto-Jääskinen, s. 559–560.

²⁴⁸ Ibid., kohta 19.

²⁴⁹ Raitio–Tuominen 2020, s. 190; KKO 2015:44, kohta 26.

²⁵⁰ C-283/81 *CILFIT* 1982, kohta 20; Raitio–Tuominen 2020, s. 190–191.

²⁵¹ Peristeridou 2015, s. 210.

²⁵² C-384/02 *Grøngaard* 2005.

tuomioistuinin totesi, että ehdon ulottuvuutta arvioitaessa on otettava huomioon direktiivillä 89/592 tavoitellut päämäärät.²⁵³ Perusteluissaan EY-tuomioistuin nojasi direktiivin 89/592 johdanto-osaan ja totesi, että kyseinen ilmaisu on kielletty paitsi jos sisäpiiritiedon ilmaisemisen ja kyseisen henkilön työn, ammatin tai tehtävien suorittamisen välillä on läheinen yhteys, ja tämä sisäpiiritiedon ilmaiseminen on mainitun työn, ammatin tai tehtävien suorittamisen kannalta ehdottoman tarpeellista. EY-tuomioistuin totesi lisäksi, että kansallisen tuomioistuimen on tarkastelussaan otettava huomioon sovellettavien kansallisten säännösten valossa erityisesti se seikka, että mainittua poikkeusta kiellosta ilmaista sisäpiiritietoa on tulkittava suppeasti.²⁵⁴ Poikkeuksen sanamuotoon verrattuna suppeaa tulkintaa EY-tuomioistuin perusteli seuraavasti: ”*Vaikka tätä säännöstä voidaan, kun otetaan huomioon sen sanamuoto, soveltaa hyvin erilaisiin tilanteisiin, sitä on yleistä kieltoa koskevana poikkeuksena ja direktiivin 89/592 tehokkaan vaikutuksen valossa tulkittava suppeasti.*”²⁵⁵

EY-tuomioistuin arvioi poikkeuksen suppean tulkinnan suhdetta laillisuusperiaatteeseen todeten, että se, että Grøngaard ja Bang ovat vastaajina rikosoikeudellisessa oikeudenkäyntimenettelyssä ja että tällaisessa menettelyssä sovelletaan rikosoikeuden laillisuusperiaatetta, ei vaikuta siihen, että direktiivin 89/592 3 artiklan a alakohtaa on tulkittava suppeasti. Direktiivin soveltamisalasta tehtävä tulkinta ei määräydy sen mukaan, vedotaanko siihen siviilioikeudellisessa, hallinnollisessa vai rikosoikeudellisessa menettelyssä. Ennakkoratkaisupyynnön esittäneen tuomioistuimen tehtävänä on kuitenkin varmistaa, että oikeusvarmuuden periaatetta noudatetaan, kun direktiivin täytäntöönpanemiseksi annettua kansallista oikeutta tulkitaan direktiivin sanamuodon ja tarkoituksen valossa.²⁵⁶ EY-tuomioistuin viittaa perusteluissaan myös siihen, että direktiivin tulkintavaikutus ei voi kuitenkaan riippumatta direktiivin täytäntöönpanemiseksi annetusta laista luoda rikosvastuuta tai ankaroittaa sitä.²⁵⁷

Tapauksesta voidaan tehdä useita johtopäätöksiä. Ensinnäkin EU-oikeuden teleologinen tulkinta voi johtaa rikosoikeudellisen vastuun laajempaan soveltamisalaan. Useimmissa tapauksissa tämä menetelmä laajentaa kansallisen rikosoikeudellisen vastuun soveltamisalaa.²⁵⁸ Toiseksi EU-oikeuden tulkintadoktriineja sovelletaan siitä riippumatta,

²⁵³ Ibid., kohta 32, 48.

²⁵⁴ Ibid., 48.

²⁵⁵ Ibid., 27.

²⁵⁶ Ibid., 28–29.

²⁵⁷ Ibid., 30.

²⁵⁸ Peristeridou 2015, s. 211.

onko soveltamistilanne rikosoikeudellinen vai ei.²⁵⁹ Unionin tuomioistuimen mukaan EU-oikeus ei tee eroa sen mukaan, millaisen rikosoikeudellisen tai muunlaisen kansallisen oikeudenkäynnin yhteydessä ennakkoratkaisukysymykset on esitetty, koska yhteisön oikeuden tehokkuus ei voi vaihdella sen mukaan, mihin kansallisiin oikeudenaloihin se voi vaikuttaa.²⁶⁰ Tämän lisäksi EU-tuomioistuin ei näe laillisuusperiaatteen kannalta ongelmaa siinä, että rikosvastuun asettavan säännöksen poikkeusta sovelletaan supistavasti, kunhan kansallinen tuomioistuin varmistaa, että oikeusvarmuuden periaatetta noudatetaan, kun kansallista oikeutta tulkitaan direktiivin sanamuodon ja tarkoituksen valossa.

CILFIT ja *Grøngaard* tapauksien valossa vaikuttaa selvältä, että myös EU-asetusten sisältämiä säännöstelymääräyksiä tulee soveltaa asetusten tarkoituksen valossa. Näin onkin toimittu. *Jemerak* tapauksessa²⁶¹ oli kyse asetuksen N:o 833/2014 5 n artiklan 2 kohdan b alakohdan tulkinnasta. Tapauksessa oli muun muassa kyse siitä kuuluuko se säännöksessä säädetyn kiellon tarjota oikeudellisia neuvontapalveluja oikeushenkilölle soveltamisalaan, että jäsenvaltion notaari vahvistaa kauppasopimuksen, joka koskee kyseisen jäsenvaltion alueella sijaitsevaa ja Venäjälle sijoittautuneelle oikeushenkilölle kuuluvaa kiinteistöä. EU-tuomioistuin vastasi, ettei kyseinen toiminta kuulu säännöksessä säädetyn kiellon soveltamisalaan. Perusteluissaan EU-tuomioistuin otti kantaa käsitteen ”oikeudelliset neuvontapalvelut” tulkintaan. Käsitteen tulkinnassa EU-tuomioistuin nojautui sanamuodon mukaiseen²⁶², systemaattiseen²⁶³ ja teleologiseen²⁶⁴ tulkintaan sekä unionin lainsäätäjän tahtoon²⁶⁵. Ratkaisu ei ollut laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallinen, koska tulkintametodeja käytettiin käsitteen supistavaan tulkintaan.

Perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta johdattaisi avoimen normin suppeaan tulkintaan etenkin, jos kriminalisointi on toteutettu blankorikosäännöksellä. Tämän vuoksi *Grøngaard* tapauksessa EY-tuomioistuimen esittämiä perusteita sille, että laillisuusperiaate ei vaikuta poikkeussäännöksen suppeaan tulkintaan voidaan pitää vajavaisina. Poikkeussäännöksen suppea tulkinta tosiasiaassa laajentaa rikosvastuuseen johtavan toiminnan alaa.

²⁵⁹ Langheld 2016, s. 45.

²⁶⁰ Ks. myös C-238/84 *Röser* 1986, kohta 14.

²⁶¹ C-109/23 *Jemerak* 2024.

²⁶² Ibid., kohta 38.

²⁶³ Ibid., kohta 46.

²⁶⁴ Ibid., kohta 52.

²⁶⁵ Ibid., kohta 51.

Eurooppaoikeudellisen ja kansallisen laillisuusperiaatekäsityksen välillä voidaan todeta olevan kitkaa. Aiemmin esitetyn mukaisesti kansallinen näkökulma laillisuusperiaatteeseen vaikuttaa olevan se, että mitä enemmän haasteita sovellettava säännös aiheuttaa ennakoitavuudelle, eli mitä blankompi ja avoimempi se on, sitä ennakoitavammin, eli supistavammin sitä tulisi tulkita. Sen sijaan EU-tuomioistuimien saattaa tulkita EU-säännöksiä laajentavastikin, jos kyseinen tulkinta esimerkiksi toteuttaa parhaiten säännöksen päämääriä. Onkin hyvä kysymys, miten EU-asetuksen sisältämän avoimen normin teleologinen tulkinta yhteensovitetään laillisuusperiaatteesta johtuvaan korostuneeseen ennustettavaan tulkintaan, ja mikä on laillisuusperiaatteen osalta työnjako EU-tuomioistuimen ja kansallisen tuomioistuimen välillä.

Grøngaard tapauksessa oikeusvarmuuden arviointi suhteessa kansalliseen lainsäädäntöön jäi kansallisen tuomioistuimen tehtäväksi, eikä rikosoikeudellinen vastuu voinut perustua tai ankaroitua pelkästään direktiivin perusteella. Tällainen kansallisen tuomioistuimen ja EU-tuomioistuimen toimivaltojen välinen ongelma on käsillä myös silloin, kun kansallisessa tapauksessa sovelletaan blankorikossäännössäännöstä, joka viittaa suoraan velvoittavaan EU-asetukseen. Tällöinkään EU-tuomioistuin ei voi ottaa kantaa siihen, onko kansallinen rikosoikeudellisen vastuun luova säännös laillisuusperiaatteen mukainen, vaan se pystyy arvioimaan tilannetta ainostaan EU-oikeuden osalta.²⁶⁶ EU-tuomioistuin ei voi ottaa kantaa siihen, onko kansallisen säännöksen tulkinnassa *tilaa* yhdenmukaiselle tulkinnalle.²⁶⁷ Näin ollen vaikka EU-tuomioistuin voi arvioida asetukseen sisältyvän säännöksen tulkintaa myös laillisuusperiaatteen näkökulmasta kuten *Grøngaard* tapauksessa, se ei voi ottaa laillisuusperiaatteen tai oikeusvarmuuden osalta kantaa siihen kokonaistilanteeseen, joka syntyy, kun EU-asetuksen säännöksen rikkominen on kriminalisoitu kansallisella blankorikossäännöllä. Tämä jää kansallisen tuomioistuimen tehtäväksi.

Näin ollen pakotteita koskevassa säännöstelyrikosasiassa EU-tuomioistuimen kanta sovellettavan EU-asetukseen sisältyvän säännöksen laillisuusperiaatteenmukaisuudesta saattaa olla selvä. EU-tuomioistuimen käytännön perusteella voi myös olla selvää, että esimerkiksi kieltoon liittyvää poikkeusta tulee tulkita supistavasti, rangaistusvastuun alaa laajentaen. Lähtökohtaisesti tällaista tulkintaa onkin noudatettava.²⁶⁸ Sen sijaan asian kokonaisarviointi ennakoitavuuden osalta säännöstelyrikoksen blanko-luonne huomioon

²⁶⁶ Klip, s. 126–127

²⁶⁷ Peristeridou 2015, s. 212. Ks. myös Kettunen 2016, s. 481–485.

²⁶⁸ Raitio–Tuominen 2020, s. 190; KKO 2015:44, kohta 26.

ottaen jää kuitenkin kansallisen tuomioistuimen arvioitavaksi. Näin ollen kansallisen tuomioistuimen tulee tulkita EU-asetuksen pakotesäännöstä myös vastoin eurooppaoikeudellista tulkintadoktriinia, jos laillisuusperiaatteesta johtuva ennakoitavuuden vaatimus ei asian kokonaisarvioinnin jälkeen jätä tilaa tällaiselle tulkinnalle.

Eurooppaoikeudellisella tulkintadoktriinia on noudatettu myös kansallisessa säännöstelyrikosta koskevassa alioikeuskäytännössä.²⁶⁹ Normin sisältöä on etsitty pakotesäätelyn tarkoituksesta, eri kieliversioita vertailemalla sekä esimerkiksi Euroopan komission pakotteita koskevasta tulkintaohjeesta, joka on oikeudellisesti velvoittamaton.²⁷⁰ *Grøngaard* tapausta vastaavasti pakotesäännöksiin liittyviä poikkeuksia on voitu tulkita supistavasti.²⁷¹ Tästä poiketen Suomen rikosoikeusjärjestelmässä rangaistuksen alaa rajoittavia säännöksiä ei ole lähtökohtaisesti tulkittu suppeasti.²⁷² Tällaista poikkeussäännön suppeaa tulkintaa ei voida edellä mainituin perustein pitää laillisuusperiaatteen kannalta ongelmattomana. Näin on erityisesti silloin, jos tulkinnalla syrjäytetään sovelletun säännöksen osalta asetuksen kansallisen kieliversion sanamuoto. Tätä kieliversioihin liittyvää problematiikkaa käsitellään tutkimuksessa seuraavaksi.

3.5.2 EU-asetusten kieliversiot

Nopeasti tehtävät käännökset EU:n virallisille kielille johtavat toisinaan siihen, että teksti on huonosti valmisteltua ja vaikeasti ymmärrettävää. Oikeusvarmuuden periaatteen ja oikeusvaltioperiaatteen (Rule of law) asettamana edellytyksenä voidaan pitää sitä, että sääntelyn kohde voi ymmärtää häntä sitovat säännökset. Esimerkiksi EU-tuomioistuimen *Farrauto* tapauksen mukaan oikeusvarmuuden toteutumisen saattoi estää se, ettei työvoiman vapaata liikkuvuutta koskevan hallintopäätöksen kohteena ollut henkilö ymmärtänyt häneen kohdistuneen hallintopäätöksen kieltä.²⁷³ Myöskään Unionin asetukseen, jota ei ole julkaistu EU:n virallisessa lehdessä jonkin jäsenvaltion kielellä, ei voida vedota yksityistä vastaan tässä jäsenvaltiossa.²⁷⁴

²⁶⁹ Ks. esim. Itä-Suomen HO, R 23/624.

²⁷⁰ Ibid., s. 3–4.

²⁷¹ ks. esim. Ibid., s. 4; Kymenlaakson KO, R 23/34, s. 5–6.

²⁷² Ks. esim. KKO 2021:15 ja KKO 2022:70, joissa on arvioitu rikoslain 20 luvun 7 a §:n rajoitussäännöstä.

²⁷³ C-66/74 *Farrauto* 1975.

²⁷⁴ Ks. C-161/06 *Skoma-Lux* 2007, kohta 61; Raitio–Tuominen 2020, s. 309–310.

Monikielisyys ongelmana ovat erikielisten käännösversioiden aiheuttamat tulkintaongelmat. EU-tuomioistuin pyrkii antamaan eri perussopimuksissa oleville samanlaisille termeille yhtenäisen tulkinnan systemisen laintulkintamallin mukaisesti. Jokaisen jäsenvaltion velvollisuuksien tulee olla samansisältöisiä. Velvollisuudet eivät siten saa olla riippuvaisia siitä, vastaavatko erikieliset käännösversiot toisiaan. Viime kädessä perussopimuksia tulkitsee EUT yhtenäisen tulkintakäytännön varmistamiseksi SEUT 267 artiklan ennakkoratkaisujärjestelmän avulla. Käännösvastaavuutta koskevan ongelman ratkaisemiseksi EUT valitsee sen merkityksen, joka parhaiten vastaa säännöksen tarkoitusta ja eurooppaoikeuden päämääriä. Näin ollen tulkintaongelmaa ei usein voida ratkaista kieliversioita vertaamalla, vaan on pakko käyttää systemaattista ja teleologista tulkintaa.²⁷⁵

Monikielisyys on kuitenkin ongelma oikeusvarmuuden kannalta erityisesti rikosoikeuden alalla. Kuten aiemmin on todettu, oikeusvarmuus korostaa ihmisten luottamusta oikeudenkäytön ennustettavuuteen. Oikeusvarmuuden ihanteen mukaisesti kansalaista ei pitäisi asettaa vastuuseen sellaisen lain rikkomisesta, jota hän ei ymmärrä.²⁷⁶ Kuitenkin tavallista kansalaista, joka saattaa ymmärtää vain yhtä kieliversiota voidaan rangaista kaikkien kieliversioiden pohjalta muodostuvan EU-oikeuden pohjalta, jos hän ei noudata sitä.²⁷⁷

EU-tuomioistuin on jo kauan sitten tunnistanut laillisuusperiaatteen ja kieliversioiden välisen problematiikan. *North Kelly Milk Products* tapauksessa EU-tuomioistuin lausuu asiasta seuraavasti:

*“The elimination of linguistic discrepancies by way of interpretation may in certain circumstances run counter to the concern for legal certainty, inasmuch as one or more of the texts involved may have to be interpreted in a manner at variance with the natural and usual meaning of the words. Consequently, it is preferable to explore the possibilities of solving the points at issue without giving preference to any one of the texts involved.”*²⁷⁸

²⁷⁵ Raitio–Tuominen 2020, s. 310–311.

²⁷⁶ Ks. osio 3.1.

²⁷⁷ Langheld 2016, s. 39.

²⁷⁸ C-80/76 *North Kerry Milk Products* 1977, kohta 11.

Kieliversioihin liittyvää ongelmaa rikosoikeudellisessa yhteydessä voidaan havainnollistaa *Kettingen* tapauksella.²⁷⁹ Tapauksessa hollantilaista karjankasvattajaa syytettiin vasikoiden kytkemistä koskevan kansallisen säännöksen rikkomisesta, joka perustui direktiiviin 91/629. Kasvattaja myönsi, että hän oli kytkenyt 25 vasikkaa laatikoihin, mutta väitti kuitenkin, ettei hän rikkonut Alankomaiden lainsäädäntöä, koska vasikat oli kytketty vain köydellä eikä ketjuilla.

Hollantilaisen sääntelyn mukaan vasikoita tuli pitää olosuhteissa, jotka ovat kyseisen direktiivin liitteen mukaisia. Direktiivin tarkoituksena oli estää vasikoiden loukkaantuminen kytkemällä. Hollanninkielisessä versiossa käytettiin sanaa “kettingen”, joka tarkoittaa ketjua. Tämän vuoksi karjankasvattaja argumentoi, ettei hän voinut tietää köyden käytön olevan kiellettyä, sillä hollanninkielinen versio direktiivistä viittaa selkeästi siihen, että kytkemisvälineen täytyi olla metallinen. Sen sijaan esimerkiksi direktiivin englanninkielisessä versiossa käytetään termiä “tether”, joka sisältää myös köyden kytkemisvälineenä.

CILFIT-päätöksen²⁸⁰ kanssa yhdenmukaisesti yhteisöjen tuomioistuin perusteli, ettei kyseistä sanaa voida määritellä pelkästään yhden kieliversion perusteella, koska EU:n säännöksiä on tulkittava ja sovellettava yhdenmukaisesti kaikkien olemassa olevien kieliversioiden valossa. Tuomioistuin katsoi, että yhteisön säännöksen yhdessä kieliversiossa käytettyä sanamuotoa ei voida käyttää ainoana perusteena kyseisen säännöksen tulkinnassa, eikä sen voida katsoa syrjäyttävän muita kieliversioita tältä osin. Tuomioistuimen mukaan tällainen lähestymistapa olisi ristiriidassa yhteisön oikeuden yhdenmukaista soveltamista koskevan vaatimuksen kanssa.²⁸¹

Langheld toteaa suoraan monikielisten normien olevan ristiriidassa laillisuusperiaatteen kanssa. Monikielisyyden vuoksi yksilön on vaikea tai jopa mahdotonta ennakoida, mitä normit todellisuudessa tarkoittavat. Ihanteellisessa maailmassa yksilöt ymmärtäisivät ja vertailisivat kaikkia oikeudellisen instrumentin autenttisia versioita, mutta todellisuudessa tämä tuskin on mahdollista. Yksilön on käytännössä luotettava niihin kieliin, joita hän ymmärtää, ja toivottava, että ne heijastavat sitä, mitä tuomioistuin myöhemmin toteaa normin todelliseksi sisällöksi. Yksilö ei kuitenkaan voi koskaan olla varma ymmärryksensä oikeellisuudesta. Hän ei voi edes tietää, ovatko hänen

²⁷⁹ C-187/07 *Kettingen*, 2008.

²⁸⁰ C-283/81 *CILFIT* 1982. Ks. myös C-149/97 *Institute of the Motor Industry* 1998, kohta 16 ja C-372/88 *Milk Marketing Board v Cricket St Thomas* 1990, kohdat 18–19.

²⁸¹ C-187/07 *Kettingen*, 2008, kohta 23.

ymmärtämänsä kieliversiot mahdollisesti virheellisiä käännöksiä vai täydellisiä normin ilmentymiä. Näin ollen monikielisessä oikeusmaailmassa ei ole koskaan selvää, tarjoaako tietty kieliversio minkäänlaista ohjausta ja siten tehokasta suojaa mielivaltaisia päätöksiä vastaan. Loppujen lopuksi tietyllä kieliversiolla ei välttämättä ole mitään vaikutusta normin tulkintaan.²⁸²

Kuten aiemmin esitellyssä Kettingen tapauksessa, kieliversioihin liittyvä ongelma voi konkretisoitua yksittäisessä tapauksessa yksittäisen henkilön ja kieliversion kohdalla. Mikäli tapauksen syytetty olisi ollut englanninkielinen henkilö, ei hän välttämättä olisi kohdannut minkäänlaista ongelmaa liittyen direktiivin tulkintaan, sillä tuomioistuimien olisi tullut asiassa samaan lopputulokseen hänen ymmärtämänsä kieliversion kanssa. Sen sijaan hollanninkieliselle kieliversioiden välinen ero oli kohtalokas.

Vaikka laillisuusperiaate on vakiintunut periaate myös EU-oikeudessa²⁸³, unionin tuomioistuin ei ole kieliversioiden eroavaisuuksien osalta ottanut kantaa vastaajaan oikeusturvaa turvaaviin elementteihin tapauksissa, joissa kieliversioiden eroavaisuudet on katsottu vastaajan vahingoksi.²⁸⁴

EU:n kieliversioihin ja laillisuusperiaatteeseen liittyvää problematiikkaa voidaan systematisoida seuraavasti. Kansallisten kieliversioiden sivuuttamisen voitaisiin ensinnäkin katsoa olevan laillisuusperiaatteen kirjoitetun lain vaatimuksen vastaista. Lähtökohtana EU-oikeudessa on kaikkien kieliversioiden todistusvoimaisuus. Kieliversioiden todistusvoimaisuus, oikeusturvan ja oikeusvarmuuden periaatteet sekä oikeutta omaan kieleen turvaava perustuslain 17 § tukevat syytetyn oikeutta vedota ymmärtämäänsä kansalliseen kieleen. Ongelma on erityisen suuri tuoreessa ja usein uudistuvassa pakotesäätelyssä, jossa EU-oikeudellinen tulkinta ei ole vakiintunutta. Näin ollen sen selvittäminen, mikä termien merkitys on *eurooppaoikeudellisessa kontekstissa* sekä teleologisen ja systemaattisen tulkinnan ennustaminen etukäteen on vaikeampaa. Pakotesäännösten sisältö on näin ollen vaikeasti ennakoitavaa. Toisaalta liiallinen teleologinen tulkinta voi puolestaan olla laillisuusperiaatteen analogiakiellon vastaista.

Onkin mielenkiintoinen kysymys, mihin asetuksen kieliversioon kirjoitetun lain vaatimuksen ja kielletyn analogian arvioinnin voidaan ylipäänsä katsoa kohdistuvan. Laillisuusperiaatteen tausta-arvojen toteutumisen kannalta tällaisena kieliversiona tulisi

²⁸² Langheld 2016, s. 41.

²⁸³ Ibid., s. 47. Ks. myös Melander 2015, s. 157–163.

²⁸⁴ Ks. esim. C-238/84 *Röser*.

pitää sitä kansallista kieliversiota, jota vastaaja ymmärtää. Kansallisessa tapauksessa suomen- tai ruotsinkielistä kieliversiota. Muutoin yksityinen ei voi tietää kyseessä olevan säännöksen tai määräyksen sanamuodon perusteella, mitkä toimet tai laiminlyönnit synnyttävät rikosoikeudellisen vastuun. Lisäksi laillisuusperiaate edellyttää teon rangaistavaksi säätämistä kansallisessa laissa, mikä tukee kansallisten kieliversioiden merkittävyyttä. EU-asetukset eivät itsessään voi luoda rikosoikeudellista vastuuta kenellekään niiden välittömästä sovellettavuudesta huolimatta. Näin ollen olisi laillisuusperiaatteen vaatimusten kannalta ongelmallista, jos rikosoikeudellinen vastuu voitaisiin perustaa jonkin muun kieliseen tunnusmerkistöön kuin rangaistusuhan luovan säännöksen kieleen.

Kansallisen kieliversion merkitystä korostaa myös tapaus *Skoma-lux*, jossa oli kyse siitä, voiko jäsenvaltio soveltaa yhteisön asetusta unionin kansalaiseen, ennen kuin se on julkaistu kyseisellä virallisella kielellä Euroopan unionin virallisessa lehdessä.²⁸⁵ EY-tuomioistuin toteaa tapauksessa ensinnäkin, että se, että asetusta ei ole julkaistu tietyillä virallisilla kielillä, ei kyseenalaista sen pätevyyttä.²⁸⁶ Tuomioistuin kuitenkin toteaa, että yhteisön asetuksiin voidaan vedota uusien jäsenvaltioiden kansalaisia vastaan liittymisasiakirjan 58 artiklan toisen virkkeen mukaisesti lähtökohtaisesti vasta sen jälkeen, kun ne on julkaistu asianmukaisesti heidän virallisella kielellään.²⁸⁷ Tuomioistuin perusteli ratkaisuaan oikeusvarmuudella. Tuomioistuimen mukaan vaikka asetuksen pätevyyttä ei voida kyseenalaistaa sen vuoksi, ettei sitä ole julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä, tästä ei seuraa, että siihen voitaisiin vedota yksityisiä vastaan. EY-tuomioistuin on ottanut oikeusvarmuuden huomioon siltä osin kuin kyseessä on ollut velvoitteiden asettaminen yksityisille.²⁸⁸ Tuomioistuin viittaa perusteluissaan aiempiin tapauksiinsa *Covita*²⁸⁹, *Silos*²⁹⁰ ja *Racke*²⁹¹ todeten, että yksityisen on tunnettava virallisen lehden sisältö vasta sitten, kun kyseinen numero on tosiasiaa ollut saatavilla hänen kielellään.²⁹²

Paunion mukaan tapaus asettaa monikielisyyden osalta ennakoitavuuden alarajan. Alaraja on se, että säädös on julkaistu yksityisen omalla kielellä. Tilanteessa, jossa säädös on julkaistu yksityisen omalla kielellä, on yksityisen kuitenkin tarkasteltava tulkintaansa

²⁸⁵ C-161/06 *Skoma-Lux* 2007.

²⁸⁶ Ibid., kohta 33.

²⁸⁷ Ibid., kohta 43.

²⁸⁸ Ibid., kohta 35.

²⁸⁹ C-370/96 *Covita* 1998.

²⁹⁰ C-228/99 *Silos* 2001.

²⁹¹ C-98/78 *Racke* 1979.

²⁹² C-161/06 *Skoma-Lux* 2007, kohta 38.

suhteessa muihin kieliversioihin. Ennakoitavuus ei näin ollen suojele yksityistä edes kansallisen kielen sanamuodon vastaiselta tulkinnalta, mikäli se on asianmukaisesti julkaistu.²⁹³ Tilannetta, jossa yksityiset eivät voi luottaa asetuksen kansalliseen kieliversioon voidaan kuitenkin pitää ennakoitavuuden kannalta erittäin ongelmallisena etenkin rikosoikeudellisessa kontekstissa. Ongelman suuruus ennakoitavuuden näkökulmasta riippuu siitä, kuinka paljon tulkinnassa poiketaan kansallisen kieliversion sanamuodosta.

EU-oikeutta on kuitenkin sovellettava ensisijaisuusperiaatteen ja tulkintavaikutuksen vuoksi eurooppaoikeudellisessa kontekstissa. Edellä selostetun oikeuskäytännön perusteella vaikuttaa siltä, että EU-tuomioistuin on valmis sivuuttamaan vastaajan kansallisen kieliversion ainakin EU-oikeuden yhdenmukaisen soveltamisen perusteella.²⁹⁴ EU-tuomioistuin on kuitenkin huomionnut myös oikeusvarmuuteen liittyvät näkökohdat ratkaisussa, joissa se on tukenut valittua tulkintavaihtoehtoa.

Tapauksessa *Privat-Molkerei Borgmann*²⁹⁵ oli kyse asetuksessa N:o 536/93 3 artiklan 2 kohdan ensimmäisessä alakohdassa säädetyn määräajan tulkinnasta. Suurin osa kieliversioista viittasi tietojen lähettämiseen määräajassa, kun taas osa kieliversioista siihen, että kyseiset tiedot on vastaanotettava ennen määräajan päättymistä.²⁹⁶ EY-tuomioistuin totesi, että yhteisön säädöksen erikielisten versioiden poiketessa toisistaan kyseessä olevaa säännöstä on tulkittava sen lainsäädännön yleisen systematiikan ja tavoitteen mukaan, jonka osa säännös on.²⁹⁷ EY-tuomioistuimen mukaan ei ollut kyseisen asetuksen yleisen systematiikan eikä tavoitteen vastaista, että kyseisellä määräajalla katsottiin tarkoitettavan lähettämistä koskevaa määräaika.²⁹⁸ Lisäksi johdettua yhteisön oikeutta on tulkittava niin pitkälti kuin mahdollista siten, että sen sisältö on sopusoinnussa EY:n perustamissopimuksen määräysten ja yhteisön oikeuden yleisten oikeusperiaatteiden kanssa, ja erityisesti siten, että se on sopusoinnussa oikeusvarmuuden periaatteen kanssa.²⁹⁹

Näin ollen ratkaisu oli vastaajalle myönteinen ja oikeusvarmuuden periaatteen mukainen. Ratkaisu oli kuitenkin myös asetuksen yleisen systematiikan ja tavoitteen mukainen. Onkin vaikea sanoa millaisen merkityksen EY-tuomioistuin olisi tapauksessa antanut

²⁹³ Paunio 2013, s. 78.

²⁹⁴ Ks. esim. *Kettingen* tapaus.

²⁹⁵ C-1/02 *Privat-Molkerei Borgmann* 2004.

²⁹⁶ Ibid., kohdat 23–24.

²⁹⁷ Ibid., kohta 25.

²⁹⁸ Ibid., kohta 29.

²⁹⁹ Ibid., kohta 30.

oikeusvarmuudelle, jos asetuksen systematiikka ja tavoitteet olisivat tukeneet vastaajalle vahingollista tulkintaa. Edellä selostetun Kettingen tapauksen perusteella vaikuttaa, että systematiikkaan ja tavoitteisiin perustuvat argumentit painavat EU-oikeudellisen tulkinnan vaakakupissa oikeusvarmuutta enemmän.

Systematiikkaa ja tavoitteita korostavaa tulkintakäytäntöä on myös sovellettu suomalaisessa säännöstelyrikosta koskevassa oikeuskäytännössä. Esimerkiksi Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa R23/624³⁰⁰ arvioitiin EU-asetuksen 2022/576 artiklan 5 i kohdan 2 a tulkintaa. 5 i artiklan 1 kohdan mukaan kielletään minkä tahansa jäsenvaltion virallisen valuutan määräisten setelien myynti, toimittaminen, siirto tai vienti Venäjälle tai Venäjällä oleville luonnollisille henkilöille tai oikeushenkilöille, yhteisöille tai elimille, mukaan lukien Venäjän viranomaiset ja keskuspankki, taikka käytettäväksi Venäjällä. Saman artiklan 2 a kohdan mukaan edellä 1 kohdassa säädettyä kieltoa ei sovelleta minkä tahansa jäsenvaltion virallisen valuutan määräisten setelien myyntiin, toimitukseen, siirtoon tai vientiin, jos tällainen myynti, toimitus, siirto tai vienti on tarkoitettu Venäjälle matkustavien luonnollisten henkilöiden tai heidän kanssaan matkustavien perheenjäsenten henkilökohtaiseen käyttöön. Artiklan 2 a kohdan poikkeussäännössä ei avata tarkemmin, mitä poikkeussäännökseen kirjatulla henkilökohtaisella käytöllä tarkoitetaan. Toisin kuin suomenkielisessä asetustekstissä ruotsin-, englannin ja saksankielisissä teksteissä on lisäksi todettu, että Venäjälle vietävien rahojen on oltava tarpeellisia/tarpeen/välttämättömiä (ruots. nödvändig, eng. necessary, saks. erforderlich) Venäjälle matkustavan henkilön tai hänen mukanaan matkustavien perheenjäsenten henkilökohtaiseen käyttöön.

Hovioikeus tulkitsi säännöstä sen tavoitteesen ja yhtenäiseen tulkintaan perustuen siten, että seteleiden henkilökohtainen käyttö on täsmennetty koskemaan vain niitä rahavaroja, jotka ovat *tarpeellisia* matkustajan tai matkaseurueena olevien muiden perheenjäsenten henkilökohtaiseen käyttöön, kun he matkustavat Venäjälle:

”Poikkeussääntöä on tulkittava tämän tavoitteen mukaisesti ja niin, että tavoite toteutuu mahdollisimman tehokkaalla tavalla, jolloin poikkeussäännöksen soveltamisalan on oltava suppea. Kyse on asetuksen säännöksestä, joka on suoraan sovellettavaa oikeutta ilman jäsenvaltioiden täytäntöönpanotoimia eli jota sovelletaan sellaisenaan kaikissa jäsenvaltioissa. Näin ollen kyseisen säännöksen soveltamisala on oltava myös yhtenäinen kaikissa jäsenvaltioissa eikä merkityksellistä säännöksen soveltamisen kannalta ole siten

³⁰⁰ Ratkaisu ei ole lainvoimainen ja korkein oikeus on myöntänyt asiassa valitusluvan. Ks. KKO VL:2024-97.

se, että artiklan suomenkielisessä versiossa ei ole mainittu ilmaisua tarpeellinen/välttämätön. Näin ollen seteleiden henkilökohtainen käyttö on täsmennetty koskemaan vain niitä rahavaroja, jotka ovat tarpeellisia matkustajan tai matkaseurueena olevien muiden perheenjäsenten henkilökohtaiseen käyttöön, kun he matkustavat Venäjälle.”³⁰¹

Poikkeuksen rajaamista vain tarpeellisiin rahavaroihin on pidettävänä merkittävänä muutoksena. Tulkinta rajaa merkittävästi rahamäärää, jonka myynnin, toimittamisen, siirron tai viennin voisi säännöksen sanamuodon mukaan ajatella olevan sallittua. Hovioikeus toteaaakin:

”Poikkeussäännöstä on tulkittava suppeasti, eikä sallittuna henkilökohtaiseen käyttöön hyväksyttävänä vientikiellon poikkeuksen piiriin kuuluvina varoina voida pitää kaikkia niitä rahavaroja, jotka henkilö omistaa, vaikka niillä rahavaroilla tulevaisuudessa olisikin henkilökohtainen käyttötarkoitus.”³⁰²

Hovioikeus ei ole varsinaisesti ottanut kantaa siihen, oliko tulkinta kirjoitetun lain vaatimuksen ja analogiakiellon mukainen muuten kuin toteamalla, että *[l]ain esitöissä on todettu, että lain soveltaminen eli konkreettisen tapauksen ja abstraktin oikeusnormin vastaavuuden toteaminen edellyttää aina tulkintaa.*³⁰³ Ratkaisu viittaa siihen, että hovioikeus arvioi lainsäätäjän tulkinnalle asettamien rajojen kohteen olevan asetuksen eurooppaoikeudellisen tulkinnan seurauksena saatu oikeusnormi, joka perustuu kieliversioiden vertailuun, yhdenmukaiseen soveltamiseen ja säännöksen tavoitteen toteuttamiseen. Tähän viittaa erityisesti ilmaisu *”[...] eikä merkityksellistä säännöksen soveltamisen kannalta ole siten se, että artiklan suomenkielisessä versiossa ei ole mainittu ilmaisua tarpeellinen/välttämätön”*.

Voi olla, että EU-asetuksen säännöstä tulkittaessa esimerkiksi analogia-arviointia ei voidakaan kohdistaa vain yhteen kieliversioon. Tähän ei voida suhtautua täysin kriitikittömästi praeter legem- ja analogiakiellon ollessa merkittäviä tulkintaa rajoittavia velvoitteita. Vain yhteen kieliversioon kohdistuva tulkinta ei sen sijaan olisi yhdenmukainen EU-oikeuden kanssa. Esimerkiksi sen arviointi, onko normin ja tosiasioita kuvaavien lauseiden vastaavuus semanttista vai arvoperusteista ei monikielisessä järjestelmässä ole mahdollista yhden kieliversion osalta. Monikielisessä

³⁰¹ Itä-Suomen HO, R 23/624, s. 4.

³⁰² Ibid., s. 5.

³⁰³ Ibid., s. 5.

järjestelmässä vaikuttaakin siltä, että nimenomaan laillisuusperiaatteen edellyttämä *tulkinnan ennakoitavuuden vaatimus* korostuu tulkintaa ohjaavana ohjenuorana.

Hovioikeuden ratkaisua voidaan kritisoida perusteluiden vajavaisuuden vuoksi. Aluksi todettakoon, että Suomen rikosoikeusjärjestelmässä rangaistuksen alaa rajoittavia säännöksiä ei ole lähtökohtaisesti tulkittu suppeasti.³⁰⁴ Ratkaisussa ei ole otettu lainkaan kantaa siihen, onko poikkeussäännön suppea soveltaminen vastaajan vahingoksi tapauksessa *praeter legem*- tai analogiakiellon vastaista, taikka siihen, miten ennustettavaa tai ennakoitavaa poikkeussäännön suppea *tulkinta* on. Vastaajan oikeusturvan ja ennustettavuuden takaamiseksi laillisuusperiaatteeseen liittyvä ennakoitavuuden arviointi tulisi kohdistaa siihen kansalliseen kieliversioon, jota vastaaja ymmärtää. Supistamalla poikkeuksen soveltamisalaa perustuen muihin kieliversioihin ja säännökseen tavoitteeseen tuomioistuin on tosiasiassa laajentanut ennakoitavissa olevan rikosvastuun soveltamisalaa. Hovioikeuden poikkeussäännökseen liittyvän tulkinnan voisi katsoa laillisuusperiaatteen vastainen etenkin, koska kyseisen säännöksen tulkinnasta ei ole EU-tuomioistuimen käytäntöä. Eri asia on, olisiko tapauksessa vastuu voitu joka tapauksessa perustaa suomenkielisen poikkeussäännön sanamuodon puitteissa.

Laillisuusperiaatteen osalta hovioikeus arvioi tapauksessa kuitenkin epätasällisyyskieltoa ja siihen liittyvää selonottovelvollisuutta. Hovioikeus on puolustanut laillisuusperiaatteen osalta ratkaisuaan viittaamalla korkeimman oikeuden ratkaisuihin³⁰⁵, joissa on korostettu selonottovelvollisuuden merkitystä. Hovioikeuden mukaan vastaajan olisi esimerkiksi ollut mahdollista tiedustella eurovaluuttaa koskevista vientirajoituksista etukäteen tullin lisäksi myös internetistä löytyviltä Euroopan komission sivustoilta tai muista vastaavista paikoista. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin huomautettu, että selonottovelvollisuudella ei ole mitään tekemistä rikosoikeudellisen tulkinnan kanssa. Laillisuusperiaatteeseen liittyvä ennakoitavuus koskee kysymystä siitä, millaiset tulkintavaihtoehdot ovat lain sanamuodon mukaisia ja mitkä eivät. Sanamuoto ei voi joustaa enemmän tilanteissa, joissa vastaajalla on erityinen selonottovelvollisuus lain sisällöstä. Lain sanamuoto on kaikille sama riippumatta tällaisista velvoitteista. Kyseiset velvoitteet otetaan huomioon muiden vastuuperusteiden

³⁰⁴ Ks. esim. KKO 2021:15 ja KKO 2022:70, joissa on arvioitu rikoslain 20 luvun 7 a §:n rajoitussäännöstä.

³⁰⁵ KKO 2018:49; KKO 2014:7 ja KKO 2008:105.

tulkinnan kohdalla.³⁰⁶ Hovioikeuden selonottovelvollisuutta koskeva perustelu onkin osuva kieltoerehdykseen kohdistuen.

Melander on arvioinut analogiakiellon sisältöä direktiiveihin ja puitepäätöksiin perustuvan kansallisen lainsäädännön tulkinnan osalta. Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää kansallista lainsäädäntöä, jota ei saa tulkinnallisesti laajentaa koskemaan tilanteita, joihin se ei sanamuotonsa mukaan sovellu, vaikka EU:n direktiivin sanamuoto voisi soveltua kyseiseen tilanteeseen. Näin ollen analogiakielto määrittää kansallisesti EU-oikeudellisen tulkintavaikutuksen sisältöä. Kansallisen tuomioistuimen lähtökohtana on kansallisen rikossäännöksen sanamuoto, jolle voidaan hakea merkityssisältöä direktiivin sanamuodosta ja tarkoituksesta kuitenkin ylittämättä kansallisen lainsäädännön sanamuodon rajaa.³⁰⁷ Onkin tämä huomioiden ongelmallista, että samanlaista tulkintavaikutusta rajoittavaa vaikutusta analogiakiellolle ei anneta erityisesti vastaajan ymmärtämälle kansalliselle kieliversiolle blankorikossäännöksissä, jotka ovat jo lähtökohtaisesti laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisempia kuin direktiivin implementoimiseksi annettu kansallinen lainsäädäntö. Implementoidun kansallisen säädöksen ja blankorikossäännöksen erona tässä suhteessa voidaan mahdollisesti pitää tietynlaista luottamusta eduskunnan säätämää lakia kohtaan, joka perustuslain mukaisesti säädetään suomen- ja ruotsinkielellä. Saman luottamuksen voisi kuitenkin katsoa ulottuvan myös suomen- tai ruotsinkielisiin asetusteksteihin (blankettinormit), ottaen huomioon, että myös rangaistusuhka (blankorangaistussäännös) on suomen- ja ruotsinkielinen.

Langheld esittää kieliversioiden ja oikeusvarmuuden välisen problematiikan ratkaisuksi oikeusvarmuutta lisäävän tulkintamallin. Malli perustuu seuraavaan päättelyketjuun: Rikosasiassa tuomarin täytyy aina tulkita normin sisältö jälkikäteen. EU-normeissa tämä sisältö perustuu kaikkiin virallisiin kieliversioihin. Oikeusvarmuus vaatii, että normin sisältö on ennustettava yksilön näkökulmasta. Koska yksilö ei käytännössä pysty huomioimaan kaikkia kieliversioita, oikeusvarmuuden täyttymistä ei tule yksittäistapauksessa tarkastella samoin kriteerein kuin normin sisältöä. Sen sijaan yksilön tulisi saada vedota niihin kieliversioihin, joita hän ymmärtää. Näin ollen tuomarin tulisi ensin selvittää normin sisältö perustuen kaikkiin kieliversioihin. Tämän jälkeen tuomarin tulisi päättää, onko tämä sisältö ennustettava yksilön näkökulmasta perustuen niihin kieliversioihin, joita yksilö ymmärtää. Tällöin se, että normin sisältö ei täyttäisi

³⁰⁶ Korkka-Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 92.

³⁰⁷ Melander 2015, s. 106.

ennustettavuuden vaatimusta, ei tekisi normista mitätöntä. Normia ei tällöin vain sovellettaisi kyseisessä tapauksessa.³⁰⁸ Tällainen vaihtoehto on kuitenkin kyseenalainen EU:n vilpittömän yhteistyön ja yhdenmukaisen tulkinnan periaatteiden kannalta.³⁰⁹

Aiemmin todetusti kansallisella tuomioistuimella on ainakin teoriassa mahdollisuus, ehkä velvollisuuskin poistaa ennakoitavuusongelma tulkinnalla, koska rikosvastuun luova normi on kansallinen.³¹⁰ Mahdollisuus tällaiselle tulkinnalle olisi kuitenkin erityisen kapea, sillä se saattaisi herkästi olla ongelmallinen vilpittömän yhteistyön ja yhdenmukaisen tulkinnan periaatteiden vastaista.³¹¹ Toisaalta tällaiselle oikeusvarmuuden erityiselle huomioimiselle olisi erityiset perusteet juuri EU:n asettamien pakotteiden rikkomisen yhteydessä siihen liittyvien laillisuusperiaatteeseen kohdistuvien ongelmien vuoksi. Ennakoitavuus tulisikin arvioida objektiivisesti, ettei normin sisältö vaihtelisi tapauksesta toiseen.

Suomen rikosoikeusjärjestyksessä vastaavanlaiseen lopputulokseen voisi myös johtaa RL 4:2 mukainen kieltoerehdyssäännös. Erona Langheldin esittämään ratkaisuun on kuitenkin se, että kieltoerehdyssäännöstä sovellettaessa EU-oikeudellista normia sovellettaisiin sisältönsä mukaisesti yksittäisessä tapauksessa. Tekoa sen sijaan pidettäisiin erehtymisen vuoksi niin anteeksiannettavana, että tekijä olisi rangaistusvastuusta vapaa.

4 Kieltoerehdys

4.1 Yleistä

Rikosasioissa on varsin yleistä, että tekijä kertoo olleensa siinä uskossa, että hän toimi lain mukaisella tavalla. Rikosoikeudessa on kuitenkin perinteisesti katsottu, ettei tietämättömyys lain sisällöstä vapauta tekijää vastuusta. Toisin sanoen tietämättömyys laista ja sen sisällöstä koituu lähtökohtaisesti tekijän vahingoksi.³¹²

Ihmisten voidaan lähtökohtaisesti olettaa tuntevan lain sisällön ja yhteiskunnan säännöt. Moderni rikosoikeus koostuu kuitenkin sadoista hyvin erilaisista kriminalisoinneista. Tällöin on kohtuutonta odottaa ihmisten tietävän tarkalleen, mikä menettely milloinkin on sallittua. Yhteiskunnan kehitys ja monimuotoistuminen, kotimaisten ja

³⁰⁸ Langheld 2016, s. 51–52.

³⁰⁹ Ks. Raitio–Tuominen 2020, s. 206–217, 252–258.

³¹⁰ Ks. osio 3.5.1.

³¹¹ Ks. Raitio–Tuominen 2020, s. 206–217, 252–258.

³¹² Kallio 2016, s. 1; Koponen 2002, s. 313.

kansainvälisten normien määrän kasvu, rikosoikeuden alan laajentuminen yhteiskunnan eri elämänalueille sekä blankorangaistustekniikka ovat kaikki osaltaan vaikuttaneet siihen, että yksilöt voivat erehtyä siitä, millainen toiminta on sallittua ja mikä kiellettyä, sekä siitä, missä sallitun ja kielletyn toiminnan välinen raja kulkee. Yksilöt eivät välttämättä myöskään ole selvillä heitä velvoittavasta lainsäädännöstä. Huomionarvoista on myös se, että lakipykälät ja niitä koskevat esityöt voivat olla niin epätasällisia, vaihtelevia tai avoimia, että ne ovat vain osittain ymmärrettävissä. Tällaisissa tilanteissa erehtyminen voi olla ymmärrettävää ja anteeksiannettavaa eli erehtymistä voidaan pitää inhimillisenä. Näin ollen tietoisuusvelvollisuutta lainsäädännön sisällöstä ei voida pitää ehdottomana.³¹³

Rikoslain 4 luvussa säädetään vastuuvapausperusteista. Vastuuvapausperuste on yläkäsite, joka tarkoittaa niitä erityisiä seikkoja, joiden perusteella tekijä vapautuu muuten uhkaavalta rikosvastuulta. Eräs 4 luvun alla säännelty vastuuvapausperuste on RL 4:2:ssä säädetty kieltoerehdyssäännös. Kieltoerehdys sijoittuu systemaattisesti anteeksiantoperusteisiin. Anteeksiantoperusteissa on kyse siitä, että tekoa itsessään pidetään oikeusjärjestelmän vastaisena, mutta tekijä vapautetaan vastuusta, koska häneen ei voida kohdistaa syyllisyysmoitetta.³¹⁴ Kieltoerehdystä sovellettaessa syyte tulee hylätä, koska rikosvastuun edellytykset eivät kokonaisuudessaan täyty. Anteeksiannossa tuomarin kädet on laillisuusperiaatteen mukaisesti sidottu anteeksiantoperusteita koskevaan lainsäädäntöön.³¹⁵ Jos henkilön katsotaan toimineen kieltoerehdyksen vallassa, erehtyminen poistaa vastuun myös tuottamuksellisesta teosta.³¹⁶ Rikosoikeudessa erehdyksellä tarkoitetaan puuttuvaa tai virheellistä tietoa jostakin asiasta. Erehtyminen voi johtua siitä, että tekijä tekee virheellisiä aistihavaintoja tai hän tekee virheellisiä johtopäätöksiä oikeista havainnoista.³¹⁷ Kieltoerehdys viittaa siis erehtymiseen teon lainmukaisuudesta, mutta se on pääsääntöisesti vailla vaikutusta. Jos käsillä on kuitenkin perusteita, jotka tekevät erehtymisen anteeksiannettavaksi, voi kieltoerehdys kuitenkin poikkeuksellisesti poistaa tekijän syyllisyyden.³¹⁸

RL 4:7:n mukaan kieltoerehdystä lähellä olevat olosuhteet voidaan ottaa kuitenkin huomioon lieventämällä rangaistusasteikkoa silloinkin, kun tekijän menettelyä ei pidetä ilmeisen anteeksiannettava eikä kieltoerehdyssäännöstä sovelleta. Sellaisessa tilanteessa,

³¹³ Kallio 2016, s. 2.

³¹⁴ Hyttinen 2015, s. 66.

³¹⁵ Ibid., s. 63.

³¹⁶ Kallio 2016, s. 4.

³¹⁷ Ibid., s. 2.

³¹⁸ Lappi-Seppälä 2004, s. 5; Hyttinen 2015, s. 63.

jossa kieltoerehdys ei ole ilmeisen anteeksiannettava, voidaan olosuhteet ottaa huomioon myös rangaistuksen lajivalinnassa, rangaistuksen mittaamisessa tai rangaistuksen tuomitsematta jättämisessä. Toisin sanoen tilanteessa, jossa kieltoerehdys ei vapauta kokonaan vastuusta, voidaan se ja sitä lähellä olevat olosuhteet ottaa huomioon monella eri tavalla asiaa ratkaistaessa.³¹⁹

RL 4 luvun 2 §:

Jos tekijä erehtyy pitämään tekoaan sallittuna, hän on rangaistusvastuusta vapaa, jos erehtymistä on pidettävä ilmeisen anteeksiannettavana seuraavien seikkojen vuoksi:

1) lain puutteellinen tai virheellinen julkistaminen; 2) lain sisällön erityinen vaikeaselkoisuus; 3) viranomaisen virheellinen neuvo; tai 4) muu näihin rinnastettava seikka.

Kieltoerehdys on rikosoikeudellisesta vastuusta vapauttava vain, jos se on pykälässä mainituilla perusteilla ilmeisen anteeksiannettava.³²⁰ Kieltoerehdyksen soveltamista arvioitaessa tilanteessa joudutaan tekijästä tekemään tietynlainen huolimattomuusarvostelu. Kieltoerehdys on oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä katsottu anteeksiannettavaksi, jos se perustuu viranomaisen virheellisiin neuvoihin tai uuteen ja erityisen vaikeasti tulkittavaan lainsäädäntöön. Jälkimmäisen kohdalla edellytetään lisäksi, että tekijä on yrittänyt hankkia tietoa lainsäädännön sisällöstä. Tekijän selonottovelvollisuus on oikeuskäytännön perusteella varsin korkea. Oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty laajempaa soveltamisalaa kieltoerehdykselle kuin minkä oikeuskäytäntö on hyväksynyt.³²¹ Erityisesti keskeisen rikosoikeuden alalla syytetyn on vaikeaa vedota erehtyneen siitä, ettei hän tiennyt jonkin teon olevan kiellettyä. Sen sijaan erikoisrikosoikeuden alalla, kuten pakotesäätelyssä, tilanne voi olla toinen. Kieltoerehdyksen soveltaminen vain poikkeuksellisesti johtuu siitä, että rajoitukseton vastuuvapaus voisi toimia epäsuorana kehotuksena olla selvittämättä keskeisten säännösten sisältöä. Erityisesti erikoisrikosoikeuden alalla olisi mahdollista, että tekijät jättäisivät hankkimatta oleellista ja saatavilla olevaa tietoa lain sisällöstä.³²²

³¹⁹ Kallio 2016, s. 4–5.

³²⁰ Rantalainen 2004, s. 176.

³²¹ Ibid., s. 176.

³²² Kallio 2016, s. 3; Rantalainen 2004, s. 177.

4.2 Kieltoerehdyksen suhde laillisuusperiaatteeseen

Lain esitöiden mukaan kieltoerehdykselle on myönnetty rajoitettu merkitys vastuusta vapauttavana sekä sitä lieventävänä perusteena, koska poikkeukseton ankara vastuu johtaisi ilmeisiin epäoikeudenmukaisuuksiin. Kieltoerehdyssäännöksellä voidaan välttää ilmeisen kohtuuttomia ratkaisuja. Tekijän on oltava selvillä siitä, että teko on oikeusjärjestyksen kieltämä.³²³

Kieltoerehdyksen voidaan näin ollen katsoa palautuvan samoihin oikeuturvan ja oikeusvarmuuden tausta-arvoihin kuin laillisuusperiaatteen. Erityisesti kieltoerehdyssäännöksen lain puutteelliseen tai virheelliseen julkistamiseen ja lain sisällön erityiseen vaikeaselkoisuuteen perustuvien anteeksiantoperusteiden voidaan katsoa ilmentävän erityisesti oikeusvarmuuteen liittyvän ennakoitavuuden vaatimusta. Viranomaisen virheelliseen neuvoon perustuvan anteeksiantoperusteen voidaan ennakoitavuuden lisäksi katsoa ilmentävän oikeusturvaan kuuluvia hyvän hallinnon takeita, erityisesti luottamuksensuojanperiaatetta.³²⁴ Myös kieltoerehdyssäännöksen neljännen kohdan – muu näihin rinnastettava seikka – voidaan katsoa palautuvan näihin tausta-arvoihin. Kyse voi esimerkiksi olla tilanteesta, jossa tekijä on vilpittömästi yrittänyt ottaa selvää lain sisällöstä, eikä ulkopuolista asiantuntija-apua ole kohtuudella ollut tarjolla taikka usean eri perusteen yhteisarvostelusta.³²⁵

Laillisuusperiaatteen ja kieltoerehdyssäännöksen lain erityistä vaikeaselkoisuutta koskevan kohdan välinen yhteys on erityisen mielenkiintoinen, sillä sen arvioinnissa näytetään huomioitavan myös sovellettavan säännöksen tulkinta. Tulkinnan ennakoitavuus laillisuusperiaatteen näkökulmasta arvioidaan objektiivisesti. Sen sijaan erehtyminen kieltoerehdyksessä arvioidaan ainakin jossain määrin subjektiivisesti. Erehtyminen lain sisällöstä voi johtua esimerkiksi siitä, että sovellettava säännös on avoin ja tulkintaa ohjaavat lähteet ovat kyseisen tekijän selonottovelvollisuuden piiriin kuulumattomia. Tietty tulkintavaihtoehto voi tällaisessa tilanteessa olla objektiivisesti arvioituna ennakoitava, mutta tekijän näkökulmasta ennakoimaton, jos tulkinta perustuu selonottovelvollisuuden ulkopuoliseen lähteeseen, minkä vuoksi tekijä erehtyy pitämään toimintaansa sallittuna. Tällöin erehtymisen käsitteen voidaan katsoa lähestyvän subjektiivista ennakoimattomuutta lain sisällöstä, jonka arvioinnissa on huomioitava tekijän selonottovelvollisuuden laajuus. Toisin sanoen tietämättömyys lain sisältöä

³²³ HE 44/2002 vp, s. 106.

³²⁴ Luottamuksensuojaa voidaan pitää myös oikeusvarmuuden takeena. Ks. Mäenpää 2016, s. 98.

³²⁵ HE 44/2002 vp, s. 107.

määrittävistä lähteistä voi johtaa ennakoimattomuuteen sen subjektiivisessa merkityksessä. Lain erityinen vaikeaselkoisuus edellyttääkin, että lain merkityssisältöä pyritään täsmentämään ottamalla asioista selvää. Se, miten laajasti henkilön on otettava asioista selvää, vaihtelee henkilön tehtävän, koulutuksen, kokemuksen ja muun asiantuntemuksen mukaan. Myös tosiasiallinen toimintaympäristö ja valvontaviranomaisten toimiminen vastaavanlaisissa tapauksissa on otettava huomioon lain sisältöä selvitettäessä.³²⁶ Lain esitöissä on katsottu, että kieltoerehdyksen 2 kohdan mukainen erehtyminen menettelyn sallittavuudesta tulisi kyseeseen, mikäli *lain sisällön* selvittäminen olisi ylivoimaista tai kohtuuttoman vaikeaa. Laki antaa yleensä mahdollisuuden erilaisiin tulkintoihin, joten pelkkä tulkinnanvaraisuus ei riitä.³²⁷ Alueen, jolla lain sisällön vaikeaselkoisuus voisi olla syynä vastuusta vapauttavaan kieltoerehdykseen, tulee käytännössä jäädä hyvin kapeaksi. Epäselviä rikoslakeja ei ylipäätään saisi säätää. *Mikäli laki on epäselvä, tulisi sitä tulkita ahtaasti.*³²⁸

Lain erityiseen vaikeaselkoisuuteen liittyvällä perusteella on merkitystä erityisesti rikoslain ulkopuolelta löytyvien rikossäännösten kohdalla ja niissä tilanteissa, joissa rikoslain säännökset saavat täsmällisen sisällön kotimaisesta aineellisesta oikeudesta ja EU-oikeudesta.³²⁹ Frände on todennut, että epätäsmällisyydet ja vaikeimmat ymmärrysvaikeudet ratkaistaan todennäköisesti erehdyssäännösten ja toimenpiteistä luopumissäännösten avulla. Näin siitä huolimatta, että perustuslaki antaa tuomioistuimelle toimivallan kieltäytyä soveltamasta epätäsmällistä ja laillisuusperiaatteen vastaista lakia.³³⁰ Rikossäännösten täsmällisyysvaatimus ei kuitenkaan ole sama asia kuin rikoslain 4:2.2:ssä tarkoitettu lain sisällön erityinen vaikeaselkoisuus. Jos rikossäännös ei täytä täsmällisyysvaatimuksen vaatimuksia, ei teko täytä rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiä.³³¹ Tällöin ei tarvitse erikseen pohtia sitä, erehtyikö tekijä pitämään tekoaan sallittuna kieltoerehdyssäännöksen tarkoittamalla tavalla. Tämän takia säännös voi olla samanaikaisesti laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla täsmällinen, mutta kieltoerehdyssäännöksen mukaisesti erityisen vaikeaselkoinen. Rikoslain 4:2.2:ää voidaanakin pitää eräänlaisena epätäsmällisten ja tulkinnanvaraisten säännösten varaventiilinä.³³²

³²⁶ Kallio 2016, s. 7–8.

³²⁷ Ibid., s. 106–107.

³²⁸ Ibid., s. 107.

³²⁹ Kallio 2015, s. 243–247.

³³⁰ Frände–Wahlberg 2012, s. 37.

³³¹ Tapani 2009, s. 474.

³³² Kallio 2016, s. 7.

Laillisuusperiaate aiemmin todetusti asettaa vaatimuksia myös lain soveltamistavalle *praeter legem*-kiellon ja analogiakiellon seurauksena. Lain esitöissä lain erityisen vaikeaselkoisuuden kapeaa soveltamisalaa on perusteltu sillä, että epäselviä lakeja ja tunnusmerkitöjä olisi tulkittava ahtaasti.³³³ Erityisesti EU-asetuksiin perustuvia rangaistusvastuun perustavia säännöksiä ei kuitenkaan ole tulkittu epäselvissä tilanteissa välttämättä kovinkaan ahtaasti, vaan teleologisesti, jopa rangaistusvastuun alaa laajentavasti suhteessa säännöksen sanamuotoon. Tulkinta voi olla myös rangaistusvastuun alaa laajentava suhteessa säännöksen kansalliseen tai tekijän ymmärtämään kieliversioon. Rangaistusvastuun alaa rajoittavaa poikkeussäännöstä on tulkittu supistavasti myös kansallisessa aiemmin käsitellyssä Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa R24/624. Ratkaisu ei ole lainvoimainen ja korkein oikeus on myöntänyt asiassa valitusluvan.³³⁴

Kieltoerehdyssäännöksellä lain erityisen vaikeaselkoisuuden osalta tulisi käytännössäkin olla jokin soveltamisala. Nykyisen oikeuskäytännön valossa soveltamisala on kuitenkin erittäin kapea.³³⁵ Perusteeseen liittyvissä korkeimman oikeuden ratkaisuissa ei kuitenkaan ole ollut kyse tilanteesta, jossa rangaistussäännös saa sisältönsä EU-oikeudesta. Korkein oikeus ei ole näin ollen arvioinut kieltoerehdyssäännöksen soveltamista eurooppaoikeudellisen tulkintadoktriinin ja asetusten ristiriitaisten kieliversioiden valossa. Erityisesti tekijän oikeusvarmuutta turvaavat näkökohdat tukevat kieltoerehdyssäännöksen soveltamista tilanteessa, jossa eurooppaoikeudellinen tulkinta karkaa kauaksi kansallisen kieliversion sanamuodosta. Tällöin tulisi arvioida tekijän näkökulmasta jälkikäteen sitä, kuinka ennakoitava kyseinen tulkinta on ollut kansallisen kieliversion sanamuodon perusteella. Mikäli eurooppaoikeudellista teleologista tulkintaa ei pidetä tällaisessa tilanteessa jo laillisuusperiaatteen vastaisena, tulisi kieltoerehdyssäännöstä soveltaa, jos tulkinta ei ole kohtuudella *tekijälle ennakoitavissa* kansallisen kieliversion sanamuodosta. Esimerkiksi elinkeinonharjoittajilta sen sijaan voitaisiin pidemmälle menevän selonottovelvollisuuden vuoksi mahdollisesti vaatia perehtymistä myös muihin liiketoiminnassa käytettäviin kieliversioihin. Näin RL 4.2.2 toimisi eräänlaisena varaventtiilinä tekijän oikeusvarmuuden toteutumiselle loukkaamatta eurooppaoikeudellista tulkintadoktriinia.

³³³ HE 44/2002 vp, s. 107.

³³⁴ Ks. Itä-Suomen HO, R24/624; KKO VL:2024-97.

³³⁵ Ks. KKO 2006:70; KKO 2011:23 ja KKO 2015:66.

4.3 Selonottovelvollisuuden sisältö

Oikeuskirjallisuudessa selonottovelvollisuuden laajuuden määrittämisen pääkriteereiksi on esitetty seuraavat kolme tyyppitapausta. Tekijän tulee tarkistaa asia, jos hänellä on epäily menettelyn oikeudenvastaisuudesta. Tekijän tulee hänen varmistua velvolluuksiensa sisällöstä, jos hän toimii alalla, jonka hän tietää olevan erityisen sääntelyn kohteena. Jos tekijä puolestaan tietää menettelynsä vahingoittavan yksityistä tai yleistä tahoa, tulee hänen varmistua sen laillisuudesta.³³⁶

Korkein oikeus on ottanut kantaa laillisuusperiaatteen ja epätasällisyyskiellon sisältöön korostamalla selonottovelvollisuuden merkitystä.³³⁷ Selonottovelvollisuus on korostuneempaa, jos kyseessä on elinkeinonharjoittaja tai muu ammatillisesti toimiva taho. Kallion mukaan myös ulkomaalaisten kohdalla lähtökohtana on pidettävä sitä, että Suomeen lyhyt- tai pidempiaikaisesti tulevien velvollisuutena on ottaa selvää kohde- tai oleskelumaansa lainsäädännöstä. Ulkomaalaisilla voidaan katsoa olevan korostunut selvilläolovelvollisuus sellaisista erityissäännöksistä, jotka liittyvät suoraan heidän ulkomaalaisasemaan.³³⁸ Itä-Suomen hovioikeus on 12.10.2023 antamissaan säännöstelyrikosta koskevissa ratkaisuisaan katsonut pakotesäännöksiin liittyen, että yksityishenkilökään ei ole vapaa selvitysvelvollisuudesta, koska pakotteet ovat olleet laajasti esillä julkisuudessa ja yleisesti tiedossa.³³⁹ Myös esimerkiksi tullin internetsivuilla on saatavissa tietoa vienti- ja tuontirajoituksista.

Selonottovelvollisuuden laajuuteen voidaan katsoa vaikuttavan myös rikoksen laadun ja sen, mitä oikeushyvä menettely vaarantaa tai loukkaa. Mitä lievemmästä teosta on kyse, sitä vähäisempänä on pidettävä selonottovelvollisuuden laajuutta. Kun kyseessä on tietyn alan ammattilainen, on perusteltua edellyttää toimijalta laajempaa selonottovelvollisuutta ja sitä, että hän tuntee alansa lainsäädännön. Jos säädökset ovat tulkinnanvaraisia, on ammatin- tai elinkeinonharjoittajan pyrittävä selvittämään niiden sisältö tarvittaessa asiantuntija-apuun turvautuen. Tähän on viitannut myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ratkaisussaan *Cantoni v. France*.³⁴⁰ Ratkaisussa painotetaan, että joissakin tapauksissa lainsäädännön sisällön selvittämiseksi voidaan vaatia oikeudellisen avun käyttöä. Erityisesti silloin, kun henkilö työskentelee riskialttiilla erityisalalla, on oikeudellisen asiantuntija-avun käyttäminen välttämätöntä.³⁴¹

³³⁶ Rantalainen 2004, s. 178; Roxin 1997, s. 816–817.

³³⁷ KKO 2018:49; KKO 2014:7 ja KKO 2008:105.

³³⁸ Kallio 2016, s. 4.

³³⁹ Ks. esim. Itä-Suomen HO, R 23/535 ja R 23/536.

³⁴⁰ *Cantoni v. France* 1996.

³⁴¹ Kallio 2016, s. 8.

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön perusteella yksityishenkilöidenkin selonottovelvollisuus on korkea ja lisäksi *oman alan* käsite on laaja.³⁴²

Lain esitöiden mukaan tieto normien sisällöstä tulee hankkia ensi sijassa virallislähteistä eikä muissa lähteissä annettu tieto voi juuri johtaa anteeksiannettavaan erehtymiseen.³⁴³ Sen sijaan muista kuin virallislähteistä hankittu tieto ei KKO:n mukaan voi juuri johtaa anteeksiannettavaan erehtymiseen. Ratkaisussa KKO 2015:66 korkein oikeus korosti, että A ei ollut edes yrittänyt selvittää melatoniinin lääkeluonnetta ja sen maahantuonnin sallittavuutta viranomaisilta, vaan hän oli tehnyt johtopäätöksensä osittain harhaanjohtavan lehtikirjoittelun perusteella. Ratkaisussa KKO painotti, että tieto normien sisällöstä on hankittava lähtökohtaisesti virallislähteistä ja viime kädessä tekijän on selvitettävä toiminnan sallittavuus viranomaisilta. Selonottovelvollisuus korostuu jokaisen omaa alaa koskevan erityissääntelyn kohdalla. Ratkaisu kuvastaakin, että maahantuontiin ja maastavientiin liittyvä sääntely on ”oman alan” erityissääntelyä, josta jokaisen maahantuojan taikka maasta viejän on oltava selvillä. Tällä on erityistä merkitystä nyky-yhteiskunnassamme, jossa erilaisten tavaroiden ja aineiden tilaaminen Internetistä on varsin vaivatonta. Tavaroita tilattaessa onkin viime kädessä käännätyvä viranomaisen, kuten Tullin, puoleen eikä esimerkiksi sosiaalisesta mediasta saatu tieto vapauta henkilöä vastuusta rikoslain 4:2:n perusteella.³⁴⁴

Tulkinnanvaraisen lainsäädännön selvittämisessä tiettyyn toimintaan ryhtyvien on osoitettava tavallista enemmän huolellisuutta. Erehdystä ei voida pitää hyväksyttävänä, jos toimija on jättänyt perehtymättä oman ammatti- tai erityisalansa säännöksiin. Tällainen korostettu selonottovelvollisuus ei ole yhdenvertaisuuden näkökulmasta ongelmallinen, kunhan vain samalla alalla toimivia kohdellaan yhdenvertaisesti arvioitaessa selonotto- ja selvilläölovelvollisuuden laajuutta.³⁴⁵

Korkeaa selonottovelvollisuutta voidaan pitää perusteltuna, koska muuten saattaisi olla vaarana, että erilaiseen toimintaan ryhtyvät henkilöt eivät perehdy riittävän syvällisesti toimialaansa koskevaan sääntelyyn. Linjausta voidaan pitää perusteltuna, koska vastuuvapaus voidaan myöntää vain, jos teko on ilmeisen anteeksiannettava.³⁴⁶ Jos tekijän erehtyminen tai tietämättömyys perustuu siihen, ettei tekijä ole riittävästi selvittänyt asiaa, ei kieltoerehdys tule sovellettavaksi. Tämän takia tekijän on oltava

³⁴² Ks. KKO 2015:44, kohta 36.

³⁴³ HE 44/2002 vp, s. 106.

³⁴⁴ Kallio 2016, s. 15.

³⁴⁵ Ibid., s. 8; Melander 2011, s. 186.

³⁴⁶ Ibid., s. 10–11.

riittävän aktiivinen selvittäessään epäselvää tilaa. Jos johonkin toimintaan ryhtyvä ei tiedä, miten hänen on lain mukaan toimittava, tulee hänen kääntyä sellaisen viranomaisen puoleen, joka voi antaa käsillä olevassa tilanteessa auktoritatiivisen asemansa perusteella pätevän neuvon. Tästä seuraa, että joltakin muulta taholta saatu väärä tai virheellinen tieto tilanteesta, jossa viranomainen on olemassa, näyttää olevan merkityksetön erehtymisen näkökulmasta. Tällöin tekijä ei voi menestyksekkäästi vedota kieltoerehdykseen. Jotta tekijä voi ylittää sen kynnyksen, jolla teko katsotaan ilmeisen anteeksiannettavaksi, on hänen käytettävä kaikki käytettävissä olevat mahdolliset keinot asian selvittämiseksi. Tulevaisuus näyttää, riittääkö edes tämä vastuuvapaudelle ja jos riittää, niin mihin raja riittävän selvittämisen osalta vedetään.³⁴⁷

4.3.1 Asetusten kieliversiot

Aiemmin todetusti EU-lainsäädäntö on todistusvoimaista kaikilla virallisilla kielillä. EU-asetuksen sisältämän säännöksen sisältö tulkitaan EU-tuomioistuimen luoman tulkintadoktriinin mukaisesti. Tutkimuksessa on kritisoitu tällaista tulkintaa rikosoikeudellisessa kontekstissa siltä osin, kuin se ylittää kansallisen kieliversion sanarajoja rikosvastuuta laajentavalla tavalla.³⁴⁸

Kieltoerehdyssäännöksen osalta kieliversioiden osalta kysymykseksi muodostuu se, mihin kieliversioihin kieltoerehdyssäännökseen liittyvän selonottovelvollisuuden voidaan katsoa ulottuvan. Oikeuskirjallisuudessa kysymystä on pohdittu kansallisessa kontekstissa suomen- ja ruotsinkielisten säädösten keskinäisen suhteen osalta.³⁴⁹ Suomenkielinen lakiteksti käännetään ruotsinkielelle, minkä vuoksi on mahdollista, että ruotsinkieliseen lakitekstiin sisältyy käännösvirheitä tai käännös on muuten epäselvempi kuin alkuperäinen suomenkielinen versio. PL 79.4 §:n mukaan ”lait säädetään ja julkaistaan suomen ja ruotsin kielellä”. Lain esitöiden mukaan tämä tarkoittaa, että säädösten suomen- ja ruotsinkieliset kieliversiot ovat yhdenvertaiset.³⁵⁰ Ruotsinkielinen versio on näin ollen autenttinen lakiteksti.³⁵¹ Kun otetaan huomioon jokaiselle kuuluva perusoikeus käyttää viranomaisessa asioidessaan omaa kieltään (suomea tai ruotsia, PL 17.2 §), voidaan ajatella, että kieltoerehdyssäännöstä voitaisiin soveltaa ilman, että äidinkielenään ruotsia puhuvan tekijän voitaisiin edellyttää perehtyneen suomalaiseen

³⁴⁷ Ibid., s. 18–19.

³⁴⁸ Ks. osio 3.5.2.

³⁴⁹ Korkka-Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 300–301.

³⁵⁰ HE 1/1998 vp, s. 130.

³⁵¹ HE 92/2002 vp, s. 22.

sääntelyyn. Elinkeinonharjoittajilla voitaisiin kuitenkin katsoa olevan velvollisuus tutustua myös suomenkieliseen tekstiin epäselvässä tilanteessa. Tämä johtuu elinkeinonharjoittajan korostuneesta velvollisuudesta selvittää toimintaansa kohdistuvan sääntelyn sisältö.³⁵² Selonottovelvollisuuden rajaamista tekijän ymmärtämiin kieliin tukevat lisäksi oikeusvarmuuden ja oikeusturvan periaatteet.

Aiemmin todetusti kieltoerehdyssäännöksen tausta-arvojen voidaan katsoa olevan hyvin lähellä laillisuusperiaatteen tausta-arvoja. Yhteistä on erityisesti lain ennakoitavuuteen liittyvä vaatimus. Tältä osin voidaan todeta, että tekijän kannalta ei ole ennakoitavaa, jos rikosvastuu perustuu muuhun kuin kansallisella kielellä julkaistuun kieliversioon tai kieliversioihin, joita tekijä ei ymmärrä. Tästä seuraa, että kieliversioiden osalta lain erityistä vaikeaselkoisuutta tulisi arvioida niiden kieliversioiden osalta, joita tekijä ymmärtää ja joihin hän on voinut perehtyä. Elinkeinonharjoittajilta, jotka toimivat kansainvälisessä ympäristössä voitaisiin odottaa useampiin kieliversioihin perehtymistä. Arvioinnin tulisi tältä osin olla tapauskohtaista.

Mikäli vastaanpuhuvia seikkoja ei ole, tulisi kieltoerehdyssäännöstä soveltaa niissä tapauksissa, joissa säännöksen todellinen – esimerkiksi EU-oikeudelliseen tulkintaan perustuva – sisältö ei ole ennakoitavissa kansallisen ja tekijän ymmärtämien kieliversioiden perusteella, ja säännöksen todellinen sisältö on tekijälle vahingollinen.

Vastaanpuhuvana seikkana voitaisiin pitää esimerkiksi sellaisten kansallisten viranomaisten ohjeita, jotka ovat säännöksen todellisen sisällön mukaisia tai sitä, että vastausta ei ole tiedusteltu viranomaisilta. Tältä osin kuitenkin todettakoon, että viranomaisohjeet istuvat oikeuslähdeopillisesti lähtökohtaisesti sallittuihin oikeuslähteisiin, eivätkä sen vuoksi ole ratkaisutoiminnassa velvoittavia. Lain esitöissä lain erityisen vaikeaselkoisuuden osalta tietyllä alalla toimivalta on edellytetty selonottoa lakitekstin lisäksi myös oikeuskäytännöstä ja esitöistä.³⁵³ Näin ollen lain erityistä vaikeaselkoisuutta arvioitaessa sen merkityksen, että viranomaisohjeisiin ei ole perehdytty tulisi olla rajallinen, ellei ohjeiden voida katsoa rinnastuvan edellä mainittuihin heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin.³⁵⁴ Sen sijaan, jos kieltoerehdyksen osalta arvioidaan useampaa perustetta samanaikaisesti, tai vedottu erehtyminen perustuu nimenomaan viranomaisen virheelliseen neuvoon, on viranomaisohjeiden merkitys suurempi.

³⁵² Melander 2011, s. 185–186; Korkka-Knuts–Helenius–Frände 2020, s. 301.

³⁵³ HE 44/2002 vp, s. 107.

³⁵⁴ Ks. soft law’n velvoittavuudesta kpl 2.2.4.

4.3.2 Viranomaisohjeet

Viranomaisten puoleen kääntymättömyys tai se, että viranomaisohjeisiin ei ole perehdytty on sekä yleisesti että säännöstelyrikoksiin liittyvässä oikeuskäytännössä tyypillinen peruste sille, että kieltoerehdyssäännöstä ei sovelleta.³⁵⁵ On tavanomaista, että EU:n pakotesäännösten sisältö on avointa ja ajoittain vaikeasti tulkittavaa. Tällöin oikeuskäytännön valossa viranomaisohjeisiin perehtymistä voidaankin pitää selonottovelvollisuuden piiriin kuuluvana velvollisuutena. Viranomaisohjeiden merkittävyyttä pakotesäännöksissä voidaan katsoa jossain määrin lisäävän useisiin pakotesäädöksiin perustuvat kansallisille viranomaisille säädetyt velvollisuudet ja valtuudet.

Kieltoerehdyttä on sovellettu varsin onnistuneesti Etelä-Karjalan käräjäoikeuden lainvoimaisessa ratkaisussa R 23/347, jossa oli kyse yrityksestä viedä käteisrahaa Venäjälle. Oikeudellisen arvioinnin osalta kysymys oli siitä, mikä on asetuksen (EU) 2022/576 5 i artiklan 2 kohdan mukaista sallittua henkilökohtaiseen käyttöön tapahtuvaa vientiä. Asetuksen sanamuodosta ei ilmene, mitä henkilökohtaisella käytöllä tarkoitetaan. Komission tulkintaohjeessa on kuitenkin todettu, että vientikiellon rajoitusta on tulkittava suppeasti, ja että henkilökohtaisen käytön on tarkoitus kattaa matkan aikaiset tarpeet. Tapauksessa vastaaja kertoi tienneensä vientiä koskevista pakotteista, mutta ei kertomansa mukaan tiennyt pakotteiden koskevan sen suuruista rahasummaa, jota hän oli viemässä. Vientiasioissa toimivaltainen viranomainen eli Suomen tulli ei ollut ennen tekohetkeä tiedottanut mitä vientikieltoa rajoittava henkilökohtainen käyttö tarkemmin tarkoittaa, vaan tullin virallisilla nettisivuilla ollut ohjeistus on ennen tekohetken jälkeen julkaistua tarkempaa ja esimerkein varustettua tulkintaohjetta ollut ainoastaan toteama siitä, että seteleitä saa viedä omaan käyttöön. Tulli on vain viikkoa ennen kysymyksessä ollutta tapahtunutta vientiyritystä sallinut vastaajan viedä Venäjälle suurin piirtein saman suuruisen summan euroseteleinä ollutta käteisrahaa kuin mistä tekohetkellä on ollut kyse. Käräjäoikeuden mukaan rahojen takaisin antaminen ja viennin salliminen on ollut omiaan luomaan vastaajalle käsityksen, että kyse on tullinkin käsityksen mukaan sallitusta henkilökohtaisesta / omaan käyttöön tapahtuvasta viennistä. Edellä mainitusta johtuen käräjäoikeus katsoi, että yksityishenkilön mahdollisuudet saada selvyys vientikiellon rajoituksessa tarkoitetun henkilökohtaisen käytön tarkemmasta tulkinnasta on ennen tullin tekohetken jälkeistä tarkempaa ohjeistusta ollut varsin vaikeaa. Myös

³⁵⁵ Ks. esim. KKO 2015:66 ja Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisut R 23/624, R 23/535, R 23/536.

tulliviranomaisten ristiriitainen ja vaihteleva suhtautuminen on ollut omiaan luomaan vääriä mielikuvia kielletyn ja sallitun rajasta. Käräjäoikeus katsoi, että vastaajan erehtymistä pitää yrittämänsä vientiä sallittuna voitiin mainituissa olosuhteissa pitää ilmeisen anteeksiannettavana lain sisällön erityisen vaikeaselkoisuuden ja viranomaisen virheellisen neuvon perusteella. Kyse oli siten kieltoerehdyksestä ja vastaaja on rangaistusvastuusta vapaa.

Tapauksessa on kyse kieltoerehdyssäännöstä koskevasta yhteisarvostelusta. Säännöksen soveltaminen on perustettu sekä lain erityiseen vaikeaselkoisuuteen että viranomaisen virheelliseen neuvoon. Aiemman kieltoerehdyistä koskevan oikeuskäytännön valossa tapaus kuitenkin korostaa viranomaisten merkitystä kieltoerehdyssäännöksen soveltamista arvioitaessa. Kieltoerehdyssäännöksen soveltamisala on erityisen niukka etenkin silloin, kun kyse ei ole viranomaisen virheellisestä neuvosta. Pelkkään lain erityiseen vaikeaselkoisuuteen liittyvät seikat tuskin olisivat riittäneet kieltoerehdyksen soveltamiseen tässäkin tapauksessa. Tätä voidaan pitää oikeusvarmuuden näkökulmasta ongelmallisena lähtökohtana erityisesti silloin, kun kuten tapauksessa, vastuuta rajoittavaa säännöstä tulkitaan supistavasti. Tällöin rangaistavan toiminnan aluetta tosiasiaa laajennetaan, joka on – kuten aiemmin on todettu – ongelmallista jo laillisuusperiaatteenkin kannalta.

Viranomaisohjeisiin perehtymättömyyteen perustuvaa ratkaisua, jossa kieltoerehdyssäännöstä ei sovelleta, voidaan kuitenkin pitää myös ongelmallisena sellaisissa tapauksissa, joissa tulkinta ylittää kansallisen tekijän ymmärtämän kieliversion sanamuodon. Tällaista tulkintaa tuskin voidaan pitää ennakoitavana siinäkin tapauksessa, että viranomaisohjeet ovat normin todellisen sisällön mukaisia. Tällöin tekijä voi ajatella viranomaisohjeiden olevan ylemmän oikeuslähteen – esimerkiksi EU-asetuksen säännöksen sanamuodon – kanssa ristiriitaisia.³⁵⁶ Niin pitkälle menevää selonottovelvollisuutta, missä tekijän tulisi huomioida asetuksen säännöksen kansallisen kieliversion sanarajat ylittävät EU-oikeudelliset tulkintavaihtoehdot tuskin voidaan pitää kohtuullisena etenkin yksityishenkilöiden kohdalla. Yksityishenkilöiden tulisi saada vedota aina joko suomen- tai ruotsinkieliseen säännökseen sen mukaan kumpaa tekijä ymmärtää. Elinkeinonharjoittajalta sen sijaan voitaisiin odottaa perehtymistä myös

³⁵⁶ KKO 2008:119, kohta 14: *Pelkästään se, että A on järjestänyt Pilkki -tapahtuman tietoisena valvontaviranomaisen toisenlaisesta kannasta, ei kuitenkaan välttämättä osoita, ettei kieltoerehdyksestä voisi olla kysymys.*

liiketoiminnassa käytettyihin kieliversioihin korkeamman selonottovelvollisuuden vuoksi.

4.3.3 Soft law

Oikeudellisesti sitomattomia tulkintaohjeita on hyödynnetty merkittävästi EU:n asettamia pakotteita koskevassa rikosoikeuskäytännössä. Merkittävänä tulkintaohjeena voidaan pitää erityisesti Euroopan komission koottuja vastauksia usein kysyttyihin kysymyksiin liittyen pakotesäännöksiin (Commission consolidated FAQs)³⁵⁷. Kyseistä dokumenttia on hyödynnetty pakotesäännösten tulkinnassa useissa kansallisissa säännöstelyrikosta koskevissa oikeustapauksissa.³⁵⁸ Dokumentti on englanninkielinen ja oikeudellisesti sitomaton ja sen tavoitteena on saavuttaa pakotesääntelyn yhdenmukainen soveltaminen EU:ssa.³⁵⁹

Oikeudellisen sitomattomuuden vuoksi dokumenttia ei voida lähtökohtaisesti pitää tekijän selonottovelvollisuuden piirissä kiellorehdysäännöksen soveltamista arvioitaessa. Näin on ainakin yksityisten kohdalla. Lain esitöiden mukaan tekijän tulee perehtyä lain sisällön lisäksi oikeuskäytäntöön ja lain esitöihin.³⁶⁰ Lain esitöissä mainittuja selonottopiiriin kuuluvia lähteitä voidaan pitää aarniolaisen oikeuslähdeopin mukaisina heikosti velvoittavina lähteinä. Oikeudellisesti sitomaton dokumentti on sen sijaan lähtökohtaisesti sallittava lähde.³⁶¹ Näin ollen dokumenttia ei voida ainakaan toistaiseksi samaistaa muihin selonottovelvollisuuden piirissä oleviin lähteisiin.³⁶² Elinkeinonharjoittajien kohdalla tilanne voi olla toinen. Elinkeinonharjoittajilta voidaan edellyttää esimerkiksi ei-sitovien ammatillisten ohjeiden noudattamista, ennen kuin he voivat väittää, että rikosoikeudellinen vastuu ei ollut heidän kannaltaan ennakoitavissa.³⁶³ EU:n soft law -instrumentit voivat olla tietyissä tilanteissa samaistettavissa tällaisiin ei-sitoviin ammatillisiin ohjeisiin.

Edellä mainitun lisäksi dokumentin englanninkielisyyden tulisi rajata selonottovelvollisuutta. Erityisesti yksityishenkilöiden ei voida olettaa tutustuvan dokumenttiin, jota ei ole laadittu heidän äidinkielellään. Elinkeinonharjoittajilta

³⁵⁷ Commission consolidated FAQs on the implementation of Council Regulation No 833/2014 and Council Regulation No 269/2014.

³⁵⁸ Ks. esim. Itä-Suomen HO, R 23/624 ja Etelä-Karjalan KO, R 23/347.

³⁵⁹ Commission consolidated FAQs, s. 2.

³⁶⁰ HE 2002/44 vp, s. 107.

³⁶¹ Aarnio 2006, s. 291–303.

³⁶² Ks. dokumentin velvoittavuuden tarkemmasta arvioinnista kpl. 2.2.4.

³⁶³ Timmerman 2018, s. 107–108.

dokumenttiin tutustumista voitaneen edellyttää erityisesti, jos liiketoiminnassa käytetään englantia. Edellä mainittu ei toki estä lainsoveltajaa tukeutumista dokumenttiin omaa tulkintaansa ohjaavana lähteenä laillisuusperiaate huomioon ottaen.

4.3.4 Oikeudellisen asiantuntijan merkitys

Oikeudelliselta asiantuntijalta saatu virheellinen tieto voi tulla arvioitavaksi sekä tahallisuus- että kieltoerehdyskysymyksenä. Asian tahallisuusarviointi voi perustua siihen, että korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaan tekijän tahallisuuden on katettava riittävässä määrin myös tieto teon normatiivisesta kiellettävyydestä. Kotimaisessa oikeuskäytännössä on kuitenkin suhtauduttu pidättyväisesti siihen, että erehtyminen rikoslain sisällöstä poistaisi tekijän tahallisuuden. Normatiiviselle erhtymiselle on sen sijaan annettu enemmän merkitystä arvioitaessa sitä, voitaisiinko teko antaa anteeksi kieltoerehdyksen perusteella.³⁶⁴

Edellä mainittuja kysymyksiä on käsitelty Rovaniemen hovioikeuden ratkaisussa R 14/1182. Tapauksessa vastaaja oli internetin välityksellä tilannut Saksasta kymmenen kaasusumutinta, joita hän oli sittemmin myynyt eri henkilöille Suomessa. Vastaajalla ei kuitenkaan ollut kaasusumuttimien maahantuomiseen vaadittavaa kaupallista tuontilupaa. Näin ollen syyttäjä vaati hänelle rangaistusta salakuljetuksesta (RL 46:4). Vastaaja vetosi vastuuvapausperusteena siihen, että hän oli saanut rikosoikeuden professorilta tiedon, jonka mukaan kaasusumuttimien maahantuonti kaupallista tarkoitusta varten on laillista. Hovioikeus katsoi ensinnäkin, että vastaajan menettelyn voitiin katsoa täyttävän salakuljetuksen tunnusmerkistön. Kysymykseksi muodostuikin professorilta saadun virheellisen tiedon merkitys tahallisuusarvioinnissa sekä anteeksiantoperusteena. Tahallisuuden osalta hovioikeus totesi ratkaisussaan, että tahallisuusarvioinnissa merkitystä ei ole silläkään, että vastaajan virheellinen tieto lain sisällöstä on voinut perustua rikosoikeuden professorilta saatuun virheelliseen normatiiviseen tietoon. Kieltoerehdystä käsittelevissä perusteluissaan hovioikeus ei puolestaan käsitellyt asiaa lainkaan, vaan totesi, että rikosoikeuden professorilta saatu tieto ei rinnastu rikoslain 4 luvun 2 §:n 3 kohdassa tarkoitettuun viranomaiselta saatuun tietoon. Näin ollen professorilta saadun virheellisen tiedon perusteella tekoa ei voida anteeksiantaa.

³⁶⁴ KKO 2015:66, kohta 27; KKO 2011:23, kohdat 16–17; Rovaniemen hovioikeus R 14/1182; Hyttinen 2016, s. 20.

Hyttinen kritisoi ratkaisua toteamalla, että hovioikeuden olisi ollut syytä arvioida, voisiko teko olla anteeksiannettava rikoslain 4 luvun 2 §:n 4 kohdassa tarkoitetulla ”muulla seikalla”. Hyttinen kyseenalaistaakin kieltoerehdysten avoimen kohdan tulkinnan liiallista suppeutta etenkin, kun lain esityöt mahdollistavat tulkinnan, jonka mukaan kieltoerehdys voi aktualisoitua myös silloin, jos henkilö on ennen tekoa turvautunut ulkopuoliseen asiantuntija-apuun.

Rikoslain 4:2.3:n sanamuodon mukaan rikosvastuusta ei vapauta se, että neuvoa on kysytty esimerkiksi oikeudelliselta asiantuntijalta kuten asianajajalta tai ammattiliiton lakimieheltä.³⁶⁵ Sen sijaan RL 4:2.4:n mukaista kohtiin 1-3 rinnastettavaa anteeksiantoperusteetta käsittelevissä lain esitöissä on todettu, että arvioinnissa viime kädessä kysytään, onko tekijältä kohtuudella voitu edellyttää, että hän olisi ottanut ja saanut asioista selvää. Tässä arvioinnissa on otettava huomioon samankaltaiset seikat kuin tuottamuksen arvioinnissa, kuten tekijän ammatti ja asema. Jos erehtynyt tekijä ei ole voinut välttää erehdystä ottamalla huolellisesti selvää toimintaansa liittyvistä oikeussäännöistä, ja jos virheellisen käsityksen lähdettä voidaan vielä yleisesti pitää asiantuntijana, erehdys poistaa rikokseen kohdistuvan syyllisyysmoitteen.³⁶⁶

Hyttisen mukaan normatiivinen selonottovelvollisuus on kohtuuton, ellei mahdoton täyttää, jos kansalaiset eivät normatiivisissa erehdystilanteissa voi sen enempää tahallisuutensa eliminoimiseksi kuin anteeksiantoperusteeksi vedota edes rikosoikeuden professorilta saamaansa virheelliseen tietoon voimassaolevan rikoslain sisällöstä.³⁶⁷ Hyttisen esittämillä perusteilla ratkaisuun kohdistuva kritiikki on osuva, vaikka ratkaisu noudattaakin korkeimman oikeuden vakiintunutta kieltoerehdystä koskevaa ja viranomaisten merkitystä korostavaa ratkaisulinjaa.³⁶⁸ Korkein oikeus ei ole tahallisuudenkaan osalta juuri antanut merkitystä oikeudellisen asiantuntijan antamille neuvoille.³⁶⁹ Kieltoerehdyssäännöksen sanamuoto, lain esityöt ja korkeimman oikeuden oikeuskäytäntö koskien RL 4:3 mukaista vastuuta vapauttavaa seikkaa olisivat kuitenkin mahdollistaneet suopeammankin suhtautumisen vastaajan erehdykseen.³⁷⁰

³⁶⁵ Kallio 2016, s. 11.

³⁶⁶ Rantalainen 2004, s. 178.

³⁶⁷ Hyttinen 2016, s. 21.

³⁶⁸ Ks. esim. KKO 2015:66.

³⁶⁹ Ks. KKO 2011:84.

³⁷⁰ Ks. KKO 2016:25; HE 44/2002 vp, s. 107.

5 De lege ferenda: pakoterikokset

5.1 Aluksi

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2024/1226, annettu 24 päivänä huhtikuuta 2024, unionin rajoittavien toimenpiteiden rikkomiseen liittyvien rikosten ja seuraamusten määrittelystä ja direktiivin (EU) 2018/1673 muuttamisesta sisältää vähimmäissäännökset unionin rajoittavien toimenpiteiden (pakotteiden) rikkomista koskevien rikosten määritelmistä ja niistä säädetävistä rangaistuksista sekä eräistä niihin liittyvistä asioista (”pakoterikodirektiivi”). Direktiivin tarkoituksena on varmistaa, että Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 29 artiklan ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 215 artiklan mukaisesti toteutettujen pakotteiden rikkominen on kaikissa jäsenvaltioissa rangaistavaa ja että rangaistussäännökset täyttävät yhteisen vähimmäistason. Jäsenvaltioiden on pantava direktiivin mukaiset velvoitteet kansallisesti täytäntöön viimeistään 20.5.2025.³⁷¹

Oikeusministeriön asettama työryhmä on valmistellut pakoterikodirektiivin kansallista täytäntöönpanoa. Työryhmä on arvioinut, mitä lainsäädäntömuutoksia unionin pakoterikodirektiivin täytäntöönpano edellyttää, ja valmistellut tämän perusteella tarvittavat lainsäädäntömuutokset.³⁷²

Hallituksen esitys HE 202/2024 laiksi rikoslain 1 luvun 11 §:n ja 46 luvun muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi annettiin eduskunnalle 12.12.2024. Tässä tutkimuksessa keskitytään arvioimaan ehdotettuja muutoksia pakotteiden rikkomisen näkökulmasta, erityisesti laillisuusperiaatteen ja kieltoerehdyksen kannalta. Lisäksi tarkastelu rajataan koskemaan vain Venäjään kohdistuvia pakotteita. Toisin sanoen arvioidaan, miten mietinnön ehdotukset vaikuttaisivat tutkimuksessa käsiteltyyn problematiikkaan, jos ne hyväksytään ja tulevat voimaan ehdotetussa muodossaan. Näin ollen tarkastelun ulkopuolelle jäävät pakoterikosten osalta mietinnössä ehdotetut muutokset liittyen rangaistusasteikkoon ja oikeushenkilön rangaistusvastuuseen.

5.2 Ehdotukset

Rikoslain 46 luvun säännöksiä muutettaisiin siten, että pakotteiden rikkominen olisi rangaistavaa nykyistä säännöstelyrikosta kattavammilla ja yksityiskohtaisemmilla rangaistussäännöksillä. Tämä toteutettaisiin säätämällä säännöstelyrikossäännöksestä

³⁷¹ HE 202/2024 vp, s. 1.

³⁷² OM 2024:23, s. 4–7.

erilliset pakoterikosta, törkeää pakoterikosta, tuottamuksellista pakoterikosta ja pakoterikkomusta koskevat rangaistussäännökset. Samalla säännöstelyrikosta koskevia säännöksiä muutettaisiin niin, etteivät ne enää koskisi pakotteiden rikkomista.³⁷³

Nykyinen säännöstelyrikos ei koske SEU 29 nojalla annettuja EU:n neuvoston pakotepäätöksiä ja niiden nojalla annettujen pakotesäännösten rikkomista, jos ne eivät ole SEUT 215 artiklan nojalla annettuja asetuksia. Pakotepäätökset eivät EU-asetuksista poikkeavasti ole suoraan sovellettavia säädöksiä. On kuitenkin mahdollista, että pakotepäätökset edellyttävät kansallista täytäntöönpanolainsäädäntöä. Pääsääntöisesti ne kuitenkin pannaan täytäntöön SEUT 215 artiklan nojalla annetuilla asetuksilla. Pakoteriksdirektiivin mukaan pakotepäätösten nojalla annetun kansallisen lainsäädännön vastaisen menettelyn tulee olla rikos. Näin ollen pakoterikoksella kriminalisoitaisiin myös SEU 29 artiklan nojalla säädetyn rajoittavan toimenpiteen rikkominen.³⁷⁴

Pakoterikossäännöksissä olisi rangaistavien tekojen yleiset asialliset luonnehdinnat. Rangaistavien tekojen tarkempi määrittely olisi pakoterikossäännöksissä viitatuissa pakotteita koskevissa säädöksissä. Pakoterikossäännöksissä ei säädettäisi itsenäisiä rikoksia vaan rangaistavia olisivat ainoastaan sellaiset teot, jotka rikkovat aineellisessa pakotelainsäädännössä säädettyjä kieltoja tai velvoitteita. Pakoterikossäännökset olisivat siten luonteeltaan niin sanottuja blankorangaistussäännöksiä.³⁷⁵ Esityksessä ehdotetuilla säännöksillä pyritään kuitenkin selkiyttämään rangaistavuuden alaa.³⁷⁶

Ehdotettu Pakoterikosta koskeva RL 46 luvun 3 a §:

”Joka rikkoo tai yrittää rikkoa Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alaan kuuluvissa Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 215 artiklan nojalla talous- ja rahoitussuhteiden keskeyttämisestä kolmannen maan kanssa tai rajoittavien toimenpiteiden kohdistamisesta luonnollisiin tai oikeushenkilöihin, ryhmiin tai muihin kuin valtiollisiin yhteisöihin annetussa asetuksessa säädettyä tai sen tai Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 29 artiklan nojalla säädettyä rajoittavaa toimenpidettä taikka Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvoston päätöslauselman nojalla säädettyä pakotetta

³⁷³ HE 202/2024 vp, s. 31–32.

³⁷⁴ Ibid., s. 11, 32, 52, 68.

³⁷⁵ Ibid., s. 31–33, 50; OM 2024:23, s. 68–69.

³⁷⁶ HE 202/2024 vp, s. 64.

- 1) asettamalla varoja tai taloudellisia resursseja nimetyn luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön saataville tai hyödynnettäviksi taikka laiminlyömällä jäädyttää sellaiset,*
- 2) mahdollistamalla nimetyn luonnollisen henkilön valtion alueelle pääsyn tai hänen kauttakulkunsa valtion alueen kautta,*
- 3) harjoittamalla liiketoimintaa tai muuten tekemällä sopimuksen tai muun oikeustoimen tai jatkamalla sellaisen täytäntöönpanoa,*
- 4) myymällä, hankkimalla, vastaanottamalla, siirtämällä, lähettämällä, tuomalla maahan, viemällä maasta, kuljettamalla, kuljetuttamalla tai välittämällä tavaroita tai muuta omaisuutta,*
- 5) tarjoamalla tai toimittamalla palveluja tai teknistä apua,*
- 6) tarjoamalla tai toimittamalla rahoitusta tai rahoitusapua,*
- 7) liikennöimällä kulkuneuvoa taikka mahdollistamalla kulkuneuvon pääsyn alueelle tai paikkaan tai pois pääsyn sieltä,*
- 8) toimimalla oikeushenkilössä,*
- 9) rikkomalla lupaehtoa tai*
- 10) menettelemällä muulla tavoin rajoittavalla toimenpiteellä tai pakotteella asetetun kiellon tai sellaiseen merkitykseltään rinnastettavan ilmoitus- tai muun toimintavelvollisuuden vastaisesti*

on tuomittava pakoterikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Pakoterikoksesta tuomitaan myös se, joka käyttää, siirtää kolmannelle osapuolelle tai muuten luovuttaa 1 momentissa tarkoitettulla rajoittavalla toimenpiteellä tai pakotteella jäädytettäväksi määrättyjä nimetyn luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön omistuksessa, hallussa tai määräysvallassa olevia varoja tai taloudellisia resursseja niiden peittämiseksi taikka antaa vääriä tai harhaanjohtavia tietoja sen salaamiseksi, että nimetty luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö on rajoittavalla toimenpiteellä tai pakotteella jäädytettäväksi määrätyn omaisuuden lopullinen omistaja tai edunsaaja.

Edellä 2 momentissa tarkoitettun rikoksen yritys on rangaistava.”³⁷⁷

³⁷⁷ HE 202/2024 vp, s. 68.

Maahantuontiin ja maastavientiin liittyy pakotteiden lisäksi myös muuta kansalliseen ja kansainväliseen lainsäädäntöön liittyviä rajoituksia, joiden rikkominen on säädetty rangaistavaksi rikoslain 46 luvussa. Esimerkiksi kaksikäyttötutteen osalta tällaisia rajoituksia sisältyy myös kaksikäyttötutteen vientivalvonnasta annettuun lakiin (562/1996), jonka 9 §:ssä viitataan tämän lain vastaisten tekojen rangaistavuuden osalta rikoslain 46 luvun 1–3 ja 12 §:ään. Ehdotetuilla pakoterikossäännöksillä ei muutettaisi muiden kuin pakotteisiin liittyvien tekojen rangaistavuutta, joten muihin tekoihin soveltuvat rangaistussäännökset määräytyisivät jatkossakin sen perusteella, mitä maahantuontiin ja maastavientiin liittyvää lainsäädäntöä teolla rikotaan. Useamman rangaistussäännöksen soveltumiseen sovellettaisiin yleisiä konkurenssioppeja.³⁷⁸

5.3 Vaikutukset laillisuusperiaatteen ja kieltorehdyksen kannalta

Ehdotetuilla pakoterikossäännöksillä pyritään lievittämään laillisuusperiaatteeseen kohdistuvia ongelmia. Pakoterikossäännöksillä pyritään erityisesti täyttämään laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset blankorangaistustekniikalle.³⁷⁹ Perustuslakivaliokunta on pitänyt blankorikossääntelyn täsmentämistä edellytyksenä lakiehdotuksen käsittelylle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.³⁸⁰ Laillisuusperiaatteen noudattamista koskevat perustuslakivaliokunnan blankorangaistussäännöksille asettamat vaatimukset edellyttävät, että rangaistussäännöksessä itsessään on rangaistavasta menettelystä asialliset luonnehdinnat.³⁸¹ Rikoslain 46 luvun 1 §:ssä säädetyn säännöstelyrikossäännöksen 1 momentissa oleva EU:n pakotteiden rikkomista koskeva 9 kohta, joka sisältää vain hyvin yleisluonteisen asiallisen luonnehdinnan rangaistavasta menettelystä, ei täysin täytä näitä vaatimuksia.³⁸²

Perustuslakivaliokunnan käytännössä rikossäännösten sisältämiä avoimia tekotapoja on lähtökohtaisesti pidetty rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisina.³⁸³ Valiokunnan mukaan rikossäännöksen sisältämä avoin tekotapa voi kuitenkin poikkeuksellisesti olla hyväksyttävissä, jos rangaistavaksi säädetyn teon

³⁷⁸ Ibid., s. 45; OM 2023:23, s. 71.

³⁷⁹ HE 202/2024 vp, s. 65–66.

³⁸⁰ Ks. PeVL 10/2016 vp, s. 8–9 ja PeVL 53/2018 vp, s. 3.

³⁸¹ Ks. PeVL 62/2018 vp, s. 9; PeVL 53/2018 vp, s. 3; PeVL 14/2018 vp, s. 21–22; PeVL 9/2018 vp, s. 9 ja PeVM 25/1994 vp, s. 8.

³⁸² HE 202/2024, s. 65.

³⁸³ Ks. esim. PeVL 20/2022 vp, kohta 12; PeVL 12/2021 vp, kohta 58; PeVL 20/2018 vp, s. 2 ja PeVL 6/2014 vp, s. 3.

erityisluonteeseen kuuluu ajateltavissa olevien tekotapojen moninaisuus ja jos säännös sisältää rangaistavan käyttäytymisen alaa muuten riittävästi rajaavia edellytyksiä.³⁸⁴

Ehdotuksessa on tunnistettu, että pakoterikoksina rangaistavia tekoja on mahdollista jaotella ja luonnehtia huomattavasti tarkemmin kuin nykyisessä säännöstelyrikossäännöksessä. Pakoterikoksia koskevassa rangaistussäännöksessä luonnehdittaisiin rangaistavaa menettelyä nykyistä säännöstelyrikosta yksilöidymmin. Tämä tehtäisiin tavalla, joka täyttää nykyistä paremmin laillisuusperiaatteen vaatimukset. Säännöksessä kuvailtaisiin keskeiset tekotavat, joilla pakotelainsäädännössä säädettyjä kieltoja voidaan rikkoa. Vaikka rangaistava menettely ilmenisi tarkemmin vasta rangaistussäännöksessä viitatusa pakotelainsäädännöstä, kertoisi näin muotoiltu rangaistussäännös jo itsessään nykyistä selkeämmin, millaisia tekoja rangaistavuus koskee. Tämä edistäisi perustuslakivaliokunnan täsmentämien laillisuusperiaatteen asettamien vaatimusten toteutumista huomattavasti paremmin kuin yleisluonteinen pakoterikossäännös, jossa ei olisi enempää rangaistavan menettelyn asiallisia luonnehdintoja.³⁸⁵

Ehdotetussa pakoterikosta koskevassa rangaistussäännöksessä vältettäisiin kuitenkin rikoslainsäädännön kirjoittamistavasta poikkeavaa pitkälle menevää kasuistisuutta. Soveltamisalaan kuuluvien rangaistavien tekojen huomattavan yksilöity kuvaaminen säännöksessä olisi ehdotuksen mukaan tarpeetonta ja epätarkoituksenmukaista, koska rangaistavien tekojen tarkempi sisältö säädetään muussa lainsäädännössä, käytännössä erityisesti EU:n pakoteasetuksissa. Sellainen myös lisäisi olennaisesti säännöksen pituutta ja vaikeaselkoisuutta. Huomattavan tarkkapiirteinen rikosten tekotapojen määrittely ja luokittelu jo rikoslain säännöksessä voisi myös vaikeuttaa säännöksen soveltamista käytännön tapauksissa. Rikoslain rangaistussäännösten tulisi myös riittävästi kestää aikaa. Pakotelainsäädäntöä on varsinkin EU:ssa muutettu viime aikoina tiheään tahtiin. Täten tulisi huolehtia siitä, että pakoterikoksia koskevien rangaistussäännösten yhteensopivuus aineellisen pakotelainsäädännön kanssa säilyy pitkään. Näistä syistä erityyppisten rangaistavien menettelyjen luonnehdinnat tulisi pyrkiä laatimaan riittävän yleisluonteisiksi. Tavoitteena on, että rangaistavien tekojen asialliset luonnehdinnat yhtäältä kattavat monenlaista menettelyä ja toisaalta antavat

³⁸⁴ PeVL 16/2013 vp, s. 4.

³⁸⁵ HE 202/2024 vp, s. 32.

selkeän yleiskäsityksen keskeisten rangaistavuuden piiriin kuuluvien tekojen luonteesta.³⁸⁶

Rangaistussäännökseen tekojen yleisiääkään asiallisia luonnehdintoja ei kuitenkaan näytä olevan mahdollista laatia edellä mainitut tavoitteet täyttäen siten, että ne varmuudella kattaisivat kaiken sen, mitä pakotelainsäädännössä määritellään kielletyksi tai toimintavelvoitteen vastaiseksi. Tämä johtuu esityksen mukaan ensinnäkin siitä, että rangaistussäännöksen voimaantulon jälkeen saatetaan säätää uuden tyyppisistä pakotteista, joita rangaistussäännöksen sanamuodossa ei ole voitu ennakoida. Ei myöskään voida laatia edes yleisellä tasolla sellaisia rangaistavien tekojen asiallisia luonnehdintoja, jotka varmuudella kattaisivat kaiken sen, mikä jo nykyisin määritellään kielletyksi. Tämä johtuu erityisesti pakotelainsäädännön laajuudesta ja vaihtelevuudesta. Ehdotuksessa halutaan välttää pitkä ja vaikeaselkoinen rikoslain säännös. Joka tapauksessa olisi varmistuttava siitä, ettei mikään pakotesäädöksissä nimenomaisesti kielletty tai siihen merkitykseltään rinnastettavan toimintavelvoitteen vastainen teko jää rangaistussäännöksen ulkopuolelle. Näin ollen ehdotuksen mukaan voidaan katsoa välttämättömäksi, että pakoterikossäännöksen tunnusmerkistöön sisällytetään sellainen tekotapakohta, joka jättäisi rangaistavat teot muita kohtia avoimemmin pakotesäädösten sisällöstä riippuvaiseksi. Tällä viitataan edellä esitetyn pakoterikossäännöksen 1 momentin 10 kohtaan. Avoin tekotapakohtakin kriminalisoisi kuitenkin vain sellaisia tekoja, jotka ovat suoraan sovellettavissa pakotesäädöksissä, joko EU:n pakoteasetuksissa tai kansallisessa lainsäädännössä, määritelty nimenomaisesti tarkemmilla säännöksillä kielletyksi tai toimintavelvoitetta rikkovaksi. Rangaistavuutta rajaisi ja täsmentäisi olennaisesti myös se, että mainitun 10 kohdan sanamuoto kattaisi kieltojen lisäksi vain sellaiset ilmoitus- tai muun toimintavelvoitteiden rikkomiset, jotka rinnastuvat merkitykseltään kieltojen rikkomiseen. Näin tällainenkaan säännös ei jättäisi rangaistavan menettelyn määrittelyä täysin avoimeksi.³⁸⁷ Tämän vuoksi ehdotetun pakoterikossäännöksen avoimenkin kohdan voidaan todeta olevan nykyistä säännöstelyrikosta täsmällisempi.

Esityksessä on huomioitu, etteivät EU:n asetusten normit vastaa kirjoitustavaltaan täysin rikoslain rangaistussäännöksiä. Tästä huolimatta EU-asetukset on laadittu suoraan sovellettaviksi, eikä niissä voida viitata takaisin Suomen rikoslakiin. Tämän vuoksi laillisuusperiaatteen täsmällisyysvaatimuksen osalta riittävänä voidaan pitää sitä, että

³⁸⁶ Ibid., s. 32–33; OM 2024:23, s. 52.

³⁸⁷ OM 2024:23, s. 53.

asetuksissa nimenomaisesti velvoitetaan jäsenvaltioita säätämään niiden säännösten rikkomisesta seuraamukset.³⁸⁸ Toteamus ilmentää aiemmin todettua pakotteiden rikkomisen kriminalisointiin liittyvää käytännöllisyyttä, joka ei kuitenkaan poista yksilöille aiheutuvia ennakoitavuuteen liittyviä ongelmia.³⁸⁹ Esityksessä on lisäksi korostettu sitä, että pakotelain 4 § sisältää viittauksen rikoslain 46 luvun säännöksiin.³⁹⁰ Kyseisen viittauksen merkitys on kuitenkin siinä mielessä kyseenalainen, että pakotelain 4 § sisältää samankaltaisen viittauksen *EU-asetuksiin* kuin nykyinen säännöstelyrikoksen 1 momentin 9 kohta. Näin ollen käytännössä esityksen merkittävin muutos lienee se, että ehdotetuissa pakoterikossäännöksissä olisi tarkemmat asialliset luonnehdinnat keskeisimmistä kriminalisoitavaksi tarkoitetuista teoista. Tämä olisi olennainen tarkennus vastaaviin tekoihin nykyisin soveltuvaan säännöstelyrikossäännöksen nähden. Pakoterikossäännöksen avoimenkin kohdan voidaan katsoa olevan nykyistä säännöstelyrikosta täsmällisempi. Edellä todettujen seikkojen johdosta esityksen mukaan voidaan katsoa, että pakoterikoksina rangaistavat teot on määritelty rangaistussäännöksiltä vaadittavalla tarkkuudella.³⁹¹ Esityksen mukaan ehdotettuja pakoterikoksia koskevia säännöksiä voidaan pitää laillisuusperiaatteen mukaisena.³⁹²

Esityksen laillisuusperiaatetta käsittelevässä osiossa ei ole kuitenkaan otettu kantaa EU-säännösten tulkintaan. Esityksessä on kuitenkin todettu, että pakoterikossäännöksissä käytettäisiin eräitä termejä, joiden merkityssisältö määritellään tarkemmin pakoterikodirektiivin 2 artiklassa ja EU:n pakoteasetuksissa tai näissä viitatuissa säädöksissä. Näiden termien merkityksen pakoterikossäännöksissä on tarkoitettu vastaavan niiden merkitystä EU:n pakotelainsäädännössä, ellei muuta ole mainittu.³⁹³ Maininnan voidaan katsoa viittaavan EU:n tulkintadoktriiniin. Näin ollen pakotesäännösten eurooppaoikeudellisen tulkinnan voidaan katsoa olevan ainakin jokseenkin ennakoitavampaa, kun otetaan huomioon, että korkein oikeus on epätasällisuuden ja mahdollisen tekijälle vahingollisen tulkinnan osalta korostanut selonottovelvollisuutta.³⁹⁴

Myös kieltoerehdystä koskevissa lain esitöissä edellytetään selonottoa nimenomaan lain esitöistä, joten EU:n pakotesäännösten tulkinnasta johtuva erityinen vaikeaselkoisuus

³⁸⁸ HE 202/2024 vp, s. 66.

³⁸⁹ Ks. Melander 2015, s. 125; Frände–Wahlberg 2012, s. 41; Melander DL 2015, s. 653.

³⁹⁰ HE 202/2024 vp, s. 66.

³⁹¹ Ibid.

³⁹² Ibid., s. 94.

³⁹³ Ibid., s. 51.

³⁹⁴ KKO 2018:49; KKO 2014:7 ja KKO 2008:105.

ainakin jossain määrin lieventyy.³⁹⁵ Esityksellä näin ollen tuskin on merkittäviä vaikutuksia kielloerehdyssäännöksen soveltamiseen kielloerehdystä koskevan säännöksen soveltamiskynnyksen ollessa jo nyt varsin korkealla.³⁹⁶ Ehdotus ainakin jossain määrin lieventää blankorikostekniikan laillisuusperiaatteen epätasällisyyskieltoon liittyvää problematiikkaa. Tämän vuoksi on vaikea nähdä, että kielloerehdyssäännöstä sovellettaisiin ainakaan helpommin, mikäli ehdotus tulee voimaan.

6 Lopuksi

Tutkimuksessa on käsitelty Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomiseen liittyviä erityispiirteitä sekä kriminalisoinnin että lainsoveltamisen osalta. Erityispiirteitä on jäljempänä tarkasteltu suhteessa rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen sekä kielloerehdyssäännökseen.

Tutkimuksessa havaitut erityispiirteet liittyvät Venäjään kohdistuvien pakotteiden tulkintaan ja tulkintaa ohjaaviin oikeuslähteisiin. Oikeuslähteisiin liittyviä erityispiirteitä ovat pakotesäädösten rikkomisen kriminalisointi blankorangaistussäännöksellä sekä pakotesäädösten nopea muuttuminen. Merkityksellisinä oikeuslähteinä on lisäksi tunnistettu viranomaisohjeet ja eurooppalaiset soft law -lähteet. Tulkinta ja tulkintaa ohjaavat lähteet kulkevat tutkimuksessa käsi kädessä. Esimerkiksi pakoteasetusten eri kieliversiot ovat samanaikaisesti sekä oikeuslähteitä että tulkinnan kohteita. Pakoteasetuksiin liittyen on tunnistettu niiden epätasällisyys sekä yleisen avoimuuden että erityisesti eri kieliversioiden välisten erojen vuoksi. Pakotesäännösten tulkintaa ohjaa EU-oikeudellinen tulkintadoktriini, joka ei ongelmitta istu kansalliseen laillisuusperiaatekäsitykseen.

Laillisuusperiaatteeseen liittyvät tutkimustulokset voidaan jakaa sen alaperiaatteiden mukaan. Näin siitä huolimatta, että tutkimuksessa on käsitelty laillisuusperiaatetta useassa otteessa kokonaisvaltaisesti siten, että esimerkiksi epätasällisyyskieltoon kohdistuvat ongelmat on huomioitava säännösten tulkinnassa. Epätasällisyyskiellon kannalta ongelmallista on Venäjään kohdistuvien pakotteiden kriminalisointi blankorangaistustekniikalla. Venäjään kohdistuvien pakotteiden kriminalisointi ei täysin täytä blankorangaistussääntelyn edellytyksiä. Ongelmallisuutta esiintyy yleisesti

³⁹⁵ HE 44/2002 vp, s. 107.

³⁹⁶ KKO 2006:70; KKO 2011:23 ja KKO 2015:66.

takaisinkytkennän ja kriminalisoitavaksi tarkoitetun teon luonnehdinnan vaatimuksissa sekä erityisesti yksittäisten pakotesäännösten vaihtelevuuden ja epätasällisyyden vuoksi.

EU-asetusten osalta ei voida edellyttää, että rangaistusuhka kävisi ilmi blankettinormeista, sillä EU-asetuksia ei voida täydentää kansallisen lainsäädännön mukaisiksi. Kriminalisoitavaksi tarkoitetun teon luonnehdinnan osalta ongelmallista on, että RL 46:1:n 9 kohta koskee pakoteasetuksia yleisesti, mistä syystä ei voida arvioida, kuinka täsmällisiä niiden aineelliset säännökset ovat sisällöltään. Vaihtelevuutta ja epätasällisyyttä esiintyy lisäksi pakoteasetusten normeissa, jotka voivat olla avoimia, minkä lisäksi eroavaisuuksia on myös pakotesäännösten eri kieliversioiden välillä.

Laillisuusperiaatteeseen liittyvästä ongelmallisuudesta kärsii yksittäistapauksessa tekijä, koska rikosvastuun perustavien pakotesäännösten vaihtelevuus ja epätasällisyys heikentävät tekijän oikeusturvaa ja oikeusvarmuutta erityisesti ennakoitavuuden osalta. Tästä huolimatta sekä perustuslakivaliokunta että tuomioistuimet ovat katsoneet säännöstelyrikoksen EU:n pakotteita koskevan kohdan täyttävän laillisuusperiaatteesta johtuvat vähimmäisvaatimukset. Näin on todettu kuitenkin lähinnä käytännöllisistä syistä, eivätkä kaikki pakotteiden rikkomisen kriminalisoinnin laillisuusperiaatteen täsmällisyysvaatimukseen liittyvät perustelut ole osuvia Venäjään kohdistuvien pakotteiden kriminalisoinnissa. Venäjään kohdistuvat pakotteet asettavat esimerkiksi rajoitteita myös yksityishenkilöille, eikä niiden kohderyhmä näin ollen ole erityisen rajallinen. Kriminalisointitekniikasta johtuvan oikeusturvan ja oikeusvarmuuden heikentymisen vuoksi ennakoitavuudelle tulisi antaa todellista painoarvoa pakotesäännösten tulkinnassa sekä arvioitaessa kieltoerehdyssäännöksen soveltamista.

Taannehtivuuskiellon osalta oleellinen erityispiirre on Venäjään kohdistuvien pakotteiden jatkuva muutos. Esimerkiksi pakotesäädökseen sisältyvään kieltoon on voitu lisätä poikkeus sen jälkeen, kun on huomattu, että kielto johtaa säädöksen tarkoituksenvastaisiin lopputuloksiin. Lievemman lain periaate ei lähtökohtaisesti sovellu EU:n pakotesäännösten kaltaisten blankettinormien muutokseen. Poikkeuksen edellä mainitusta muodostavat kuitenkin tilanteet, joissa 1. laissa toisin säädetään tai 2. blankettinormi osoittaa suhtautumisen teon rangaistavuuteen muuttuneen. Toisessa kohdassa on kyse lainsäätäjän tarkoituksen arvioinnista. Koska EU-asetuksissa ei voi olla mainintaa teon rangaistavuudesta tai viittausta jäsenvaltioiden rikoslainsäädäntöön, ei tarkastelua tulisi kohdistaa yhtä suorasti muutokseen rikosoikeudellisessa moitittavuudessa kuin kansallisen lainsäädännön yhteydessä. Sen sijaan muutoksien

perusteluista olisi etsittävä muuttuneita yhteiskunnallisia arvostuksia, joiden seurauksena tietynlainen aikaisemmin kielletty käyttäytyminen on jatkossa syytä sallia. Tältä osin on huomattava, että unionilainsäädännön valmistelussa ei ole käytettävissä vastaavankaltaisia valmisteluasiakirjoja kuin mihin kansallisesti on totuttu. EU-säädöksissä niiden tarkoitus ilmenee ennen muuta säädöksen johdantokappaleista. Pakotteiden nopea muutostahti saattaa aiheuttaa sen, että kaikkia olemassa olevia yhteiskunnallisia arvostuksia ei ole huomioitu ennen pakoteasetuksen voimaantuloa. Näin ollen jo olemassakin olevan yhteiskunnallinen arvon, joka on asetuksen osalta huomioitu vasta asetusta muutettaessa, tulisi katsoa osoittavan muuttunutta suhtautumista teon rangaistavuuteen. Tällaisena muutoksena – johon lievemman lain periaatetta voitaisiin soveltaa – voitaisiin pitää esimerkiksi pakotesäännöksen kieltoon tehtävää poikkeusta, jolla tavoitellaan heikon ruokaturvan torjumista.

Praeter legem- ja analogiakiellon osalta problematiikka kohdistuu erityisesti pakotesäännösten eurooppaoikeudelliseen luonteeseen ja tästä seuraavaan EU-oikeudelliseen tulkintaan. Tulkintaan vaikuttavia erityispiirteitä ovat jo aiemmin mainittu blankorangaistustekniikka, EU-oikeudellisten normien avoimuus ja pääsääntöihin liittyvät poikkeukset sekä EU-asetusten useat kieliversiot. Tutkimuksessa on huomattu, ettei kansallinen käsitys siitä, että avoimia blankettinormeja olisi tulkittava suppeasti välttämättä toteudu, kun sovellettava blankettinormi on EU-oikeudellinen. Tämä johtuu siitä, että EU-tuomioistuimien vaikuttaa priorisoivan EU-säännöksen tarkoitusta ja systematiikka ennakoitavuuden kustannuksella. Ennakoitavuutta heikentävinä tekijöinä lainsoveltajan tulee huomioida Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkomisen rangaistustekniikka, joka täyttää huonosti laillisuusperiaatteen vaatimukset, mahdollinen sovellettavan normin avoimuus sekä mahdolliset eroavaisuudet tekijän ymmärtämän kansallisen kieliversion säännöksen sanamuodon ja valitun tulkinnan välillä. Kansallisten tuomioistuinten tulisi yksittäistapauksessa ottaa ennakoitavuus tulkinnassa huomioon niin, että tarvittaessa muuten EU-oikeuden mukainen tulkintavaihtoehto hylätään, jos se ei ole objektiivisesti arvioiden kohtuudella ennakoitavissa. Tekijän mahdollista selonottovelvollisuutta ei näin ollen tulisi tulkinnassa huomioida. Selonottovelvollisuus voidaan sen sijaan ottaa huomioon esimerkiksi kielloerehdyssäännöksen soveltamista arvioitaessa.

Praeter legem -kiellon osalta voidaan kysyä, mikä pakotesäännöksen kieliversioista on se, johon lainsäätäjällä on teon rangaistuksen kohdistanut kaikkien kieliversioiden ollessa todistusvoimaisia. Blankorikossäännös on perustuslain mukaisesti säädetty suomen- ja

ruotsinkielellä. Tästä voisi ajatella blankettinormin lähtökohtaisesti löytyvän suomen- tai ruotsinkielisestä kieliversiosta. Tällainen ajatus ei kuitenkaan ole EU-oikeudellisen tulkintadoktriinin mukainen, eikä se vaikeuksitta sovi EU-oikeuden vilpittömän yhteistyön ja yhdenmukaisen tulkinnan periaatteisiin. Toisaalta tukea tällaiselle näkemykselle voidaan saada sekä perustuslaista että oikeusturvan ja oikeusvarmuuden periaatteista myös niiden eurooppaoikeudellisessa merkityksessä. EU-tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan EU-normin todellinen merkitys saadaan selville *CILFIT*-tapauksen mukaisesti vertailemalla kieliversioita, antamalla termeille unionin oikeuden mukainen merkitys sekä tulkitsemalla säännöksiä systemisesti ja teleologisesti. Näin ollen blankorikossäännös kohdistuu toisaalta kaikkiin blankettinormin kieliversioihin, mutta ei toisaalta mihinkään yksittäiseen kieliversioon. Teleologisen tulkinnan ennakoitavuus on erityisesti koetuksella tuoreessa ja nopeasti uudistuvassa EU:n pakotesäätelyssä, jossa blankettinormien tulkinta ei ole vakiintunutta. Tämän vuoksi tutkimuksessa on kysytty, missä menee rikosoikeudellisessa kontekstissa sallitun tulkinnan raja, ja suhteessa mihin kieliversioon analogiakieltoa tulee tarkastella. Toiseksi tutkimuksessa on tarkasteltu sitä, millainen sisältö analogiakiellolle tulee ylipäänsä antaa eurooppaoikeudellista normia tulkittaessa.

Suomen perusoikeusjärjestelmä antaa tukea sille, että analogiakieltoa tulisi tarkastella suhteessa suomen- ja ruotsinkielisiin kieliversioihin. Samoin tätä tukevat oikeusturvan ja oikeusvarmuuden periaatteet, myös ylikansallisessa mielessä. Vastoin edellä mainittuja, EU-tuomioistuin on tulkinnut rikosoikeudellisessakin yhteydessä EU:n säännöksiä niiden systematiikan ja tavoitteen mukaan silloinkin, kun tulkinnan tulos eli säännöksen sisältö on ollut tekijän ymmärtämän kieliversion kanssa ristiriitainen ja lopputulos tekijälle vahingollinen. Direktiiveihin ja puitepäätöksiin perustuvan implementoinnin osalta on selvää, että EU-oikeuden tulkintavaikutus ei voi olla perusteena kansallisen oikeuden *contra legem* -tulkinnalle. Onkin kysyttävä, onko tekijän oikeusturvan ja oikeusvarmuuden kannalta hyväksyttävää, että jo muutoinkin laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisella blankorangaistustekniikalla kansallisen oikeuden sisältö muodostuu 24 virallisen kielen pohjalta, joista tekijä ymmärtää mahdollisesti vain yhtä, etenkin kun jokainen kieliversio on todistusvoimainen. Kaikkiin kieliversioihin perustuvaa tulkintaa voidaan pitää ongelmallisena sellaisissa tapauksissa, joissa tulkinta ylittää kansallisen perustuslailla turvatun ja tekijän ymmärtämän kieliversion sanarajat. Vahvimman perusoikeudellisen tuen kansallisessa tuomioistuimessa saisi näin ollen suomea tai ruotsia ymmärtävä tekijä, koska suomen ja ruotsin kielen asema on turvattu perustuslaissa. Kansallisessa Venäjään

kohdistuvien pakotteiden rikkomista koskevassa oikeuskäytännössä on kuitenkin nojattu EU-oikeudelliseen systemaattiseen ja teleologiseen tulkintaan. Systematiikkaan ja teleologiaan perustuvassa tulkinnassa on saatettu jopa syrjäyttää suomenkielisen säännöksen sanamuoto vastaajalle vahingollisesti. Tätä ei voida pitää laillisuusperiaatteen kannalta ongelmattomana.

Kieltoerehdykseen liittyvä selonottovelvollisuuden taso on korkea. Se kattaa sovellettavan säännöksen, relevantit lain esityöt ja oikeustapaukset. Oikeuskäytännön perusteella selonottovelvollisuus koskee käytännöstä jokaista, joka toimii EU:n pakotessäännellyllä alueella. Lisäksi kaikkiin alueella toimiviin toimijoihin kohdistuu käytännössä – anteeksiantokynnyksen ylittämiseksi – velvoite tiedustella asiaa toimivaltaiselta viranomaiselta, mikä ei ole lain esitöiden ja rikosoikeudellisen oikeuslähdeopin valossa ongelmatonta. Sen sijaan viranomaisille annettu johdonmukainen merkitys kieltoerehdystä koskevassa oikeuskäytännössä ja viranomaisten merkitys pakotesääntelyn toimeenpanossa tukevat viranomaisten merkitystä kieltoerehdysarvioinnissa. Yksityishenkilöiden selonottovelvollisuuden ei sen sijaan lähtökohtaisesti tulisi kattaa EU:n oikeudellisesti velvoittamattomia soft law -instrumentteja siitä huolimatta, että ne voivat tosiasiallisesti ohjata lainsoveltajan tulkintaa. Elinkeinonharjoittajilla voi sen sijaan olla velvoite perehtyä myös tällaisiin soft law -instrumentteihin. Yksityishenkilöiden selonottovelvollisuuden tulisi oikeusvarmuuden varmistamiseksi kohdistua vain asetusten suomen- tai ruotsinkielisiin versioihin riippuen siitä kumpaa he ymmärtävät paremmin. Sen sijaan elinkeinonharjoittajilta voitaisiin korotetun selonottovelvollisuuden perusteella edellyttää perehtymistä myös muihin kieliversioihin etenkin, jos kyseisiä kieliä käytetään liiketoiminnassa.

Kieltoerehdyksen funktio laillisuusperiaateeseen perustuvien ongelmien ”varaventiilinä” on tärkeä sen vuoksi, että selonottovelvollisuuden taso vaihtelee eri toimijoiden välillä. Näin ollen siinä missä tulkinta on objektiivista, on erehtyminen ainakin jossain määrin subjektiivista. Objektiivisesti arvioitun lain sisällön selvittämisen vaikeus voi tästä johtuen vaihdella toimijoiden välillä. Tämä johtuu siitä, että erilaisille toimijoille voidaan kieltoerehdyksen soveltamista arvioitaessa edellä mainitusti asettaa eri tasoisia selonottovelvollisuuksia tulkintaa ohjaavasta oikeudellisesta aineistosta. Selvää on, että selonottovelvollisuuden piiriin kuuluvaan aineistoon nojautuva tulkinta on ennakoitavampaa kuin tulkinta, joka perustuu selonottovelvollisuuden piiriin kuulumattomaan aineistoon. Näin ollen objektiivisesti ennakoitava säännöksen oikea merkityssisältö voi olla subjektiivisesti ennakoitavampi ja vähemmän vaikeaselkoinen

esimerkiksi elinkeinonharjoittajalle kuin yksityishenkilölle, jos merkityssisällön perusteena on nojattu sellaiseen elinkeinonharjoittajan selonottovelvollisuuden piiriin kuuluvaan aineistoon, joka ei kuulu yksityishenkilön selonottovelvollisuuden piiriin.

Kieltoerehdys ei kuitenkaan sen nykyisen soveltamisalan kapearajaisuuden vuoksi vaikeuksitta sovellu laillisuusperiaatteeseen perustuvien ongelmien ”varaventtiiliksi”. Oikeuskäytännön mukaisesti tekijä ottaa riskin sovellettavan säännöksen tulkinnasta käytännössä lähes aina, jos hän ei ole selvittänyt asiaa toimivaltaiselta viranomaiselta. Näin ollen tekijä on lähtökohtaisesti aina vastuussa tulkinnasta, mikäli viranomainen on ottanut kantaa esimerkiksi pakotesäännösten tarkoitukseen ja tämä viranomaisen tulkinta on yhtä tiukka tai tiukempi kuin tuomioistuimen tulkitsema säännöksen sisältö. Mikäli viranomainen ei ole julkistanut asiaan liittyvää ohjeistusta vastaajan tulisi kuitenkin tiedustella asiaa viranomaiselta. Tällaisessa tilanteessa tekijä on myös käytännössä vastuussa tulkinnasta, jos kiellon sisältöä ei ole tiedusteltu viranomaiselta. Tällainen ehdottomuus selonottovelvollisuuden täyttämiseksi tiedustelemalla asiaa viranomaiselta on altis kritiikille esimerkiksi sen vuoksi, että viranomaisten kannanottojen oikeuslähdeopillinen asema ei ole velvoittava.

Tuomioistuimien lain erityiseen vaikeaselkoisuuteen perustuvassa arvioinnissa ei ole suhtauduttu vastuusta vapauttavalla tavalla siihen, että sovellettavan säännöksen tulkinta on voinut olla ennakoimatonta tekijän näkökulmasta. Oikeuskäytännön perusteella säännöksen vastaajalle vahingollinen tulkinta ei riitä kieltoerehdyksen soveltamiseen, jos selonottovelvollisuutta ei ole täytetty. Myöskään EU-oikeudellista avoimen säännöksen teleologista tulkintaa tai poikkeamista säännöksen kansallisen kieliversion sanamuodosta tekijälle vahingollisesti ei ole toistaiseksi huomioitu arvioitaessa lain sisällön erityistä vaikeaselkoisuutta, vaikka tälle olisi perusteita. Lain esitöissä kieltoerehdyksen lain erityistä vaikeaselkoisuutta koskevan anteeksiantoperusteen soveltamisalan kapeutta on perusteltu sillä, että laillisuusperiaate edellyttää epätasomallisten tunnusmerkkien ahdasta tulkintaa.³⁹⁷ Tällainen tunnusmerkkien ahdas tulkinta ei kuitenkaan välttämättä toteudu, kun sen sisältö saadaan EU-oikeudesta. Avointa EU-oikeudellista normia ei tulkita välttämättä supistavasti, vaan EU-oikeudellisen tulkintadoktriinin mukaisesti sen tavoite ja systematiikka huomioon ottaen. Esimerkiksi suomenkielisen pakoteasetuksen yksittäisen säännöksen sanamuodolla ei ole EU-tuomioistuimen luoman tulkintadoktriiniin mukaisesti kovinkaan paljon painoarvoa, jos se ei ole säännöksen

³⁹⁷ HE 44/2002 vp, s. 107.

tavoitteen ja yleisen systematiikan mukainen. Näin ollen yksityinen saattaisi kielletyn toiminnanalan selvittämiseksi joutua ottamaan selvää jopa EU-tuomioistuimen tulkintaa ohjaavasta oikeuskäytännöstä, jolla ei ole suoraa yhteyttä soveltuvaan säännökseen.

Tilanne on erityisen ongelmallinen tekijän oikeusvarmuuden kannalta tilanteissa, joissa yksittäisen kieliversion sanamuotoa tulkitaan teleologisesti vastaajalle epäedullisella tavalla esimerkiksi sallitun toiminnan alaa tulkinnalla supistaen. Oikeusvarmuuden heikentyminen korostuu pakotesäännösten rikkomisen kriminalisoinnissa, koska pakotesäännösten rikkomisen kriminalisointi on toteutettu laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisella blankorangaistussäännöksellä. Oikeusvarmuuden heikentymisestä kärsii yksittäistapauksessa tekijä, jolle kriminalisoidun toiminnan alan selvittäminen on sitä vaikeampaa, mitä blankompi rangaistussäännös on ja mitä kauemmaksi yksittäisen säännöksen tulkinta erkaantuu tekijän ymmärtämän kansallisen kieliversion sanamuodosta. Tämä tulisi tekijän oikeusvarmuuden varmistamiseksi huomioida kieltoerehdysäännöksen soveltamista arvioitaessa erityisesti silloin, kun tulkinta erkaantuu EU-oikeudellisen tulkinnan seurauksena tekijälle vahingollisella tavalla tekijän ymmärtämän kansallisen kieliversion sanamuodosta.

Oikeuskäytännössä asiantuntijan antamalle virheelliselle neuvolle ei ole annettu juurikaan merkitystä. Kieltoerehdysäännöksen soveltamisalaan tulisi kuitenkin suhtautua avoimemmin muidenkin kuin viranomaisen virheellistä neuvoa koskevien perusteiden osalta erityisesti EU:n asettamien pakotesäännösten rikkomista koskevista tapauksista. Tämä johtuu edellä mainituista oikeusturvaa ja oikeusvarmuutta heikentävistä perusteista.

Tutkimuksen de lege ferenda -osiossa on tarkasteltu hallituksen esityksessä HE 202/2024 vp ehdotettujen rikoslain muutosten vaikutusta edellä mainittuihin ongelmiin. Muutokset perustuvat pakoteriksdirektiiviin. Esityksessä rikoslain 46 luvun säännöksiä muutettaisiin siten, että pakotteiden rikkominen olisi rangaistavaa nykyistä säännöstelyrikosta kattavammilla ja yksityiskohtaisemmilla rangaistussäännöksillä. Tämä toteutettaisiin säätämällä säännöstelyrikossäännöksestä erilliset pakoterikosta, törkeää pakoterikosta, tuottamuksellista pakoterikosta ja pakoterikkomusta koskevat rangaistussäännökset. Samalla säännöstelyrikosta koskevia säännöksiä muutettaisiin niin, etteivät ne enää koskisi pakotteiden rikkomista.

Pakoterikoksia koskevassa rangaistussäännöksessä luonnehdittaisiin rangaistavaa menettelyä nykyistä säännöstelyrikosta yksilöidymmin. Säännöksessä kuvailtaisiin

keskeiset tekotavat, joilla pakotelainsäädännössä säädettyjä kieltoja voidaan rikkoa. Näin ollen rangaistussäännös täyttäisi nykyistä paremmin blankorangaistustekniikkaan liittyvät laillisuusperiaatteen vaatimukset. Pakoterikoksen tunnusmerkistöön kuitenkin sisällytettäisiin tekotapakohta, joka jättäisi rangaistavat teot muita kohtia avoimemmin pakotesäädösten sisällöstä riippuvaiseksi. Tämä tehtäisiin sen vuoksi, että mikään pakotesäädöksissä nimenomaisesti kielletty tai siihen merkitykseltään rinnastettavan toimintavelvoitteen vastainen teko ei jää rangaistussäännöksen ulkopuolelle.

Pakoterikoksista säätäminen lieventää siis täsmällisyysvaatimukseen liittyviä ongelmia siltä osin, että uusi säännös sisältäisi yleisen luonnehdinnan kriminalisoitavaksi tarkoitetuista teoista. Tämä ainakin jossain määrin parantaa yleistä oikeusvarmuutta. Muutos ei kuitenkaan ole käytännössä kovin merkittävä tekemuotojen saadessa edelleen sisältönsä EU-säädöksistä, jotka voivat jatkossakin muuttua, eikä uusien tai muuttuneiden säännösten täsmällisyydestä ole takeita. Pakoterikos lisäisi myös Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 29 artiklan nojalla säädetyt rajoittavat toimenpiteet kriminalisoinnin piiriin täten laajentaen subjektien osalta selvitettävän oikeudellisen materiaalin alaa. Esitys sisältää maininnan termien EU-oikeudellisesta tulkinnasta, mikä voi myös osaltaan parantaa tulkintaan liittyvää ennakoitavuutta.

Kieltoerehdyksen soveltamiseen esityksellä tuskin on merkittävää vaikutusta. Kieltoerehdyksen soveltamisala voi jopa kaventua entisestään kielletyn toiminnan ilmetessä jossain määrin rikossäännöksestä ja esityksen sisältäessä maininnan termien EU-oikeudellisesta tulkinnasta. Tutkimuksessa esitettyyn problematiikkaan saadaan toivottavasti selvyyttä tulevaisuudessa korkeimman oikeuden kannanotolla.³⁹⁸

³⁹⁸ Ks. KKO VL:2024-97.